

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

FILOZOFICKÁ FAKULTA

HISTORICKÝ ÚSTAV

K HUSOVÝM UNIVERZITNÍM PROMLUVÁM

Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Marcela Hejtmanová, Ph.D.

Autor práce: Dominika Vostrá

Studijní obor: Čj – L/ SŠ

České Budějovice 2009

Děkuji vedoucí své diplomové práce PhDr. Marcele Hejtmanové, Ph.D., za odborné vedení při zpracování práce a za poskytnutí cenných rad.

Prohlašuji, že jsem svou diplomovou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedené v seznamu použité literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/ 1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné databázi STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích, 22. dubna 2009

Obsah

Anotace	6
Annotation.....	7
Úvod.....	8
1.1 Mistr Jan Hus – Život a dílo.....	10
1.2 Husovo působení na univerzitě	14
1.3 Vztah Husa a jeho studentů	19
2.1 Univerzitní promluvy (recommendationes) jako žánr	22
2.2 Středověké autority.....	24
2. 3 K Husovým rekomendacím	27
2. 3. 1 Struktura rekomendací.....	28
3 Překlad některých Husových rekomendací.....	37
Snažil se konat.....	37
Bud' dobrým synem	45
Nepříznivým okolnostem nastavte pevnou hruď.....	50
Zažeň všechny tyto věci	57
Ať přiletí kukačka	64
4 Srovnání Husových univerzitních promluv s promluvami jiných autorů.....	74
4. 1 Promoční promluvy v době Husově – Jan z Mýta a Mikuláš z Litomyšle	74
Jan z Mýta.....	74
Jan z Mýta – Sanabatur laborans	76
Mikuláš z Litomyšle	82
4. 2 Promoční promluvy v současnosti – Dominik Pecka, Lubomír Mlčoch.....	84
Dominik Pecka.....	84
Lubomír Mlčoch	86

Závěr.....	90
Seznam použité literatury:.....	92
Přílohy	94
Studit agere.....	94
Filius esto bonus.....	100
Forcia adversis opponite pectora rebus.....	103
Proice omnia ista.....	108
Veniat cuculus.....	113
Jan z Mýta – Sanabatur laborans	121

Anotace

Tato diplomová práce s názvem *K Husovým univerzitním promluvám* se zaměřuje především na překlad a obsahovou stránku pěti vybraných univerzitních promluv, jejichž autorem je Mistr Jan Hus a které dosud nebyly přeloženy do češtiny. Zabývá se i žánrem univerzitních promluv a jejich jednotlivými aspekty – jejich strukturou, citáty z uznávaných autorit apod. Uvádí též srovnání s dalšími autory rekomendací ve 14. a 15. století a snaží se postihnout i některé shody a rozdíly mezi středověkými a dnešními promočními promluvami. Důraz je zde také kladen na etický přínos výzev a rad, které ve svých promluvách učitelé směřují ke svým žákům.

Annotation

This diploma thesis with the title *To the recommendations of John Hus* is mainly focused on the translation and subject analysis of Hus' five selected university speeches, which have never been translated to Czech yet. This diploma thesis is also concerned with the recommendations like a genre and its individual aspects – structure and quotations of reputable authorities etc. There is also compared with the confrontation of other authors of recommendations from the fourteenth and fifteenth centuries and it tries to point out on some conformities and differences between the medieval and present ones academical utterances. The accent is also put on the ethical benefits of proclamations and suggestions, which the teachers gave in their speeches to their students.

Úvod

Ve své práci se budu zabývat univerzitními promluvami Mistra Jana Husa. O této významné osobnosti našich dějin již bylo vydáno obrovské množství publikací, které se zabývaly různými aspekty jeho života, působení i díla. Obzvláště velký zájem o Husa se objevil v roce 1915, kdy se připomínalo 500. výročí jeho upálení. Jeho díla vycházela v edici Opera omnia, ale přesto ještě dnes nemáme jeho dílo celé vydané. Je totiž potřeba důkladně zkoumat rukopisy a různočtení, což je časově náročné.

Zaměřila jsem se na oblast Husova působení na pražské univerzitě, k němuž se vztahují dvě jeho rektorské řeči, několik rekomendací a několik univerzitních kázání. V souvislosti s objevením Husových rektorských řečí a jejich přisouzení Husovi jako jejich autorovi došlo i k jejich překladu. Tato práce se tedy soustřeďuje především na rekomendace, které pronášel Mistr Jan Hus při bakalářských determinacích a misterských inepcích svých žáků. Některé z těchto promluv již přeložil Milan Svoboda (1904) a Evžen Stein (1941), ale stále zůstává několik řečí, které dosud nebyly přeloženy. Navíc oba uvedení autoři vycházeli z vydání K. Höflera, který nebral v úvahu některá různočtení (především poškozených míst) a uniklo mu několik chyb v rukopisu, či špatně rozvedl některé zkratky. Svobodův překlad je na dnešní dobu již zastaralý, ustrnulý a ne příliš spolehlivý, Stein překládal poměrně moderně a srozumitelně, ale místy příliš volně. Při vlastním překladu budu vycházet z vydání Anežky Schmidtové (Vidmanové)¹, která rekonstruovala text na základě různočtení všech jí dostupných rukopisů. Pokusím se o překlad modernější, ale budu se držet originálu, s nímž by měl překlad co možná nejvíce korespondovat.

Jako téma své diplomové práce jsem zvolila žánr, který se v poněkud pozměněné podobě vyskytuje i v současné době. V rámci předmětu Středověká latina jsme četli krátkou ukázkou z jedné Husovy rekomendace, která mne již tehdy zaujala svými myšlenkami. Hodnoty, které ve svých promluvách vyzdvihoval, dnes možná ztrácí na své přitažlivosti, ale podle mého názoru by se tak stávat nemělo. Výzva k pěstování dobrých mravů je dnes možná víc na místě, než byla tehdy.

Zvolila jsem promluvy: *Studuit agere*, *Proice omnia ista*, *Filius esto bonus*, *Forcia adversis opponite pectora rebus* a *Veniat cuculus*, které dosud nebyly přeloženy. Zaměřím se u nich především na stránku obsahovou a provedu srovnání Husových

¹ Schmidtová, A.: M. Jan Hus. Positiones, recommendationes, sermones. Praha, SPN, 1958.

promluv s jinými autory rekomendací v době Husově i v současnosti. Též se pokusím nalézt společné znaky, které se vyskytují v Husových univerzitních projevech, abych tak postihla jejich strukturu. Věnovat se budu i vztahu mezi Husem v roli učitele a jeho žáky, o němž si na základě některých zmínek v rekomendacích můžeme vytvořit určitý obrázek, a dalším aspektům, které s tématem rekomendací a osobnosti Mistra Jana Husa souvisejí.

1.1 Mistr Jan Hus – Život a dílo

Za Husova života žádný z jeho žáků či druhů nevypsal jeho životopis, své úsilí věnovali především obraně jeho děl a myšlenek. Sepsání jeho životopisu se chopil až po roce 1485 kněz Jiří Heremita. Tento spis s názvem „Život t. j. šlechtné obcování svatého kněze M. J. Husi, kazatele českého“ se nám uchoval ve sborníku z 16. století. Podle Bartoše² byl autor nejspíše nějaký čas poustevníkem, proto se zabýval především Husovou činností kazatelskou a jeho působení na univerzitě opomíjí. Čerpá spíše z lidového vyprávění, jen vyličení kostnického procesu převzal od Petra z Mladoňovic. My dnes můžeme čerpat z mnoha Husových spisů, které ještě neznal ani František Palacký při sepisování svých dějin.

Většina jeho spisů je psána latinsky. Hus totiž jako univerzitní profesor přednášel latinsky a naučil se i myslet latinsky, jak bylo běžné u středověkých učenců. Pro životopisce jsou nejdůležitější jeho listy. Mnoho jeho spisů je zachovaných beze jména autora – proto, že to písař při opisování nepovažoval za důležité. To však v době protireformace mnohé jeho rukopisy zachránilo před zničením. Při jejich pozdějším rozpoznávání pak bylo třeba vynaložit veliké úsilí.³

Jan Hus se narodil v Husinci za vlády Karla IV. pravděpodobně kolem roku 1370⁴. V době jeho dětství do škol chodívaly jen děti bohatších rodičů a školy byly jen ve městech. Přesto byl Jan poslán do školy v Prachaticích, kde však žil v chudobě a občas i žebрал. Toužil stát se knězem a tak se r. 1390 vydal do Prahy, aby zde mohl studovat na univerzitě. Vstoupil na fakultu artistickou, kde základem studia byly Aristotelovy spisy (v latině). Po třech letech (r. 1393) se stal bakalářem v uměních. Tato hodnost již opravňovala učit a byla tak pro mnohé studenty konečnou. Hus se však chtěl dále vzdělávat, ačkoli byl chudý a musel se během studií živit sám – koledoval, žebрал,

² Bartoš, F. M.: Co víme o Husovi nového, str. 12.

³ Bartoš, F. M.: Co víme o Husovi nového, str. 9 – 17.

⁴ Dlouho se učenci zabývali odhalením data Husova narození. Profesor Novotný se přiklonil k datu 1369, které bylo zapsáno v příručce řečnictví z r. 1590. Nebyla to však práce historická, naopak zde bylo mnoho chybných dat. Podle jedné Husovy obrany z r. 1414, v níž zmínil, že mu ještě není padesát, víme, že se narodil po r. 1364 a před r. 1374, protože to by mu nebylo ještě ani čtyřicet. Podle údajů z jeho studií se někteří vědci (např. Pavel Freher) domnívali, že se narodil r. 1373 (toto datum uvádí také Václav Flajšhans). Bartoš odkazuje na r. 1371 (přesně 6. prosince 1370 – 6. prosince 1371) podle Husova kázání v němž je věta „V roce kazatelství druhém, věku pak 31.“ (Bartoš, F. M.: Co víme o Husovi nového, str. 23) Podle data dosažení kněžství (r. 1400) spočítáme den kázání (6. prosince 1401) a dojdeme k roku narození. Na základě tohoto pak Bartoš určil i další data jeho života – např. mistrem se stal ve 25 letech, vysvěcen na kněze byl ve 29 letech a úřad rektora zastával jako osmatřicetiletý.

ministroval či zpíval v kostele. Jan byl skromný a našetřil si i na školní taxy při zkouškách a přednáškách. Během studií také získal svoji přezdívku Hus, jak ho nazývali jeho spolužáci, protože pocházel z Husince. V únoru r. 1396 se přihlásil ke zkouškám mistrovským. Promoval pod rektorem Janem z Mýta, který byl jeho promotorem před třemi lety při determinaci.⁵ Rekomendace *Sanabatur laborans*⁶, kterou napsal k příležitosti jeho bakalářské promoce Jan z Mýta, přináší několik informací o tom, jakým studentem byl mladý Hus.

R. 1397 podnikl král Václav IV. cestu do Francie, aby se dohodl s francouzským králem na postoji k papežskému schizmatu. Této cesty se s ním účastnil i mistr Jan Hus, který během ní poznal řadu německých a francouzských učenců a také mnoho zajímavých spisů (především traktáty anglického mistra Viklefa). Od října 1398 pak působil jako profesor artistické fakulty. Zároveň usiloval o vysvěcení na kněze – nejprve prošel nižšími svěceními, r. 1400 byl vysvěcen na jáhna a téhož roku na kněze. Byl též zvolen do děkanovy rady a promlouval jako promotor při několika determinacích, r. 1401 byl zvolen děkanem artistické fakulty (úřad trval půl roku – od 5. října 1401 do 22. dubna 1402). Hus získal oblibu mistrů, kteří ho navrhli na místo kazatele v kapli betlémské⁷ poté, co r. 1402 abdikoval Štěpán z Kolína.⁸

Stále se věnoval studiu theologie. Za učitele si vybral Stanislava ze Znojma, příznivce Viklefa. R. 1404 složil zkoušku výkladem 150 žalmů z Nového Zákona a stal se bakalářem theologie (*baccalarius cursor*), poté se začal věnovat výkladu Sentencí Petra Lombarda. Jako bakalář theologie byl také pověřen k několika slavnostním kázáním, především na památku smrti Karla IV. 5. prosince 1404.

V Husových kázáních se postupně objevovalo stále více narážek na nevhodný život duchovenstva – kritizuje mamon, ziskuchtivost, mnohoobročnictví⁹, svatokupectví a smilství. R. 1408 však začalo pronásledování Viklefovců. Husův žák Matěj z Knína byl nucen odvolat svůj výklad Viklefových článků a obžalován byl i sám Hus. Mistr Jan se tehdy obhájil, že káže pouze proti špatným kněžím a že Viklef za svého života nebyl

⁵ Flajšhans, V.: Hus. Jeho život a dílo, str. 9 – 18.

⁶ Ryba, B.: Promoční promluvy mistrů artistické fakulty Mikuláše z Litomyšle a Jana z Mýta na Univerzitě Karlově z let 1386 a 1393, str. 43 – 49.

⁷ Kaple „Svatých mládětek“, zvaná Betlém, byla založena r. 1391. Tehdy sílilo národní vědomí. Na univerzitě i na farách bylo mnoho Němců a kázání probíhala v němčině – proti tomu se postavil kazatel Jan Milíč z Kroměříže († 1374) a laik Tomáš Štítný ze Štítného. Stalo se pravidlem, že mistři Karlovy univerzity navrhovali kněze, který zde měl kázat česky.

⁸ Flajšhans, V.: Hus. Jeho život a dílo, str. 19 – 28.

⁹ Zastávání několika úřadů současně a pobírání více platů.

odsouzen jako kacíř. Byli též zatčeni a odvedeni do Říma významní mistři – Stanislav ze Znojma a Štěpán z Pálče, aby se zde ospravedlnili.¹⁰ Po jejich odchodu se do čela české části univerzity dostal Jan Hus, který si vydobyl významné postavení svou činností na theologické fakultě a v Betlémské kapli. Usiloval o mravní i národní obrození lidu a o nápravu církevních poměrů. Tehdy se stal vzorem svatosti a mravnosti. Bohatí duchovní, proti nimž směřovala mistrova kritika, se snažili zeslabit jeho vliv, odstranit ho ze scény, ale tehdy ještě stál na jeho straně arcibiskup Zbyněk. Svého zastávce ztratil po koncilu v Pise, neboť arcibiskup zůstal poslušen papeži.¹¹

Po napětí způsobeném náboženskými spory¹² a spory na univerzitě¹³ Hus konečně dokončil četbu Sentencí a získal hodnost formáta. Už zbývalo málo, aby se stal mistrem theologie, ale k tomu již nedošlo. R. 1409 byl zvolen rektorem. Po předání úřadu nástupci (na konci dubna 1410) došlo k zákazu kázání mimo kostely farní, tedy v Betlémě. Arcibiskup dále rozkázal, aby mu byly vydány Viklefovy knihy k prozkoumání. Hus se rozhodl knihy a jejich myšlenky bránit, za což byl stíhán církevními tresty až po interdikt (v červnu 1411). Král tehdy zasáhl a přinutil Zbyňka ke smíru s Husovými příznivci. Arcibiskup uprchl a v září zemřel. V souvislosti s pronásledováním Zbyňka a s pleněním církevního majetku Hus ztrácí oblibu. Řím se rozhodl proti Husovi nezasáhnout, když viděl, že má oporu v králi, nabídl však Praze obchod s odpustky. Král s tím souhlasil, neboť z obchodu plynuly příjmy, ale Mistr Jan se proti odpustkům postavil. Tehdy ho opustil Páleč, Stanislav ze Znojma a většina přátel. Nad Prahou byl vyhlášen interdikt a Hus byl nucen uprchnout, od podzimu 1412 žil ve vyhnanství. Na Kozím hrádku se rozhodl napsat pro lid soubor svých kázání, českou Postillu.¹⁴

Král Zikmund nabídl Husovi bezpečný průvod pro jízdu do Kostnice, aby se tam pokusil o ospravedlnění, kterého nemohl dosáhnout v Římě. Hus se bál, že padne do léčky, a odmítl. Václav IV. byl tehdy již zesláblý věkem a starostmi a dal svému bratru Zikmundovi souhlas ke korunovaci římským králem. Zikmund slíbil Husovi soudní glejt na ochranu po cestě do Kostnice i zpět, kdyby byl odsouzen, a Mistr Jan se rozhodl přijmout – zvláště poté, kdy země byla nařčena z kacířství a hrozilo jí nebezpečí. Tušil,

¹⁰ Flajšhans, V.: Hus. Jeho život a dílo, str. 28 – 46.

¹¹ Bartoš, F. M.: Co víme o Husovi nového, str. 40 – 48.

¹² Koncil v Pise, na němž byli odvoláni oba stávající papeži a Alexandr V. zvolen novým.

¹³ Především po vydání Dekretu kutnohorského

¹⁴ Bartoš, F. M.: Co víme o Husovi nového, str. 64 – 70.

že jde na smrt, ale chtěl hájit své myšlenky a zásady. Proto napsal Zikmundovi dopis, v němž ho požádal, aby mu vymohl veřejné slyšení, aby mohl na koncilu veřejně obhajovat své myšlenky, odpovídat všem na výtky a nebyl odsouzen tajně. Zikmund mu neodpověděl ani neposlal slíbený glejt. Hus se po dlouhém čekání rozhodl vydat 11. října 1414 do Kostnice bez glejtu a do cíle dorazil 3. listopadu. 28. listopadu byl uvězněn se Zikmundovým souhlasem a z vězení nebyl propuštěn až do trvání procesu. Kostničtí soudci nechtěli vyvolat dojem mučedníka a tak chytře nabízeli Husovi odvolání jeho tezí. Po odvolání by ale následovalo doživotní vězení a navíc by tím zradil pravdu a své svědomí. Veřejné slyšení bylo stanoveno na 5., 7. a 8. června. Dav tolik křičel, že Husa nebylo při obhajobě vůbec slyšet. Předložili mu 30 vět z jeho spisů, které chtěli, aby odvolal a dali mu téměř tři týdny na zvážení. Hus odmítl. 6. července 1415 byl upálen, věrný pravdě.¹⁵

¹⁵ Bartoš, F. M.: Co víme o Husovi nového, str. 71 - 90.

1.2 Husovo působení na univerzitě

Hus odešel na studia do Prahy, kde r. 1390 nastoupil na univerzitu. V září 1393 se stal bakalářem svobodných umění, 1394 bakalářem svobodných umění, 1396 mistrem svobodných umění. R. 1398 se stal univerzitním profesorem a již r. 1401 děkanem fakulty filozofické. S touto funkcí přijal knihy a pečeť fakulty, měl dohlížet na její finance a statuta, řídit zasedání mistrů, vést zkoušky a promoce. V únoru 1402 zasedal Hus ve zkušební komisi pro kandidáty mistrovské i bakalářské hodnosti. Z bakalářů byl nejlepší Martinus de Krizio, jemuž Hus též předsedal při jeho determinaci 5. března¹⁶. Podobně předsedal incepti nejlepšího magisterianda, Václava z Chebu, 22. února 1402 a o dva dny dříve při misterské promoci Řehoře z Budína a Václava z Chrudimi. 22. dubna 1402 předal děkanát nově zvolenému Henningovi von Boltenhagen. Brzy poté se také stal kazatelem v kapli Betlémské. Existují též domněnky¹⁷, že od října 1402 do dubna 1403 působil jako rektor pražské univerzity.

Jako mistr často zasedal ve zkušebních komisích baccalariandů¹⁸ i při misterských inceptích, nejednou v pozici předsedy zkušební komise, přednášel a připravoval ke zkouškám své studenty. A nevyhledával pouze bohaté studenty, aby se obohatil z jejich poplatků za studia, ale ochotně učil i chudé žáky - např. Matěje z Újezda, Václava ze Sušice či Jana z Borotína. Několikrát také můžeme vidět jeho jméno mezi dispensatory¹⁹.

Kromě toho, že sám vedl čtení, poslouchal současně Hus přednášky o Písmu, výklady spisů Petra Lombarda, účastnil se disputací a dalších univerzitních povinností, neboť sám byl studentem – teologie. Byla to studia dlouhá, ale hodnosti z teologické fakulty měly velkou váhu – nejmladší bakalář teologie měl přednost před nejstarším mistrem filosofie. Po pěti letech dosáhl hodnosti *baccalarius cursor*²⁰, což byl však teprve nejnižší stupeň na teologické fakultě. Mohl nyní přednášet řeči či kázání na nějaké téma týkající se Písma, vést disputace i přednášky, ale pod dohledem fakulty.

¹⁶ K této promoci Hus pronesl rekomendaci *Filius esto bonus*.

¹⁷ Flajšhans, V.: Hus. Jeho život a dílo, str. 28.

¹⁸ Uchazeči o titul bakaláře

¹⁹ Dispensatores – čtyřčlenná komise určená k pomoci děkanovi, udílela povolení k lekcím a k přivěšení pečeti fakulty.

²⁰ Jako bakalář kurzor mohl teprve zběžně (ne podrobně) vykládat Písmo.

Teprve r. 1409 dosáhl hodnosti formáta²¹, ale vytouženého stupně mistra teologie či dokonce titulu profesora teologie už nedosáhl. Na vině byly především jeho spory s arcibiskupem a papežem.

Mistr Jan Hus byl také jedním z těch²², kteří se zasloužili o prosazení Kutnohorského dekretu. Na pražské univerzitě totiž měli převahu cizí mistři nad českými v poměru tří hlasů (národ polský, bavorský a saský) ku jednomu. Dekretem kutnohorským, vydaným Václavem IV. 18. ledna 1409, se tento poměr obrátil a čeští mistři získali tři hlasy, kdežto cizí mistři dohromady jen jeden po vzoru pařížské a italských univerzit.

Husovy zásluhy o vydání Dekretu však nebyly tak velké. Důvody k jeho vydání byly především politické. Po sesazení z římského trůnu toužil král Václav IV. znovu po uznání papežem, kterého se mu nedostávalo. V té době kardinálové svolali koncil do Pisy, kde se měly řešit dlouholeté spory a schizma, a žádali krále Václava, aby byl do výsledku koncilu nestranný k oběma papežům. Král souhlasil, ale univerzita neutralitu odmítla. Václav IV. chtěl koncilu využít k svému uznání římským králem, ale k vyslání poselstva potřeboval přehlasovat německé mistry na univerzitě – k tomu posloužil Dekret. Čeští mistři viděli v koncilu naději na nápravu církve, proto jej podporovali. Němci se proti tomuto rozhodnutí postavili a hrozili opuštěním univerzity i země, ještě několik měsíců trvalo vyjednávání v této věci. V jednu chvíli to vypadalo, že se Češi smíří i s rovností hlasů a v důležitých funkcích se vždy bude střídát Čech a Němec. Nakonec se do sporu vložil král, sesadil německého rektora a zvolil českého – Mistra Zdeňka z Labouně. Němečtí mistři i studenti poté začali opouštět pražskou univerzitu. Tehdy Hus bránil rozhodnutí krále odkazem na větu zakladatele univerzity, kterou před půl stoletím promlouval k Čechům: „Až vzrostete ve vědách, vy budete páni a dědici: sečkejte maličko!“²³

Odchod německých profesorů a studentů měl pro Prahu neblahé následky. Praha byla tehdy významné město proslulé císařským dvorem a prestižní univerzitou, ale po této události k ní většina Němců přestala vzhlížet jako k sídlu svého krále a s poklesem

²¹ *baccalarius formatus*

²² K audienci u krále Václava IV. do Kutné Hory byli kromě německých mistrů pozváni také čtyři čeští mistři: Hus, Jeroným, Jan Eliášův a Ondřej z Brodu.

²³ Flajšhans, V.: Hus. Jeho život a dílo, str. 51.

zájmu o Karlovu univerzitu posílil vliv německých univerzit. Ale pro Čechy to mělo také význam – po odchodu Němců se mohly rozvíjet reformátorské snahy.²⁴

Další významnou změnou bylo, že se nyní podle Dekretu kutnohorského mohly pořádat první volby na významné akademické funkce. Osobnost rektora reprezentovala univerzitu navenek, proto byla tato volba důležitá. Pro zvolení muselo být splněno několik podmínek – kandidát musel být členem univerzity (ale titul nebyl podmínkou), musel být duchovním, starší než 25 let, mravně bezúhonný a musel pocházet z manželského lože. V následujících volbách, 17. října 1409, byl zvolen novým rektorem (který vystřídal Mistra Zdeňka z Labouně) Mistr Jan Hus jako jeden z profesorů theologické fakulty, kteří se těšili velké vážnosti. Patřil sice spíše k mladším profesorům, ale v tomto období plném sporů o funkci rektora nebyl velký zájem a Hus navíc získal velké množství hlasů.²⁵

Po volbě nového rektora bylo zvykem do týdne uspořádat slavnost, na níž byl právě zvolený reprezentant univerzity představen a oficiálně se zde ujal své nové funkce. Tato slavnostní akce, již nastupoval do svého úřadu Mistr Jan Hus, se odehrála pravděpodobně 20. října 1409 a my z ní máme dochovanou promluvu *Multi sunt vocati*, kterou Hus odpovídal na pochvalnou řeč některého ze starších mistrů. Bylo totiž zvykem představit nového rektora pochvalnou řečí v podobě kázání. Doporučující řeč na Mistra Jana Husa se nám ale nedochovala nebo zatím nebyla objevena, přesto o ní máme nějakou představu, poněvadž Hus z ní ve své řeči cituje.²⁶

Hus ve své promluvě nejprve skromně odmítá chválu, která na něho byla pronesena a vyjadřuje údiv, že právě on byl zvolen, když „mnoho jest povolaných, ale málo vyvolených“²⁷ („... *contremisco ac vereror laudes venerandi senis, quibus abs dubio nimium me extollit. Nam prohdolor a condicionibus eligendi vel electi deficio, cum nec vite sanctitas nec communitatis utilitas nec clara discretio in me clarent. Unde mirari non sufficio, cum multi sunt vocati, pauci vero electi, cur de tanta multitudine deputati ad eligendum me siccine elegerunt, cur eciam venerandus senex me tanta laude*

²⁴ Palacký, F.: Dějiny národu českého III, str. 37 – 61.

²⁵ Bartoš, F. M.: M. J. Hus jako rektor Karlovy university, str. 3 – 10.

²⁶ Schmidtová, A: M. Jan Hus – Universitní promluvy, str. 219 – 220.

Bartoš, F. M.: M. J. Hus jako rektor Karlovy university, str. 11.

²⁷ Matthesius 20, 16.

afficit.“²⁸). Cítí se dokonce zahanben přílišnou chválou starce, který mu přisuzuje čistý život, čestnost a pokoru při styku s lidmi, čistý záměr, pravou lásku a jasné rozlišování. Pociťuje i strach, že ho zvolili za vůdce a ochránce, poněvadž pochybuje o své vyvolenosti („*Timor et tremor, quod multi sunt vocati, pauci vero electi, verecundia et confusio, quod venerandus senex adicit, quod elegerunt me ducem, et defensorem, lucem et directorem, iudicem et punitorem, pastorem et provisorem.*“²⁹). Dále nabádá posluchače, aby mezi sebou neměli spory, pro všechny chtěli dobro, následovali rozum a spravedlnost a milovali ctnost. Zároveň žádá, aby se mu stali pomocníky a rádci muži moudří a znalí, jejichž styk s lidmi je osvědčený zkušenostmi („*Date ex vobis viros sapientes et gnaros, quorum conversatio sit probata.*“³⁰) a také muži stálí, zpevnění spravedlností. Na závěr uvádí napomenutí, aby všichni přítomní zachovávali věrnost knížeti Václavovi, králi římskému a českému, jeho království a pražské univerzitě a střežili ji a činili věci spravedlivé, mravné a poctivé.³¹

Rektorovy činnosti zahrnovaly správu univerzity jako celku, přijímání a zapisování nových studentů, dohlížení na dodržování univerzitních statut, dohled na univerzitní finance, výkon univerzitní jurisdikce³², předsedání shromáždění univerzitní obce a reprezentování univerzity při všech jednáních.³³ Pro reprezentativní charakter této funkce se rektor od ostatních odlišoval oblečením – odznakem rektorského úřadu byl především hranostajový biret.

Kromě zmíněných činností Hus v době svého rektorátu také několikrát předsedal při examinacích – 22. ledna 1410 při determinaci Prokopa z Prahy, 11. března při inepci pana Zdislava ze Zvířetic, který patřil k nejvěrnějším posluchačům Mistra Jana Husa na univerzitě i v kapli betlémské, a 3. dubna při inepci Šimona z Jaroměřic

²⁸ Schmidtová, A: M. Jan Hus – Universitní promluvy, str. 21. „...a chvěji se a ostýchám před chválou, kterou mne ctihodný kmet beze vší pochyby přespřílíš vynáší. Neboť, běda, nedostává se mi podmínky, jichž je třeba, aby byl kdo volen a zvolen, protože nezáří ve mně ani svatost života ani užitečnost pro službu celku ani jasná rozumnost. Proto nemohu se vynadiviti, proč mne tolik volbou pověřených takto vyvolilo, když mnoho jest povolanych, ale málo vyvolených, a dále proč mne ctihodný kmet tak velikou chválou zahrnuje.“ (Stein, E.: M. Jan Hus jako universitní rektor a profesor, str. 18 – 19.)

²⁹ Schmidtová, A: M. Jan Hus – Universitní promluvy, str. 22 – 23.

„Strach a chvění, protože mnoho jest povolanych, ale málo vyvolených, hanba a stud, protože ctihodný kmet připojil, že mne vyvolili za vůdce a ochránce, světlo a ředitele, soudce a trestatele, pastýře a správce.“ (Stein, E.: M. Jan Hus jako universitní rektor a profesor, str. 21.)

³⁰ Schmidtová, A: M. Jan Hus – Universitní promluvy, str. 23.

„Dejte ze sebe moudré a opatrné muže, osvědčené zkušenosti.“ (Stein, E.: M. Jan Hus jako universitní rektor a profesor, str. 23.)

³¹ Schmidtová, A: M. Jan Hus – Universitní promluvy, str. 21 – 25.

³² Řešila pře mezi členy univerzity – členové univerzity museli být souzeni pouze na univerzitním soudě, nejčastějšími tresty byly peněžité pokuty, někdy i univerzitní vězení, zřídka vyloučení.

³³ Dějiny univerzity Karlovy 1347/ 1348 – 1622 I, str. 35 – 66.

a Mikuláše z Pavlíkova. Doba rektorátu byla tehdy krátká a trvala jen půl roku. Husovým nástupcem v úřadu rektora se stal 19. dubna 1910 Jan Šindel.

Husova popularita se opět zvýšila, ale zároveň musel více bojovat se svými protivníky, mezi nimiž nyní přední místo zaujímal arcibiskup Zbyněk. Nyní měl k dispozici papežskou bulu, která ho opravňovala k jednání. Obvinil Husa z kacířství a požadoval spálení Viklefových knih. Nový rektor se proti jeho požadavku sice postavil, ale musel ustoupit. Hus útokům díky podpoře krále a královny úspěšně vzdoroval, hojně kázal, sepisoval traktáty a účastnil se i různých slavností a aktů univerzitních. 6. července 1410 předsedal při inepci Mikuláše ze Stojčína a při determinaci Zikmunda z Brodu³⁴.

Počátek roku 1411 přinesl Husovi řadu starostí. Již 3. ledna započala na univerzitě významná akce – quodlibet. Již předchozího roku byl zvolen kvodlibetářem Mistr Jan, který se nyní účastnil disputací a sám vykládal řadu kvestií. V únoru na něj však kardinál Kolonna uvalil církevní klatbu, kterou arcibiskup Zbyněk ochotně potvrdil a v květnu pak dokonce nad Prahou vyhlásil interdikt. Král vyžadoval smír obou stran. Arcibiskup otálel s přímluvou za stažení klatby až do své smrti³⁵. Rok 1411 – 1412 byl posledním rokem Husova učení na univerzitě. Tehdy končí jeho obrana a kázání latinsky, obrací se k širokým vrstvám lidu a promlouvá nyní česky.

³⁴ Flajšhans, V.: Mistr Jan Hus, str. 241.

³⁵ 28. září 1411

1.3 Vztah Husa a jeho studentů

Studenti přicházeli na univerzitu jako mladíci³⁶, opouštěli svá rodiště a často cestovali za vzděláním i do jiných zemí³⁷. Učitelé své žáky nejen vzdělávali ve vybraných oborech, ale také v nich pěstovali smysl pro správné a spravedlivé jednání, zodpovědnost a další ctnosti. Studenti je pak často vnímali jako své vzory, přijímali jejich vliv, který často přetrvával i po jejich dostudování.

Většinu času studenti trávili na kolejích, neboť ty sloužily nejen k ubytování, ale také k výuce. Někteří bydleli se svými učiteli v profesorských kolejích jako jejich pomocníci nebo přímo v domech svých profesorů. Učitelé tak měli možnost své žáky lépe poznat, všimnout si jejich dobrých vlastností a vad, na něž je třeba upozornit a na jejichž odstranění má mladík pracovat.

O tom, že Hus byl pečlivým pozorovatelem a měl ke svým žákům vřelý vztah, svědčí mimo jiné jeho promluvy, které pronášel ke svým žákům při jejich promociích. Na jeho oblibu u žáků ukazuje také počet studentů, kteří si ho vybrali jako promotora, či množství zkoušek, jimž předsedal. Z jeho rekomendací vyplývá, že Hus své žáky znal opravdu dobře. To je patrné z narážek na určité příběhy ze studentského života, o nichž Hus věděl. Tak např. v řeči *Studivit agere* charakterizuje Jana Černého z Řečice jako skromného muže, který se nepovyšuje nad ostatní, ale naopak tak pilně se učil, že je z neustálého studia pobledlý a pohublý. Podobně v řeči *Forcia adversis opponite pectora rebus* zmiňuje historku ze života determinanta Petra, který utekl, když mu vyhrožoval jakýsi Petráč. Jako jeho vlastnost také uvádí to, že když se na někoho zlobí, velmi dlouho s ním nemluví. Současně determinujícího kolegu Jana pak charakterizuje jako štědrého, laskavého, veselého a nakloněného přiměřenému žertování. To, že Hus zmiňuje nejen dobré vlastnosti, ale občas upozorní i na nějaký nedostatek studenta, můžeme vidět např. v rekomendaci *Veniat cuculus*. Zde poukazuje na pečlivost ve studiu, vytrvalost a střídmost determinanta Martina Kunšova z Prahy, ale zároveň ho vtipně a shovívavě pokárá za lenost při ranním vstávání.

³⁶ Hraničním věkem pro vstup na univerzitu byl 14. rok, kdy chlapec nabýval právní zralosti.

³⁷ Tak jako přišel student Martin, jehož se týká Husova promluva *Filius esto bonus*, z daleké Dalmácie na pražskou univerzitu.

O přátelském vztahu ke svým studentům svědčí také humor, který se objevuje v některých Husových promluvách. Vtipná charakteristika determinanta či vtipně popsaná historka z života studenta se objevuje vedle morálních rad a apelů. Nijak to přitom nesnižuje etický přínos řeči, ale spíše odlehčuje situaci a zmírňuje napětí studentů. Jako příklad vtipné charakteristiky vzhledu studenta poslouží pasáž z promluvy *Proice omnia ista*:

Zdalipak příroda něco zaspala, když ho přivedla na svět? Jistě ne, ale podle náležitých proporcí ho velmi pečlivě stvořila a určila. Neboť je střední postavy, aby ctnostný³⁸ stanul ve středu, s kulatou³⁹ hlavou, aby byl co nejschopnější pojmout všechny ctnosti, s průměrně širokým čelem, aby příroda dle svědectví Filosofova⁴⁰ ukázala, že je nadaný; se zářivýma očima, jako by spatřil tajemství, podle onoho obecného verše⁴¹:

„Jasně oči jsou ty, které se dívají jako hvězdy,“

a o těchto očích se obyčejně říká⁴²: Dáš nebo sám vezmu. Zaokrouhlená, červená ústa ukazují jeho velmi obratnou výřečnost.

Nebo v rekomendaci *Veniat cuculus* přirovnává determinanta ke kukačce. Stejně jako kukačka je mladík štíhlý a tudíž vhodně přizpůsoben pro přijímání co největšího množství vědomostí a ctností. *„Ale aby se nezdál příliš hubený, obléká přes kazajku na hubenou hrud' ještě vestu; aby mu nespadla holínka, zavazuje řemínek na sedm uzlů; jestliže chybí chodidlo, vyplňuje holínky slámou. Proto, jak jsem řekl dříve, se zajisté podobá kukačce, protože je hubený.“*

Ve stejné řeči uvádí vtipný příběh determinanta Martina, když nachází v jeho chování špatnou vlastnost. S humorem tak poukazuje na jeho lenost a zdržování, když má ráno vstát. Užívá zde i přímou řeč, čímž příběhu dodává na dynamičnosti.

„Jestliže je ráno volán, neslyší.

Jestliže je stále ještě volán opakovaně znělým hlasem,

³⁸ Cf. Aristotelés, *Ethica Nicomach.* II 5, p. 1106 b 27; cf. Hus, *Fulget virtute* (p. 53).

³⁹ Cf. *Fulget virtute* (p. 53).

⁴⁰ Cf. Claretus, *Astronomiarum* IV, *Glossa ad v. 98* (ed. Flajšhans II, p. 103); cf. Hus, *Fulget virtute* (p. 51).

⁴¹ Non inveni

⁴² Non inveni

*bdělý chrápe nosem a konečně přinucen strachem,
přece pomalu hýbe ústy a jazykem a praví
,Co mi chceš?’“*

A tomu jsem řekl:

„Vstaň, pojd’.“

Odpověděl:

„Je noc, nech mě spát!“

Je den. Vstávej, [pojd’]!“

Odpověděl:

„Můj bože! Ach jo, vždyť vstávám.

Jdi, půjdu za tebou.’“

Ale nejde za mnou. Takto mě šálí. Řekl jsem:

„A ty nepůjdeš?“

Řekl:

*„„Už bych byl šel, hledám si šaty,
ale nemůžu je najít.’ To nic. Znáš tě, Bireo.
Honem vstaň. ‚Mistře, jsem hned.’ Přece to tak není.
Vrtí hlavou sem a tam, škrabe si ruce,
údy protahuje. Takto si všude hledá
nějaké chvílky. Vždy přichází ústy,
ne nohou; a když takto přichází, nikdy nepřichází sám;
pouze z přinucení se snad pohybuje a vleče krok jako želva.“*

Z uvedených příkladů je patrné, že Hus své studenty dobře znal a s některými navazoval i přátelské vztahy. Na velké množství svých studentů působil svými myšlenkami i v dobách, kdy sami získali hodnost a učili jiné studenty. Mnoho z nich bylo Husovými věrnými stoupenci, kteří s ním bojovali o prosazení Viklefova učení a neopustili ho ani v době jeho pronásledování.

2.1 Univerzitní promluvy (recommendationes) jako žánr

Za vlády Karla IV. a Václava IV. došlo k velkému rozvoji rétoriky a gramatiky. Na univerzitě se četly a vykládaly rétorické a gramatické autority, neboť gramatika a rétorika patřily k významným disciplínám mezi svobodnými uměními.

Promoční promluvy patřily k oblíbeným rétorickým a literárním druhům na univerzitě. Sestavoval je promotor, zpravidla učitel žáka, jehož se rekomendace týkala, k příležitosti determinace⁴³ či incepcie⁴⁴ konkrétního studenta. Účel rekomendace je zřejmý už z jejího názvu – z latiny *recommendare* lze přeložit jako doporučovat, tedy rekomendace byly řeči, jejichž úkolem bylo představit a doporučit studenta komisi, před níž onen student skládal bakalářskou determinaci či misterskou incepci.

Řeči jsou stylizované do podoby chvály přítomného studenta a navíc přinášejí rady do dalšího života studentů, výzvy k správnému etickému jednání apod. Projevuje se v nich ale také vztah učitele ke svému žáku, poněvadž žák zde bývá mnohdy rozebrán nejen podle vzhledu, ale také na základě jeho charakterových rysů i drobných příhod z průběhu studia. Nezřídka se v rekomendacích projevují také humorné narážky. Jelikož se jedná o rétorický druh, jsou zde užívány i mnohé rétorické figury – např. gradace. Byl to žánr, jehož základem byla próza, ale objevují se tu také různě dlouhé pasáže v hexametrech či elegickém distichu (především v citacích z antických či středověkých autorit).

Základem každé promoční promluvy je téma, které je dáno citátem – nejčastěji z Bible či nějakého významného antického, někdy i středověkého autora. Toto téma se prolíná celou řečí, je stále znovu předkládáno, rozebíráno na jednotlivé elementy a detailně vykládáno. Přidávají se odkazy na známé autority, čímž se tvrzení dodává na

⁴³ Slovo determinace sloužilo k označení bakalářské promoce, která se tak nazývala podle své nejdůležitější části. Poté, co student absolvoval povinné přednášky a disputace a složil zkoušky, mohl se přihlásit k promoci. Po představení studenta musel ještě baccalariandus učinit přísahu, zaplatit fakultě částku dvaceti grošů a věnovat předsedajícímu i promotorovi pár rukavic, pak probíhala vlastní promoce. Baccalariandus nejprve musel odpovědět na sofisma, které mu zadal promotor, poté následovalo řešení kvestie (pro řešení kvestie se užíval výraz *determinare* – odtud název determinace). Po determinaci pronesl promotor rekomendaci a udělil žáku bakalářskou hodnost.

⁴⁴ Dva roky po získání bakalářského gradu a absolvování předepsaných přednášek se student mohl přihlásit k misterské promoci (incepci). Postup byl obdobný jako při determinaci. Po rozřešení kvestie promotor přednesl rekomendaci, v jejímž závěru předal magisteriandovi insignie hodnosti mistra (baret, rukavice, prsten a knihu). Nový mistr pak ještě musel složit přísahu, která znamenala zakončení promočního aktu.

významu. Promotor nachází určité styčné body mezi radami, které vyplývají z tématu rekomendace, a vlastnostmi či chováním přítomného studenta.

Dnes nám promoční promluvy mohou posloužit jako zdroj poznání nejen univerzitního života. Dozvídáme se, co tehdy bylo na vrcholu žebříčku hodnot středověkých intelektuálů, k čemu se učitelé snažili vést své studenty, ale také nabýváme představu o tom, co znala tato doba z antiky, jak tomu rozuměla a jak s texty antických autorů zacházela.

Rekomendace se zachovaly v několika rukopisných souborech. Důvod shromáždění několika univerzitních promluv od různých autorů do jednoho souboru mohl být takový, že měly sloužit jako vzory při sestavování dalších rekomendací⁴⁵. V těchto souborech máme mnoho anonymních řečí, u nichž často neznáme nejen autora, ale i jméno determinanta. Ze známých autorů rekomendací bych zmínila Mikuláše z Litomyšle, Jana z Mýta, ale především Jana Husa, od něhož se jich dochovalo nejvíce⁴⁶.

⁴⁵ Tříška, J.: Pražská rétorika, str. 25.

⁴⁶ Dvanáct promluv bakalářských a dvě misterské

2.2 Středověké autority

Středověký autor nekladl příliš velký důraz na originalitu. Proto se objevuje velké množství děl s podobným námětem (např. legendy, kroniky začínají stvořením světa apod.). Je zde spíše snaha lišit se svým stylem. Autor se na svém spisu snažil ukázat svoji vzdělanost, proto uváděl různé výroky z přečtené literatury. Citáty z děl slavných autorů byly natolik oblíbené, že se dokonce vydávaly různé sbírky citátů. Dalším důvodem užívání citátů bylo podepření myšlenky významnou autoritou.

Středověké autority je možné rozdělit do dvou skupin: antičtí autoři a středověcí autoři. Mezi nejčastěji citované antické osobnosti patřil především Aristotelés (384 – 322 př. Kr.), jehož spisy se vykládaly na univerzitách po celé Evropě. Tři roky pobýval na dvoře makedonského krále Filipa II. v Pelle, kde působil jako vychovatel mladého Alexandra. Po jeho nástupu na trůn odešel do Athén a kolem r. 335 př. n. l. zde založil vlastní filosofickou školu. Je autorem mnoha spisů, které jsou zaměřeny na logiku, metafyziku, přírodní filozofii, zoologii, etiku, politiku a slovesné umění.

Oblíben byl také Boëthius (přelom 5. a 6. stol.). Působil na Theodorichově dvoře v Itálii, ale později byl obviněn ze zrady, uvězněn a zabit. Zajímal se o řeckou filosofii, přeložil některá Platónova a Aristotelova díla do latiny a opatřil je komentářem. Jeho nejznámějším spísem je *De consolazione philosophiae* (O útěše filosofie). S jeho jménem je spojován i traktát *De disciplina scolarium* (O výchově žáků), který zachycuje vztah učitele a žáků a jejich povinnosti, ale Boëthius není jeho autorem. Toto dílo pochází až ze 13. stol.

Z římských autorů byl často citován Ovidius a Horatius, kteří patřili ke vzorům poezie. Na Ovidia často odkazuje Hus ve svých rekomendacích – objevují se zde citace z *Ars amatoria* (Umění milovat), *Remedia amoris* (Léky proti lásce), *Methamorphoses* (Proměny) a *Epistulae ex Ponto* (Listy z Pontu). Dokonce byl napodobován i Ovidiův styl a objevovaly se tak různé básně označované jako Pseudo-Ovidiana. Vznikaly především ve Francii a v Itálii ve 12. a 13. století a rozšířily se po celé Evropě. Skládaly se na různá témata. Některé básně rozpracovávaly námět, který lze najít u Ovidia, některé jdou svou cestou. Příkladem takové básně je *Conflictus Veris et Hiemis*, z níž vycházel Hus ve své rekomendaci *Veniat cuculus*.

Velkými autoritami, o něž se opírali mnozí středověcí autoři, byli Cicero a Seneca. Marcus Tullius Cicero (106 – 43 př. n. l.) byl všestranný autor – psal díla politická, řečnická (např. *De inventione*, *De oratore*) a filosofická (např. *Tusculanae disputationes*). Oblíbenou četbou a zdrojem mravně poučných rad byly spisy etické (např. *Cato Maior de senectute*). Další osobností, z níž autoři čerpali především etická moudra, byl Lucius Annaeus Seneca (4 př. n. l. – 65 n. l.). Nejznámější a nejčtenější byly jeho *Epistulae morales ad Lucillum*, dopisy zachycující stoickou morálku.

Hus ve svých univerzitních promluvách vyzývá k pěstování dobrých mravů, proto často cituje z etických spisů. Je to již zmíněný Aristotelés (Etika Níkomachova), Boëthius (O útěše filosofie), Seneca (Listy Lucilliovi), ale především tzv. Cato. „Cato“ je neznámý autor, který bývá označován jménem známého římského moralisty Catona Staršího. Je autorem sbírky, která pochází asi z 3. století a je označována jako *Disticha Catonis*. Jedná se o sbírku lidových morálních ponaučení, převážně ve formě dvojverší (disticha), zaznamenaných v hexametrech. Tento spisek se stal ve středověku velmi oblíbeným a komentoval se na školách, jakmile se žáci naučili číst a psát. Rady v něm obsažené tedy byly ve všeobecném povědomí.

Mezi často citované středověké autority patřil např. Galfredus de Vino Salvo. Tento básník pocházející z Normandie žil v druhé polovině 12. stol. a na počátku 13. stol., byl učitelem krále Richarda Lví srdce a autorem didaktické sbírky *Poetria nova* (Nová poetika), která se četla na všech evropských školách. Další známou osobností byl Henricus Septimellensis, zvaný také Pauper Henricus. Žil ve druhé polovině 12. stol., pocházel ze Settimela u Florencie a napsal báseň *Elegia de diversitate fortunae et philosophiae consolatione* (Elegie o vrtkavosti štěstěny a útěše filosofie), která také patřila k oblíbené středověké školní četbě. Hojně citován byl též Gualterus de Castellione (ab Insulis), jeden z nejvýznamnějších světských středověkých básníků. Žil ve 12. stol., po nějaký čas působil na dvoře anglického krále Jindřicha II., pak odešel a usadil se v Remeši. Zde napsal svůj rozsáhlý epos *Alexandreis*, který patřil rovněž ke školní četbě, vznikaly k němu mnohé komentáře a stal se předlohou pro řadu evropských spisovatelů, kteří ho přepracovávali do národních jazyků.

Hus cituje též z těchto autorů: Alanus ab Insulis, Petrus Abaelardus, Alexander de Villa Dei, Godefrid of Winchester a Prosper Aquitánský. Alanus žil ve 12. stol. ve Francii a jako autor didaktických, teologických a moralistních děl i on patřil

k středověké školní četbě po celé Evropě. Jeho nejznámějšími díly jsou *De planctu naturae* (O nářku přírody) a sbírka přísloví *Liber parabolarum* (Kniha podobenství). Abelard byl slavným francouzským učencem první poloviny 12. stol. Hus cituje z jeho básnického díla *Ad Astrolabium filium*, ale známý byl především spisem *Sic et non* (Ano a ne) a dalšími filosofickými a teologickými spisy. Alexander de Villa Dei byl normandský básník, matematik a gramatik, autor veršované gramatiky *Doctrinale* (1190), podle níž se učilo až do humanismu.

Kromě zmíněných autorit byla oblíbeným citačním zdrojem Bible, především jednotlivá evangelia, a také spisy církevních otců. Hus ve svých promluvách často činí narážky na určité příběhy z evangelií⁴⁷.

⁴⁷ Např. v řeči *Forcia adversis opponite pectora rebus* je narážka na apoštola Petra a událost s useknutím ucha (Mat. 26, 51; Luk. 22, 50).

2. 3 K Husovým rekomendacím

V rekomendacích, které Hus vyslovil jako promotor při determinacích či inepcích svých studentů v době svého působení na Karlově univerzitě, promlouvá nejen k jednotlivým žákům, ale ke všem studentům a přítomným mistrům. Ukazuje na úskalí a důležitá rozhodnutí, se kterými se studenti setkávají na dlouhé cestě za získáním vzdělání. Tehdy si studenti pěstují mnohé kladné povahové vlastnosti, anebo naopak při obtížnosti a náročnosti opouštějí z důvodu své slabosti vytčený cíl. Hus nevyslovuje jen strohé odsouzení špatných vlastností, ale ukazuje na příkladech, úslovích a podobenstvích, kam vedou cesty podlehnutí tělesným slabostem. Nabádá k trpělivosti, vytrvalosti a pevné vůli najít sílu k dlouhému studiu a oprostít se od chvilkového rozptýlení. Obrací se často ke slovům významných antických a středověkých osobností. Pomocí příkladů vybízeli k zamyšlení, co je pro studenta přínosem a co ho od studia odpoutává, chválil za píli, dobré mravy a ctnosti a povzbuzoval ke studiu, které vede k získání vzdělání a schopností.

Podobné rady se objevují i v dalších Husových rekomendacích. V promluvě „Správně žij“⁴⁸ navíc vyzývá Hus studenty, aby bránili pravdu a soustředili se především na vědu, spíše než na ženy. V řeči „Učící stal se vědoucím“⁴⁹ uvádí tři stupně dobrých mravů: 1. pilnost se štedrostí, 2. vytrvalost s pokorou, 3. vědění s konečnou dokonalostí⁵⁰. Nabádá též žáky, aby dbali na svou pověst, poněvadž ta je cennější než světská sláva, která je pomíjející. Jeho výzvy v téže pak rekomendaci (*Quere, quid sit virtus*⁵¹) ústí v nestárnoucí moudro, na které by každý měl pamatovat: Ctnosti je třeba vážít si víc než zlata a bohatství, protože dobré mravy jsou vnitřním pokladem.

⁴⁸ *Recte vivas* - Schmidtová, A: M. Jan Hus – Universitní promluvy, str. 69 – 70.

⁴⁹ *Discens factus est sciens* - Schmidtová, A: M. Jan Hus – Universitní promluvy, str. 41 – 45.

⁵⁰ Neboť vědění je vždy ke cti, proto učený je hoden úcty, která je konečnou odměnou za učení.

⁵¹ Schmidtová, A: M. Jan Hus – Universitní promluvy, str. 71 – 75.

2. 3. 1 Struktura rekomendací

Rekomendace byly velice častým literárním žánrem vyskytujícím se na univerzitě, neboť jich bylo třeba k promoci každého žáka. Existovaly soubory takovýchto promluv, které pak sloužily jako vzory pro promotory. Můžeme se všimnout určité struktury, které se autoři rekomendací drželi při jejich sestavování.

Základem každé rekomendace je téma, hlavní citát, který se prolíná celou promluvou. Toto téma bývá často první větou ve většině řečí toho žánru⁵², ale někdy se objevuje až v závěru prvního odstavce⁵³ či ještě dále. Citát bývá volen tak, aby se svým obsahem dotýkal života determinanta či inceptora, který je v dané řeči představován a doporučován. Jeho znění je převážně stručné a rozváděn bývá až v další části promluvy.

Chvála

Neboť účelem rekomendace je chvála, jak je zřejmé už z jejího názvu – pochvalná řeč, často se promotor v úvodu řeči zabývá správností či nesprávností pochvaly, což zároveň vyznívá jako obhajoba vychvalování. Např. v řeči *Forcia adversis opponite pectora rebus*:

„A do třetice, již zbývá naše přítomné determinanty vychválit oslavnými řečmi, které až budou vyslechnuty, ostatní snad horlivěji vytrvají ve studiu, aby jeho prostřednictvím byli s to snáze dosáhnout podobné pocty. Ale protože po ukončení determinace těchto žáků se mi uzavírá cesta k chválení, protože nevím jistě, zda si ji zaslouží, proto se nechci neuváženě dát do jejich chválení podle výroku Horatia⁵⁴ v Dopise:

*„Podívej se, jaké doporučuješ, aby ti brzy
cizí hříchy nezpůsobily hanbu.“*

Podobně podle Senekova⁵⁵ výroku ve spise O mravech: „Nikoho hned nechval, nikoho hned nehaň.“ A tato slova vkládají do mých úst obezřetnost, abych neurychlil vynášení chvály na přítomné bakaláře. Aby však neodešli zcela nepoznaní a snad

⁵² Např. v Husově řeči *Snažil se konat (Studit agere)*.

⁵³ Např. v Husově promluvě *Zapud' všechny tyto věci (Proice omnia ista)*.

⁵⁴ Horatius, Epistulae I 18, 76 – 77.

⁵⁵ Seneca, De moribus 76.

připraveni o chválu, po které toužili, a aby neustoupili od započatých snah při studiích; jsem nucen přednést některé věci veřejnosti, aby ctnost nebyla skryta, ale ukázala se pro ostatní jako příklad, aby se sami jednotlivě podrželi naděje jako kotvy tím, že vytrvají ve svých snahách. Neboť podle výroku Seneky⁵⁶ „naděje na odměnu poskytuje útěchu při práci.““

nebo též v úvodu rekomendace *Proice omnia ista*:

„Zbývá pronést chválu na našeho pana inceptoru, poté co se zasloužil o ctnosti, a nakonec mu neupřít náležitou odměnu za ukončení horlivé práce, aby ostatním nebyla poskytnuta příležitost k ochabnutí, pokud by byla odpírána náležitá odměna tomu, který se snaží.“

Ne vždy však Husova úvaha o vhodnosti chválení musí být pronesena se záměrem obhajoby vychvalování, což má být hlavní složkou žánru rekomendací, někdy vyznívá i jako jakési škádlení či napínání promujícího studenta. Hlavním účelem chvály je především motivovat ostatní studenty k práci, jak je zřejmé i z Husových slov v obou předchozích ukázkách.

Oslovení

Dalším prvkem, který nalzáme v mnoha promluvách je oslovení posluchačů. Promotoři se obracejí na zkušební komisi, která rozhodovala o přidělení hodnosti, proto se zde nejčastěji vyskytuje oslovení *ctihodní otcové, mistři a páni* či *vaše ctihodnosti*, ale mnohdy je osloven i promující student, když k němu promlouvající mistr pronáší výzvu k ctnostnému chování.

Rozbor jména studenta

Základní stavební jednotkou rekomendací je také rozbor jména studenta, o němž řeč pojednává. Promotoři hledají podobnost slov se jménem determinanta či inceptoru, rozkládají ho na jednotlivé části, uvádí jeho překlad a interpretaci. Na základě těchto údajů pak odkazují na vlastnosti, které z tohoto jména vyplývají, uvažují, zda se u studenta nalézají či ne, nebo hledají propojení jména žáka s hlavním tématem řeči. Např. v závěru řeči *Filius esto bonus* rozebírá Hus pouze křestní jméno determinanta:

⁵⁶ Non inveni

„Neboť i tvé jméno to slibuje, protože jsi nazýván Martin. Totiž Martin je, jako když se řekne držící Marta, a Mars je bůh války, proto musíš být proti neřestem války, protože je ti určen vlastní boj.“

Dlouze se Mistr Jan zabývá výkladem jména svého žáka v promluvě *Studuit agere*:

„Odtud se i nabízí výklad jeho jména. Je totiž nazýván Řečič Jan Černý. Odtud řečič je prostřednictvím synkopy v češtině síto v latině. A takto se jmenuje Řečič, to je ze síta. A správně: síto je totiž nástroj, kterým se odděluje špatné semeno, jako jilek, a dobré se uchovává, jako pšenice. Sám je tedy ze síta, to je ze zkoušky, z prosívání, to jest pečlivého zkoušení učitelů, které naše matka fakulta umění ustanovila prosívat, uchován jako pšenice. Takto se tedy říká Řečič, to je z důkladné zkoušky.

Ale jak více bych ho doporučil z jeho jména, bojím se, když je nazýván Jan Černý. Toto jsou jakoby protiklady: Jan je překládán „v němž je krása“, avšak černý nebo být černý naznačuje často zlo. Proto Ovidius⁵⁷, bez názvu, takto říká o černém:

*„Ten, kdo nebrání ostatní zbavené viny,
kdo dychtí po posměchu a řečech mnohomluvných lidí,
kdo neumí utajit uviděné, kdo neumí zamlčet svěřené,
ten je černý, toho se, Římane, střež.“*

Odpovídám, že být černý je dvojsmyslné, a to ve vlastním a přeneseném smyslu. Vlastní význam je skutečný případ; a takový se vyskytuje u našeho determinanta; jiný je přenesený smysl, který se spíše má nazývat temnota nebo tma mravů, a takový není u našeho determinanta. A proto ona dvě označení, Jan a Černý, si neodporují. Jestliže však někdo stále naléhá, takto mu na to odpovím a řeknu⁵⁸: „Protiklady položené vedle sebe více vyniknou.“

Z výkladu jeho jména se tedy toto téma uzavírá. Protože je z Řečič, snažil se, a protože je Jan, konat, co je správné, náš determinant se tedy snažil konat, co je správné.“

⁵⁷ Recte Horatius, Saturae, I. I, 82 – 85.

⁵⁸ Aristoteles, De caelo II 6, p. 289 a 7; cf. Hus, Discens factus est sciens (p. 41), Collecta (p. 590), Serm. in Bethl. 21 (Fl. II 15).

Rozbor jména se nevyskytuje pouze v promočních promluvách, které pronášel Mistr Jan Hus. I on jistě čerpal inspiraci při jejich sestavování z dřívějších vzorů. A nemusel hledat daleko. V řeči, kterou pronesl při Husově determinaci jeho učitel Jan z Mýta, je pečlivě rozebráno právě jeho jméno, nebo spíše přídomek. Když tehdy Jan z Mýta přirovnával svého žáka k huse a zdůrazňoval její důležitost v dějinách Říma, netušil, že i Jan Hus bude později významnou osobností českých dějin.

Obdobně je tomu i v rekomendaci Mikuláše z Litomyšle, kterou pronesl při příležitosti bakalářské promoce Václava z Roudnice a Mikuláše z Budějovic a která nese název *Speciali laude refulgent*⁵⁹. Podle interpretace promotora jméno Václav (Venceslaus) v překladu znamená „ten, který má být vždy chválen“ a Mikuláš (Nikolaus) „vítězný ve chvále“, čímž autor spojil oba determinanty s obsahem úvodního citátu – Skvělí se zvláštní chválou.

Vzhled studenta

Podobně, jako je rozebíráno jméno studenta, objevuje se v některých promluvách i popis jeho vzhledu. Účelem tohoto popisu bývá ukázat na určitou vlastnost, která z něho vyplývá. Například v rekomendaci *Studuit agere* chce Hus poukázat na píli žáka ve studiu, která se promítla i do jeho vzhledu, který výstižně zachycuje citát z Alexandreidy:

„Horlivý ve studiu se totiž pozná podle obličeje, jak řekl Alexandr⁶⁰:

*„Ó, jak těžké je nevyzradit studium výrazem tváře!
Pobledlý obličej má barvu po noční lampě,
kůže a kosti v obličejí se spojily a nelze je téměř odlišit,
a suchá hubenost rozšířená na všechny údy
tiskne prsty rukou,
žádná mezera neodděluje kosti a kůži.
Neboť usilovná námaha studia oslabuje údy hubeností
i měkkost těla i ruce, které ční ven,
v nitru člověk získává útěchu za námahu.““*

⁵⁹ Ryba, B.: Promoční promluvy mistrů artistické fakulty Mikuláše z Litomyšle a Jana z Mýta na universitě Karlově z let 1386 a 1393, str. 9 – 14.

⁶⁰ Gualterus de Castellione, *Alexandreis*, 1. I (PL 209, c. 466 A).

Rozbor ústředního citátu

Důraz je ale v každé rekomendaci kladen především na rozbor ústředního tématu. Tento citát je rozdělen na jednotlivá slova či slovní spojení a jejich význam se vykládá jednotlivě. Ukazují se i různá pochopení a různé interpretace těchto částí, z nichž promotor vybírá ty, které může připodobnit k vlastnostem či chování baccalarianda či magisterianda, kterého v dané řeči doporučuje. Jako vhodný příklad může posloužit ukázka z promluvy *Filius esto bonus*:

„V těchto slovech jsou velmi stručně zahrnuty tři aspekty: 1. vybízející dobrota fakulty, když je řečeno syn, 2. příkazující napomenutí k vytrvalosti, když je řečeno buď, 3. uskutečněná dobrota obojího, když je řečeno dobrý.“

Buď tedy dobrým synem, protože tě matka fakulta umění laskavě přivábila do svého klína, protože shromažďuje na jedno místo své syny ze všech částí světa a praví: Přijďte ke mně žáci, kteří žijete mravně, nasytím vás vědomostmi⁶¹, bohatě vám dám napít mléka⁶²,“ a shromážděné žáky rozptyluje do světa a posílá syny do jiných zemí k rozmnožení. A proto i tebe, pane Martine, povolala ze vzdálených zemí, z Dalmácie, která je téměř přímo spojena se zemí Turků. Abys nepřicházel do styku s jejich činy, řekla ti: Buď dobrým synem tím, že budeš věrně lpět na své matce a pevně vzdorovat nepřátelům. Neboť i tvé jméno to slibuje, protože jsi nazýván Martin. Totiž Martin je, jako když se řekne držící Marta, a Mars je bůh války, proto musíš být proti neřestem války, protože je ti určen vlastní boj, abys tak byl připojen k matčinu klínu, protože kdybys nebyl pevný, nedostal bys odměnu. A proto je řečeno rozkazem buď. A příkazuje to i velmi mravný Cato⁶³, když říká: „Buď vytrvalý.“ A protože ani synovská volba ani dokonalá vytrvalost do života nepřináší úspěch, protože syn může být i stálý, ale ve špatnosti, proto se k obojímu přidává skutečná výsledná dobrota, když se nakonec připojuje dobrý.“

V řeči *Studuit agere* rozděluje Hus téma na tři části:

„V těchto slovech dříve citovaných jsou velmi stručně zahrnuty tři aspekty:

⁶¹ Cf. 1. Cor. 3, 2.

⁶² Cf. Is. 11, 12.

⁶³ Catonis Disticha I 7; cf. Hus, *Discens factus est sciens* (p. 43).

Zaprvé stálé a důrazné přimknutí ducha našeho determinanta k vědě, když se říká snažil se⁶⁴. Neboť podle Cicerona⁶⁵ v Rétorice je studium ustavičné a důrazné přimknutí ducha k nějaké věci z vlastní vůle.

Za druhé se hovoří o dosažení ctnosti našeho determinanta, <když se říká> konat. Ctnost totiž podle Aristotela⁶⁶ v Etikách závisí na úsilí.

Za třetí je zmíněno dosažení úspěchu, když se říká konat, co je správné, tj. konat spravedlnost. Ty, kteří konají spravedlnost, provází láska boží, jak říká Seneka⁶⁷ ve spise O slovní zásobě: „Spravedlnost není naše ustanovení, ale zákon boží a pouto lidské společnosti. Kdo tedy touží následovat spravedlnost, nejprve se bude bát a milovat Boha, aby byl Bohem milován. A to samé bude napodobovat, aby chtěl všem lidem prospívat a nikomu neškodit,“ svědectví vydávat ne z přátelství, ale z pravdy. Kdo takto činí, je Bohem milován a následně je šťastný. Být šťastným totiž znamená být milován od Boha.“

Dělení na tři části a celkové užívání triád bylo ve středověku velmi oblíbené, proto ho často nalézáme i u Husa. Význam jednotlivých složek triády se často stupňuje, tedy ta poslední má nejdůležitější platnost. Je to patrné např. z následující ukázky z promluvy *Filius esto bonus*:

„Čiň tedy zaprvé, co se ti říká: Buď dobrým synem. Čiň zadruhé, abys byl lepší, co říká Alexander⁶⁸:

„Dobrá věc, lepší věc.“

A čiň zatřetí, co se ti říká prostřednictvím téhož:

„Dobrá věc, lepší věc, nejlepší z věcí.““

⁶⁴ V latině výraz „studuit“ – v těchto místech možno přeložit také jako „studoval“, neboť Hus užívá vícevýznamnosti slova.

⁶⁵ Cicero, De inventione I 25, 36.

⁶⁶ Aristotelés, Ethica Nicomach. II 1, p. 1103 a 31.

⁶⁷ Pseudo-Seneca, De formula honestae vitae (vel De verborum copia) V 1 – 2.

⁶⁸ Alexander de Villa Dei, Doctrinale, v. 486.

Řečnické otázky

Poměrně častým jevem, který můžeme pozorovat v Husových promluvách je kladení si námitek či řečnických otázek, na které vzápětí odpovídá. Příkladem může být ukázka z rekomendace *Studuit agere*:

„Ale jak více bych ho doporučil z jeho jména, bojím se, když je nazýván Jan Černý. Toto jsou jakoby protiklady. ... Odpovídám, že být černý je dvojsmyslné, a to ve vlastním a přeneseném smyslu. Vlastní význam je skutečný případ; a takový se vyskytuje u našeho determinanta; jiný je přenesený smysl, který se spíše má nazývat temnota nebo tma mravů, a takový není u našeho determinanta. A proto ona dvě označení, Jan a Černý, si neodporují. Jestliže však někdo stále naléhá, takto mu na to odpovím a řeknu⁶⁹: „Protiklady položené vedle sebe více vyniknou.““

Podobně v promluvě *Filius esto bonus*:

„Ale, milý pane Martine, jestliže ježatá zima zničila letní sklizeň, zdalipak je schopna vymýtít z pole tvého srdce tvoji sklizeň, kterou jsi pečlivě pěstil po mnoho let zaséváním zárodků vědění? Není.“

či v řeči *Forcia adversis opponite pectora rebus*:

„Ale někdo řekne: „Co přemohli?“ Těmto odpovídám, když říkám: Přemohli nestálost, když dlouho setrvali ve studiu na naší univerzitě. Neboť se po osm let nepřetržitě pečlivě učili, ne jako syn nestálosti, kterému když se nepodařilo ihned pojmout veškeré vědění a pak se chtěl zřící lidské povahy a převzít povahu osla, nevěděl, že vědomosti rostou pozvolna, jak prohlašuje velmi zkušený Alanus⁷⁰ v Problémech ...“

Vestejné řeči se sebou dokonce Hus vede dialog a klade si postupně několik otázek:

Ale snad by mi někdo mohl vytknout: „Nevěří se ti, co říkáš, neboť jsi tu od toho, abys chválil.“ Tomu, kdo vytýká, bych odpověděl: Nespěchej, postupuj pomalu, abychom probrali jednotlivé věci! Neboť dosud zbývá představit mnohé věci. Pohlédni na ty dva! „Vezmi si Petra! Co si myslíš o Petrovi?, ptáš se, zda je odvážný?“ Odpovídám: Jistě.

⁶⁹ Aristotelés, De caelo II 6, p. 289 a 7; cf. Hus, Discens factus est sciens (p. 41), Collecta (p. 590), Serm. in Bethl. 21 (Fl. II 15).

⁷⁰ Alanus ab Insulis, Liber parabolarum, cap. 3 (PL 210, c. 586 C); cf. Hus, Probetis pociora (p. 31), Instrue preceptis animum (p. 78).

Říkáš: „Jak?“ Tak jako chudý, který jde mezi loupežníky a vůbec se nebojí, jak říká Pauper Henricus⁷¹:

„Co učiní poutník bez peněz tváří v tvář lupiči?“

Veselý a beze strachu pronáší verše ke hvězdám.“

Řekneš: „A je to o Petrovi? Říkám, jak ty chceš. Řekneš: „Dej mi příklad!“ Vyslechni mě! Petr⁷² usekl pravé ucho. „Je to tak?“ řekneš ty, „Petr⁷³ od něj utekl, ba dokonce měl strach z křiku služky.“ Souhlasme, že obojí je pravda. „Ano.“ Řekněme: Jeden Petr usekl ucho, ale druhý, náš Petr, utekl. „Dej mi příklad!“ Jednou, když šel s ostatními k jakémusi domu, kvůli bezvýznamným výrokům jakéhosi laika opustil ostatní a stěží popadaje dech dorazil domů. Hle jak odvážný. Ale řekneš: „Proč jsi tedy nevhodně předložil Henrikův verš?“ Aby ses nerozhněval, milý příteli, zaveršuji takto:

Co udělá vyděšený Petr tváří v tvář vyhrožujícímu Petráčovi?

Smutný a bledý hrůzou se vydá na strmou cestu.

Pozorně poslouchej! „Řekni více o Petrovi! Rád. „Pochopil správně Catona?“ Ano. „Cože?“ Zná verš. „Který?“

„Myslím⁷⁴, že nejpřednější ctností je zkrotit jazyk.“

„A udělal to správně?“ Ano. „Dej mi příklad!“ Když se začne hněvat na přítele, nemluví půl roku. „Ó, jak dobře se to naučil!“ Jen kdyby takové věci tolik nedodržel!

„Přeji prosím k Janovi!“ Rád. Ptáš-li se, co je, jaký je člověk, odpovím velmi přímo. „Není moje starost, jaký je člověk, ale jakou má povahu, na to se tě ptám.“ Odpovídám: Je sangvinik, alespoň podle vousu. Verš⁷⁵:

„Štědrý, laskavý, veselý, usměvavý a zrzavý.“

Příklad k prvnímu: Slibuje dát víc, než sám může mít.

O druhém mlčím kvůli výroku Catona⁷⁶, který říká:

⁷¹ Henricus Septimellensis, Elegia de diversitate fortunae III 171 – 172 (PL 204, c. 860 B).

⁷² Cf. Luc. 22, 50.

⁷³ Cf. Luc. 22, 56 – 57.

⁷⁴ Catonis Disticha I 3, 1.

⁷⁵ Claretus, Complexionarius VIII 2 (ed. Flajšhans I, p. 218).

„Za co se stydíš, pamatuj to skrýt i před přáteli!“

Co si myslíš o třetím? Říkám: Je veselý, což se naučil od Ovidia⁷⁷, který v díle O umění praví:

„Jestliže máš hlas, zpívej, jestliže pružné ruce, tanči!“

„Tanči⁷⁸, vyskakuj do výše, netápej jako krtek, odraz se.“

„Udělal to první?“ Ovšem. „Má hlas?“ Nejlepší. „Je tedy hudebník?“ Ba dokonce nejlepší, a o takovém mluví Alanus⁷⁹ v díle O nářku přírody: „Tu osel znechutil jemné uši hnusným křikem, když falešně zpíval a páchal barbarismus v hudbě.“ Hle hudebník! „Již souhlasím.“

„Co o čtvrtém?“ Je usměvavý, protože poslechl Filosofova⁸⁰, který v Etikách říká: „Ti, kteří sami neříkají nic směšného, jsou protivní těm, kteří žertují, a zdají se být drsní a přísní, ti však, kteří žertují s mírou, jsou příjemní.“ O čtvrtém, dokonce podobně jako o třetím; jestliže nevěříš, sáhni si a podívej se na něj! Směje se, ba an se šklebí, jako když čert železo našel? „Ještě bych chtěl mnohé věci prozkoumat.“ Tak, dobrý příteli,

už⁸¹ to stačí, přestaň, aby se ti nevysmívala husa⁸².

Ale teď se ptej na to, co se týká obou společně! „Dobře, prosím, mluv!“ Rád.“

Hus do svých rekomendací vkládá také různé příběhy ze studií, promlouvá o zálibách svých žáků a často pro zmírnění napětí užívá humor.⁸³

⁷⁶ Catonis Disticha II 7, 1; cf. Hus, Quere quid sit virtus (p. 74).

⁷⁷ Ovidius, Ars amatoria I 595.

⁷⁸ Non inveni

⁷⁹ Non inveni; cf. Hus, Si vultis nichil timere (p. 54), Quodlibet (ed. Ryba, p. 85).

⁸⁰ Aristoteles Ethica Nic. IV 14, p. 1128 a 7.

⁸¹ Cf. Hus, Fulget virtute (p. 92).

⁸² Zde Hus naráží sám na sebe a vtipně užívá latinského označení *auca*.

⁸³ O tom více v kapitole 1.3 Vztah Husa a jeho studentů.

3 Překlad některých Husových rekomendací

Snažil se konat

(Komentář)

Při příležitosti ukončení bakalářského studia Jana z Řečice r. 1398 Hus ve své promluvě vychází z výroku mravokárce Catona: „Snaž se konat, co je správné.“, který upravil pro uvedeného determinanta slovy: Snažil se konat, co je správné. Zdůrazňuje vytrvalost, která nesmí polevit ani po ukončení studia, jak píše Seneca v Dopise 33: „Tak jako je ctihodné studovat po všechna léta, tak je směšná věc nebýt vzděláván po všechna léta.“, a dodává v Dopise 75: „Jak dlouho žiješ, tak dlouho je třeba se učit.“ Stejnou radu můžeme najít u Catona: „Vyzbroj ducha příkazy, aby ses nepřestal učit. Neboť bez vzdělávání je život jako přízrak smrti.“ Dále uvádí radu, jak být šťastný a dosáhnout úspěchu. Je třeba poznávat mnohé, učit správné věci, zabývat se správnými věcmi a umět je uplatnit, aby byl z moudrosti prospěch.

Předkládá studentům mravní ponaučení na základě Avianových bajek. Odkázal na příběh o želvě, která se chtěla povznést a chtěla létat – za slíbenou úplatu se dostala do výšin, ale následoval těžký pád. Za želvou se však skrývá lenivý student, který chce rychle a bez námahy dosáhnout hodnosti. Povznést se totiž neznamena studovat pro vyšší odměny a společenskou prestiž, ale vědět více a dávat více ze svého vědeckého poznání a zájmu. Stejně tak připodobnil studenty k žábě, která domýšlivě bez znalostí a zkušeností chtěla léčit nemoci. Mnozí žáci jako zmíněná žába chtějí řešit těžké problémy bez vědomostí. Studentům doporučuje horlivé studium a přimknutí k vědě, jít cestou mravnosti a ctnosti, žít moudře a jednat spravedlivě.

Vychází i z výkladu jména determinanta. Označení „z Řečice“ znamená ze síta, tedy z pečlivého zkoušení učitelů, po kterém zůstal uchován jako pšenice. Jméno Jan značí přízeň, ale Černý naopak zlo. Zlo však Hus u determinanta nenachází a praví, že protiklady postavené vedle sebe více vyniknou. Na závěr studenta pochválí, že se snažil konat, co je správné, a udělí mu hodnost bakaláře.

(Překlad)

Snažil⁸⁴ se konat, co je správné.

A za třetí zbývá krátce doporučit našeho determinanta. Pro jeho doporučení volím kratičký výrok našeho Catona⁸⁵, který říká: „Snaž se konat to, co je správné.“

[Ctihodní mistři a pánové!] Ačkoli je dříve řečený výrok namířený ke komukoli jako něco vybízejícího, doporučujícího a nařizujícího, přece tentýž mohu vhodně přizpůsobit pro našeho determinanta se slovesem v minulém čase a takto říci: Snažil se konat, co je správné.

Ctihodní mistři a pánové! Když se soudí, že nikdo není hoden chvály, nežli ten s dobrými mravy, kterého zdobí píle a ctnosti, protože podle Aristotela⁸⁶, jenž ve své Rétorice napsal: „chvála je řeč, která ukazuje velikost ctnosti,“ proto ten, kdo touží být chválen, ať je řádně ozdoben třemi dříve řečenými vlastnostmi, rozumí se pílí, dobrými mravy a ctnostmi.

Musí se totiž horlivě věnovat studiu ze tří důvodů: 1. aby zušlechtil ducha a vyhnal neznalost, 2. aby získal další ctnost, 3. aby se stal šťastným.

O tom prvním hovoří Aristotelés⁸⁷ v díle Topica: „Musíme studovat, abychom se stali duchaplnými,“ a Seneka⁸⁸ v Dopise I: „Je třeba vzdělávat se určitými autory, jestliže chceš získat něco, co by věrně utkvělo v duši. Nikde není, kdo je všude. Neboť toto se stává cestovatelům při cestování po cizině, že mají mnoho pohostinství, ale žádná přátelství.“ A tentýž autor⁸⁹ jinde „Totéž se musí stát těm, kteří se přátelsky nedruží s žádným autorem, ale vše v běhu a ve spěchu procházejí, neboť toto tělu neprospívá a jídlo mu ani nepřidává výživu, hned jak bylo snědeno, zase se dostává z těla ven. Nic totiž nebrání uzdravování tak jako častá změna léků. Nezmohutní rostlina, která je často přesazována. Nic není tak užitečné, aby to prospívalo při letném procházení. Množství knih zmáhá. Zkažený žaludek má ve zvyku ochutnávat mnohé věci; a ty protože jsou mnohé a různé, znečistí a neživí. Ty přeběhni mnohé věci, přijmi

⁸⁴ Poznámky týkající se určení citací v Husových promluvách jsem převzala od A. Schmidtové (Positiones, recommendationes, sermones).

⁸⁵ Catonis Breves sententiae 55.

⁸⁶ Aristotelés, Rhetorica I 9, p. 1367 b 27.

⁸⁷ Aristotelés, Topica III 2, p. 118 a 22.

⁸⁸ Seneca, Epistulae morales 2, 2.

⁸⁹ Ibidem 2, 2 – 4.

jedinou, kterou strávíš myslí.“ Tentýž autor⁹⁰ v Dopise 33: „Tak jako je ctihodné studovat po všechna léta, tak je směšná věc nebýt vzděláván po všechna léta.“ Tentýž autor⁹¹ v Dopise 75 to říká takto: „A co je hloupější než to, že se nechceš učit, protože ses dlouho neučil! Jak dlouho žiješ, tak dlouho je třeba se učit, jak máš žít.“ A Platón⁹² řekl, že „vědy byly vynalezeny pro nemoudrého ducha, tak jako hůl pro slabé tělo.“ Také si toho všiml Horatius⁹³ a v Dopise 3 takto praví:

„Tomuto dílu, tomuto studiu se věnujme mladí i staří,
jestliže chceme žít tak, abychom byli milí vlasti i sobě.“

A Ovidius⁹⁴ v Listech z Pontu takto praví:

„Tak zaniká nadání, jestliže ses přestal věnovat studiu.“
„Zajisté každý touží po svých zálibách
a těší ho věnovat čas umění, na něž je zvyklý.“

K tomu se obrací Cato⁹⁵, který takto radí:

„Vyzbroj ducha příkazy, aby ses nepřestal učit.
Neboť bez vzdělávání je život jako obraz smrti.“

Proto ten, kdo touží být chválen, musí se horlivě věnovat studiím, aby vyhnal neznalost.

Za druhé se musí horlivě věnovat studiím, aby navíc získal ctnost. Ctnost má totiž ten, kdo je horlivý ve studiu,“ jak řekl Filosof⁹⁶ ve Výrocích, v kapitole O vlastnosti, a Komentátor⁹⁷ v 1. knize Fyziky: „Filosof neboli přirozeně moudrý člověk je ctnostný ve všech ctnostech, které jsou: spravedlnost, bezúhonnost, ušlechtilost atd.“ A poněvadž filosof nemůže být moudrý, pokud není horlivý ve studiu,

⁹⁰ Ibidem 36, 4.

⁹¹ Ibidem 76, 1 et 3.

⁹² Non inveni

⁹³ Horatius, Epistulae I 3, 28 – 29.

⁹⁴ Ovidius, Ex Ponto I 5, 35 – 36 (originem versus primi non inveni).

⁹⁵ Catonis Disticha III 1.

⁹⁶ Aristotelés, Categoriae 8, p. 10 b 7.

⁹⁷ Non inveni

jak bylo předesláno – Aristotelés⁹⁸ píše v Topikách: „Musíme studovat, abychom se stali duchaplnými.“

Proto ten, kdo touží být ctnostný, musí se horlivě věnovat studiím, aby se stal šťastným. A proto Aristotelés⁹⁹ v Etikách takto praví: „Ctnostný člověk totiž vše posuzuje náležitě a ve všem se mu ukazuje pravda. Je to totiž jako pravidlo a míra konání,“ protože žije podle rozumu; rozum je pak řád všech lidí, proto se studium prostřednictvím Filosofova ukazuje jako pravidlo k dosažení štěstí. A pak v Etikách¹⁰⁰ pokládá za velmi šťastné vytrvat v rozjímání a naposled v Politikách praví¹⁰¹: „Štěstí je cíl, o němž všichni soudí, že je spojen ne se smutkem, ale s potěšením,“ rozumí se ze studia. A protože studium nutně předchází před štěstím a ctnost před studiem, tedy pouze horlivý ve studiu a ctnostný dosahuje štěstí, jak píše Prosper¹⁰² v knize Epigramů:

„Kdo se raduje, že zdárně užívá hříchů,
je velmi nešťastný, pokud jde o úspěch.“

A proto společně vkládáme tři nešťastné, o nichž praví *Moralis*¹⁰³.

„Říkáme, že na světě jsou tři nešťastní:

Nešťastný je ten, který poznává málo a pohrdá být poučován“ – to je
první;

„nešťastný je ten, který učí správné věci, ale zabývá se nevhodnými“ – to
je druhý;

„nešťastný je ten, kterému neprospívá žádná moudrost“ – to je třetí.

Proto naopak říkáme, že jsou na světě tři šťastní:

Šťastný je ten, který poznává mnohé a touží být poučován – to je první;

⁹⁸ Aristotelés, *Topica* III 2, p. 118 a 22 (cf. num. 3).

⁹⁹ Aristotelés, *Ethica Nicomach.* III 6, p 113 a 29 et 33.

¹⁰⁰ *Ibidem* X 8, p. 1178 b 7.

¹⁰¹ Aristotelés, *Politica* VIII 3, p. 1338 a 5.

¹⁰² Prosper Aquit., *Epigr.* 1., c. 42 (PL 51, c. 511 A).

¹⁰³ *Supplementum Catonis* n. 152 (ed. C. Schroeder, *Palaestra* 86, 1911, p. 25 sub nomine Facetus).

šťastný je ten, který učí správné věci a zabývá se správnými věcmi – to je druhý;

šťastný je ten, kterému prospívá moudrost – to je třetí.

Proto se každý musí horlivě věnovat studiu, aby se stal šťastným, a tato slova byla pronesena na začátku vašim ctihodnostem [atd.]

V těchto slovech dříve citovaných jsou velmi stručně zahrnuty tři aspekty:

Zprvu stálé a důrazné přimknutí ducha našeho determinanta k vědě, když se říká *snažil se*¹⁰⁴. Neboť podle Cicerona¹⁰⁵ v Rétorice je studium ustavičné a důrazné přimknutí ducha k nějaké věci z vlastní vůle.

Za druhé se hovoří o dosažení ctnosti našeho determinanta, <když se říká> *konat*. Ctnost totiž podle Aristotela¹⁰⁶ v Etikách závisí na úsilí.

Za třetí je zmíněno dosažení úspěchu, když se říká *konat*, co je správné, tj. *konat* spravedlnost. Ty, kteří *konají* spravedlnost, provází láska boží, jak říká Seneka¹⁰⁷ ve spise O slovní zásobě: „Spravedlnost není naše ustanovení, ale zákon boží a pouto lidské společnosti. Kdo tedy touží následovat spravedlnost, nejprve se bude bát a milovat Boha, aby byl Bohem milován. A to samé bude napodobovat, aby chtěl všem lidem prospívat a nikomu neškodit,“ svědectví vydávat ne z přátelství, ale z pravdy. Kdo takto činí, je Bohem milován a následně je šťastný. Být šťastným totiž znamená být milován od Boha.

Nejprve jsem řekl, že ve slovech tématu je zmíněno časté a důrazné přimknutí našeho determinanta k vědě, když se říká *snažil se*. A skutečně se snažil, neboť sám jeho obličej to ukazuje. Horlivý ve studiu se totiž pozná podle obličeje, jak řekl Alexandr¹⁰⁸:

„Ó, jak těžké je nevyzradit studium výrazem své tváře!

Pobledlý obličej má barvu po noční lampě,

¹⁰⁴ V latině výraz „studuit“ – v těchto místech možno přeložit také jako „studoval“, neboť Hus užívá vícevýznamnosti slova.

¹⁰⁵ Cicero, De inventione I 25, 36.

¹⁰⁶ Aristotelés, Ethica Nicomach. II 1, p. 1103 a 31.

¹⁰⁷ Pseudo-Seneca, De formula honestae vitae (vel De verborum copia) V 1 – 2.

¹⁰⁸ Gualterus de Castellione, Alexandreis, 1. I (PL 209, c. 466 A).

kůže a kosti v obličejí se spojily a nelze je téměř odlišit
a suchá hubenost rozšířená na všechny údy
tiskne prsty rukou,
žádná mezera neodděluje kosti a kůži.
Neboť usilovná námaha studia oslabuje údy hubeností
i měkkost těla i ruce, které ční ven,
v nitru člověk získává útěchu za námahu.“

O tom se s úsměvem zmiňuje Pauper Henricus¹⁰⁹ a takto říká:

„Neboť tvář prozrazuje stav mysli a studium
a mysl navenek projevuje to, co se děje uvnitř.

A dodává¹¹⁰:

„Obličej je knihou i stránkou vnitřního stavu.“

Ze signálů v obličejí našeho determinanta tedy poznáváme, že studoval. Neudělal totiž to, jako činí mnozí, kteří neuznali, že jsou žáci, a chtějí se ukazovat jako učitelé. Takový se podobá žábě, která tvrdila, že je nejlepší lékař, o níž píše Avianus¹¹¹, jak bylo též předneseno dříve v oné rekomendaci „Kdo se učí, stává se učeným.“ Tito jsou též podobní želvě, o níž se zmiňuje Avianus¹¹², jak je též zřejmé na uvedeném místě. Hle želva, která neměla křídla, chtěla létat výměnou za škeble. Tak mnozí, kteří nemají vědomosti, se chtějí povyšovat. Těm se vysmívá Galfridus¹¹³ v Nové poetice a říká:

„Povýšenost dohání k smíchu:

Neboť zde nečinně sedí kdosi znamenitě obdarovaný poctou učitele,
dosud zralý na výprask. Neznalým potvrzuje jeho pravost
čepička na hlavě, zdobnost oděvu, zlato na prstech,

¹⁰⁹ Henricus Septimellensis, Elegia de diversitate fortunae, 1. I (PL 204, c. 845 B).

¹¹⁰ Ibidem

¹¹¹ Avianus, Fabulae 6 (ed. L. Hervieux, Les fabulistes latins, p. 268); cf. Hus, Discens factus est sciens (p. 42).

¹¹² Ibidem 2 (p. 265); cf. Hus, ibidem (p. 41).

¹¹³ Galfridus de Vino Salvo, Poetria nova v. 438 – 456 (ed. E. Faral, Les arts poétiques du XII et du XIII siècle, p. 210 – 211).

vyvýšené místo, četný lid na studiích.
Můžeš se smát, jak je směšný. Cosi je k smíchu: Podle sebe i soudu
lidu je to učený muž! Ale cítíš totéž, co cítím já:
Je to jakýsi napodobitel učence.
Řekl jsem to tajně, aby to nikdo neslyšel otevřeně.
Sám se chvástá, otvírá ústa a slibuje podivné věci.
Všichni přispěchejte, hora se již chystá porodit
A to, co porodí, bude myš.
Když půjdeš před ním, přikazuj zdravit učitele.
Ale neméně se mu potají za zády směj
nebo ozdob svoji ruku nějakým zobákem;
nebo zkruť ústa; nebo stáhni nos:
do takových podob, které nesluší ústům, ale nosu.
Takto tedy mění tvář nebo jako učitel
káravě napadá špatnost.“ atd.

To je on. Ne však jako náš determinant, který dříve studoval, než chtěl poučovat jiné. A i když je dost starý, přece se nestyděl studovat. Dělá to totiž jako Cicero¹¹⁴, který sám o sobě řekl: „Já jsem se naučil řeckou literaturu jako stařec.“ Co je totiž příjemnější než píše mládí, když se ti nahromadí stáří. Však náš determinant ocenil užitečnost studia a studoval.

Odtud se i nabízí výklad jeho jména. Je totiž nazýván Řečič Jan Černý. Odtud řečič je prostřednictvím synkopy v češtině síto v latině. A takto se jmenuje Řečič, to je ze síta. A správně: síto je totiž nástroj, kterým se odděluje špatné semeno, jako jílek, a dobré se uchovává, jako pšenice. Sám je tedy ze síta, to je ze zkoušky, z prosívání, to jest pečlivého zkoušení učitelů, které naše matka fakulta umění ustanovila prosívat, uchován jako pšenice. Takto se tedy říká Řečič, to je z důkladné zkoušky.

¹¹⁴ Cicero, Cato Maior de senectute 8, 26.

Ale jak více bych ho doporučil z jeho jména, bojím se, když je nazýván Jan Černý. Toto jsou jakoby protiklady: Jan je překládán „v němž je krása“, avšak černý nebo být černý naznačuje často zlo. Proto Ovidius¹¹⁵, bez názvu, takto říká o černém:

„Ten, kdo nebrání ostatní zbavené viny,
kdo dychtí po posměchu a řečech mnohomluvných lidí,
kdo neumí utajit uviděné, kdo neumí zamlčet svěžené,
ten je černý, toho se, Římáne, střež.“

Odpovídám, že být černý je dvojsmyslné, a to ve vlastním a přeneseném smyslu. Vlastní význam je skutečný případ; a takový se vyskytuje u našeho determinanta; jiný je přenesený smysl, který se spíše má nazývat temnota nebo tma mravů, a takový není u našeho determinanta. A proto ona dvě označení, Jan a Černý, si neodporují. Jestliže však někdo stále naléhá, takto mu na to odpovím a řeknu¹¹⁶: „Protiklady položené vedle sebe více vyniknou.“

Z výkladu jeho jména se tedy toto téma uzavírá. Protože je z Řečič, snažil se, a protože je Jan, konat, co je správné, náš determinant se tedy snažil konat, co je správné.

Aby jeho svědomitá práce nebyla marná, já mu z pravomoci naší fakulty umění uděluji hodnost bakaláře svobodných umění, aby mohl přednášet a disputovat a zabývat se jinými činnostmi, které se této hodnosti týkají, zde jakožto i na všech místech a toto jménem atd.

¹¹⁵ Recte Horatius, Saturae, 1. I, 82 – 85.

¹¹⁶ Aristotelés, De caelo II 6, p. 289 a 7; cf. Hus, Discens factus est sciens (p. 41), Collecta (p. 590), Serm. in Bethl. 21 (Fl. II 15).

Bud' dobrým synem

(Komentář)

Při incepti Martina z Kříževců 5. března 1402 proslovil Mistr Jan Hus řeč, jejímž hlavním tématem je výzva „Bud' dobrým synem.“ Nejprve jako příklad uvádí rolníka, který musí být trpělivý, než získá odměnu za plody své práce, která však může být zmařena přírodními pohromami. Stejně tak student zasil do svého nitra zárodky vědění, které musí po dlouhá léta pěstit, než přijde sklizeň. Proto student musí být trpělivý a vytrvalý a také dobrý, k čemuž ho vede už matka. Jako rodiče napomínají syna, aby se vyhýbal špatnostem a věnoval se dobrým věcem, tak i matka fakulta umění dává svým dětem, studentům, napít mléka vědomostí a vyzývá je, aby byli dobrými syny. Studenti se nemají nechat odradit ani přísností, poněvadž i tím se fakulta snaží navést své žáky na správnou cestu. Za trpělivost a vytrvalost pak své studenty oceňuje a obdarovává veřejnou pochvalou a diplomem. Během studia vštěpuje, tak jako matka, hledat přátele mezi dobrými a stát na straně dobra, jak k tomu vyzývá i Cato, když říká: „Kráčej s dobrými.“ Podle Aristotela nabádá nespokojit se jen s průměrností, ale toužit být lepší až nejlepší – ne z důvodu prestiže, ale protože vědění je dobro a přináší štěstí a duševní radost.

Poté Hus přechází k chvále přítomného inceptora a oporu nachází v jeho jménu. Jméno Martin je odvozeno od Marta, boha války, proto je pan Martin předurčen k boji proti neřestem. Je třeba po celý život vytrvat v dobrých vlastnostech, aby matka univerzita mohla být na svého syna hrdá. Do svého stáda totiž přijímá mnoho studentů z různých částí světa, ale jen dobré syny odměňuje.

(Překlad)

Když obilí dozrálo a pole plodí úrodu, je možné, aby si žnec něco vzal jako odměnu za práci, když odměna za konec práce je napřed známa, a útěcha očekává i toho, kdo cestuje na velkou vzdálenost; i po dlouhé absenci obchodování příjezd kupce utěší domácí obyvatele; tak i mysl chlapců, dosud prostá, čeká, až se matka vrátí z náměstí, ačkoli nic neví o tom, co koupila, přece si je dosti jistá svým dětským darem: ale protože nyní je obilí bílé a nevhodné ke sklizni a zima s ježatými vlasy, padání sněhu a bouřlivé počasí s lijáky trvá a jeví se nám jako plná hněvu, odměna za sklizeň se opožďuje.

A protože náš přítomný determinant byl žencem po dobu mnoha let, i když ne stébel rostoucích v zemi, ale spolehlivě ukázal, že on je žencem stébel na poli naší univerzity, která vyrůstají ze srdce fakulty umění, přece může být polekán ustavičným sněžením, aby nezakrylo jeho odměnu a zásluhy před mnohými schopnými. Ale, milý pane Martine, jestliže ježatá zima zničila letní sklizeň, zdalipak je schopna vymýtít z pole tvého srdce tvoji sklizeň, kterou jsi pečlivě pěstil po mnoho let zaséváním zárodků vědění? Není. Neboť jaro se blíží a Ovidius¹¹⁷ je toho svědkem, když říká v knížce O kukačce:

„A jaro přichází podkasané v květonosném šatu.“

Hle přichází kvetoucí jaro pro toho, kdo je připraven k práci a kdo zmírní zimní mrazy a toto bouřlivé období. A jestliže nezískáš přízeň jara, tehdy očekávej lásku matky, protože jsi její syn a ona sama kupuje a prodává milou věc a daruje vytouženou věc, pokud poslechneš její výzvy, které připravila jako trvalou odměnu pro své milované děti. Neboť napomínající rodička poskytuje dary předem, aby se syn vyhýbal špatným věcem a spočinul v dobrých. Matka, tedy vaše fakulta umění, z jejíchž prsou jste hojně sáli mléko znalostí, tak jako věrná matka svému synu, ba dokonce jako novorozeněti touží přinést dar, promlouvá k němu a takto praví: *Bud' dobrým synem!*

Důstojní otcové, mistři a ctihodní pánové! Výše zmíněná slova napsal kuchař *Martialis*¹¹⁸, nejlepší rádce, který říkal každému, kdo má rodiče: *Bud' dobrým synem. Neboť, [jestliže je rodič špatný, ty bud' dobrým synem] jestliže je rodič dobrý, bud' dobrým synem a miluj ho, protože je dobrý; a jestliže je rodič špatný nebo rodička špatná, ty bud' dobrým synem, protože totéž říká Martialis*¹¹⁹:

„Miluj zaslouženou láskou rodiče, jestliže je dobrý.

Jestliže je špatný, povznes se, bud' dobrým synem.“

*Bud' tedy dobrým synem, protože Cato*¹²⁰ k tomu vybízí, když říká: „*Bud' dobrý.*“ Neboť Cato přidává důvod a říká:

„*Takto bud' dobrý k dobrým, aby tě nepronásledovaly zlé pohromy.*“

¹¹⁷ Pseudo-Ovidius, *De conflictu Veris et Hiemis* v. 5 (PL 121, c. 983 A).

¹¹⁸ Godefrid of Winchester, *Epigr.* 140 (ed. Wright II, p. 124).

¹¹⁹ *Ibidem*, v. 3 – 4.

¹²⁰ *Catonis Disticha* I 11, 2.

Ty tedy, Martine, buď dobrým synem, protože k tomu vybízí Cato¹²¹:

„Snes příkazy matky, i když slovy přechází do hněvu.“

Buď tedy dobrým synem, jestliže tvá matka fakulta umění přechází slovy zkoušejících či dotazovatelů téměř do hněvu, tím, že tě zkouší v mravech a poslušnosti, chce, abys byl dobrým synem.

Abys byl dobrým, nabádá Cato¹²², když říká: „Kráčej s dobrými.“ Abys byl lepší, radí Aristotelés¹²³ v Etikách, když říká: „Ve všem napodobuj lepší.“ Abys byl nejlepší, poslouchej Filozofa¹²⁴, který radí v Etikách: „Nejlepší je ten, který užívá dobroty nejen pro sebe, ale i pro ostatní,“ a takový je nazýván¹²⁵ „spravedlivý a dodržující zákony.“

Čiň tedy zaprvé, co se ti říká: Buď dobrým synem. Čiň zadruhé, abys byl lepší, co říká Alexander¹²⁶:

„Dobrá věc, lepší věc.“

A čiň zatřetí, co se ti říká prostřednictvím téhož:

„Dobrá věc, lepší věc, nejlepší z věcí.“

Buď tedy dobrým synem, ne špatným, protože dosud nejsi pobízen, aby ses nestýkal se skupinou špatných, jak činí bohužel mnozí, kteří opustí společníky ctností a spojí se se společníky špatností. Tyto zadržuje Cato¹²⁷, když říká: „Kráčej s dobrými,“ a autor Astrolabu¹²⁸ říká:

„Tvé přátelství ať vždy prchá před lidmi se špatnou pověstí

a raduj se, že se stýkáš s lepším společníkem, než jsi ty,“

¹²¹ Catonis Disticha IV 6, 2.

¹²² Catonis Breves sententiae 6.

¹²³ Non inveni

¹²⁴ Aristotelés, Eth. Nic. V 3, p. 1130 a 7.

¹²⁵ Ibidem V 2, p. 1129 a 33.

¹²⁶ Alexander de Villa Dei, Doctrinale, v. 486.

¹²⁷ Catonis Breves sententiae 6.

¹²⁸ Petrus Abaelardus, Monita ad Astralabium, v. 85 – 86 (PL 178, c. 1761 B).

neboť „špatným se stává ten, který se stýká se špatným,“ jak říká autor *Zkušeností*¹²⁹. Ty tedy buď dobrým synem. Jestliže jsi byl dříve dobrým, jak doufám, buď stále dobrým synem, a jestliže jsi byl někdy špatným, což zde chybí, již buď dobrým synem. Buď tedy dobrým, abys co nejlépe následoval dar své matky, která ti svým prostřednictvím předložila nesporný prostředek odměny a vyznamenání, když říká v tématu: Buď dobrým synem.

V těchto slovech jsou velmi stručně zahrnuty tři aspekty: 1. vybízející dobrota fakulty, když je řečeno *syn*, 2. příkazující napomenutí k vytrvalosti, když je řečeno *buď*, 3. uskutečněná dobrota obojího, když je řečeno *dobrý*.

Buď tedy dobrým synem, protože tě matka fakulta umění laskavě přivábila do svého klína, protože shromažďuje na jedno místo své syny ze všech částí světa a praví: Přijďte ke mně žáci, kteří žijete mravně, nasytím vás vědomostmi¹³⁰, bohatě vám dám napít mléka¹³¹,“ a shromážděné žáky rozptyluje do světa a posílá syny do jiných zemí k rozmnožení. A proto i tebe, pane Martine, povolala ze vzdálených zemí, z Dalmácie, která je téměř přímo spojena se zemí Turků. Abys nepřicházel do styku s jejich činy, řekla ti: Buď dobrým synem tím, že budeš věrně lpět na své matce a pevně vzdorovat nepřítelům. Neboť i tvé jméno to slibuje, protože jsi nazýván Martin. Totiž Martin je, jako když se řekne držící Marta, a Mars je bůh války, proto musíš být proti neřestem války, protože je ti určen vlastní boj, abys tak byl připojen k matčinu klínu, protože kdybys nebyl pevný, nedostal bys odměnu. A proto je řečeno rozkazem *buď*. A příkazuje to i velmi mravný Cato¹³², když říká: „Buď vytrvalý.“ A protože ani synovská volba ani dokonalá vytrvalost do života nepřináší úspěch, protože syn může být i stálý, ale ve špatnosti, proto se k obojímu přidává skutečná výsledná dobrota, když se nakonec připojuje *dobrý*.

Buď dobrým synem, a protože jsi byl dobrým synem, naše fakulta ti nebude odpírat zasloužený dar, dokonce ti řekne: „Přijmi¹³³ ho za pouhé díky.“ Buď tedy podle rady fakulty dobrým synem a podle rady Computa

¹²⁹ Non inveni

¹³⁰ Cf. 1. Cor. 3, 2.

¹³¹ Cf. Is. 11, 12.

¹³² Catonis Disticha I 7; cf. Hus, *Discens factus est sciens* (p. 43).

¹³³ Non inveni

„Bud' synem Božím,“

protože se dodává:

„jako dobrý přijmi nebe za pouhé díky“.

A protože doufám, že jsi byl a budeš dobrým synem, proto přijmi hodnost bakaláře, abys mohl atd.

Nepříznivým okolnostem nastavte pevnou hrud'

(Komentář)

Společná determinace bakalářů Petra z Mladoňovic a Jana z Příbrami r. 1409 vedla Husa k zamyšlení nad oběma studenty - jejich nadáním, pílí, vyloženým úsilím, a jak vyslovit pochvalu, která bude odměnou za jejich pracovní úsilí. Někdy totiž nadměrné nadhodnocení může v budoucnu zapříčinit hanbu tomu, kdo pochvalu vyslovil, a naopak jiného pochvala povzbudí k většímu pracovnímu úsilí.

Studenti často z důvodu obtížnosti učení hledají snazší cestu a opouštějí dobré vlastnosti a předsevzetí, jakoby nevěděli, že ctnost je nejobtížnější. Místo toho, aby překonali potíže a přemohli nestálost, utíkají před obtížnějšími překážkami. Těm patří slova tématu této rekomendace: Nepříznivým okolnostem nastavte pevnou hrud'. Hus také upozorňuje na to, že někteří méně nadaní se vytrvalostí a pílí vyrovnají těm, kteří snáze získávají vědomosti, ale mají méně trpělivosti v učení a poznávání. Již v antice filosof Boethius ve spise O kázni žáků vyslovil přesvědčení, že „Hloupost je zmírňována pečlivostí jakéhokoli úsilí.“, a Facetus „I tvrdý kámen vyhlubuje kapka svým padáním.“ Alanus zase odsoudil ty, kteří přicházejí do školy ne kvůli učení, ale aby zde byli viděni. Někteří studenti by rádi vystudovali, ale nechtějí tomu věnovat příliš úsilí. O takových se zmiňuje Occultus: „Říkám, že jsou takoví žáci, kteří se rovnají kočkám, které chtějí jíst, ale nechtějí chytat ryby.“ Nestačí však jen vytrvalost a píle při učení, ale důraz je kladen především na posilování morálního jednání, neboť i Aristotelés pravil, že pouze ctnostný žák má být odměněn.

Pak se Hus obrací s pochvalou k bakalářům Petrovi a Janovi, kteří neutíkali od odpovědnosti, ale podrželi si vytrvalost, stavěli se čelem ke všem obtížím a překonali trpělivě nepříznivé okolnosti.

(Překlad)

A do třetice, již zbývá naše přítomné determinanty vychválit oslavnými řečmi, které až budou vyslechnuty, ostatní snad horlivěji vytrvají ve studiu, aby jeho prostřednictvím byli s to sílu snáze dosáhnout podobné pocty. Ale protože po ukončení determinace těchto žáků se mi uzavírá cesta k chválení, protože nevím jistě, zda si ji

zaslouží, proto se nechci neuváženě dát do jejich chválení podle výroku Horatia¹³⁴ v Dopise:

„Podívej se, jaké doporučuješ, aby ti brzy
cizí hříchy nezpůsobily hanbu.“

Podobně podle Senekova¹³⁵ výroku ve spise O mravech: „Nikoho hned nechval, nikoho hned nehaň.“ A tato slova vkládají do mých úst obezřetnost, abych neurychlil vynášení chvály na přítomné bakaláře. Aby však neodešli zcela nepoznaní a snad připraveni o chválu, po které toužili, a aby neustoupili od započatých snah při studiích; jsem nucen přednést některé věci veřejnosti, aby ctnost nebyla skryta, ale ukázala se pro ostatní jako příklad, aby se sami jednotlivě podrželi naděje jako kotvy tím, že vytrvají ve svých snahách. Neboť podle výroku Seneky¹³⁶ „naděje na odměnu poskytuje útěchu při práci.“ Jako malé povzbuzení těchto mě napadá stručný výrok: Nepříznivým okolnostem nastavte pevnou hrud'. Výborný básník Horatius¹³⁷ napsal tato slova, která se mohou vztahovat speciálně na naše bakaláře, aby po jejich vyslechnutí toužili postavit se proti nepříznivým věcem. Proto já jako nejmenší posel naší matky fakulty a jako její syn toužím splnit její radu, a proto vám předkládám pobídku: Nepříznivým okolnostem nastavte pevnou hrud'.

Ctihodní otcové, mistři a páni! Vaše ctihodnosti, ať se nediví, že je napomínám slovem radícím i nařizujícím, tak jakoby se pevně nestavěli proti špatným věcem, ale aby nekráčeli zpět jako rak, nýbrž kráčeli vpřed a zaháněli neřesti. Neboť, běda, jak mnozí opustili dobré vlastnosti kvůli obtížnému učení, protože nevěděli, že ctnost¹³⁸ je asi nejobtížnější. A proto je k nim pronášeno: Nepříznivým okolnostem nastavte pevnou hrud', jako by se říkalo: Přemohli jste obtíže, ale nyní se postavte proti obtížnějším překážkám; proto nepříznivým okolnostem nastavte pevnou hrud'.

Ale někdo řekne: „Co přemohli?“ Těmto odpovídám, když říkám: Přemohli nestálost, když dlouho setrvali ve studiu na naší univerzitě. Neboť se po osm let

¹³⁴ Horatius, Epistulae I 18, 76 – 77.

¹³⁵ Seneca, De moribus 76.

¹³⁶ Non inveni

¹³⁷ Horatius, Epistulae II 2, 163.

¹³⁸ Aristotelés, Ethica Nic. II 5, p. 1106 b 31; cf. Hus, Serm. de sanctis 21, 7 (ed. Flajšhans, p. 74), Super IV Sententiarum II, dist. 30, 4 (ed. Flajšhans, p. 314).

nepřetržitě pečlivě učili, ne jako syn nestálosti, kterému když se nepodařilo ihned pojmout veškeré vědění a pak se chtěl zřící lidské povahy a převzít povahu osla, nevěděl, že vědomosti rostou pozvolna, jak prohlašuje velmi zkušený Alanus¹³⁹ v Problémech, když říká:

„Nepotřebuje spánek ten, kdo vstupuje mezi Sirény,
ani ten, kdo se chce vyvarovat klamných věcí studiem.
Často opravuje ten, kdo musí složit verš.“

Proto není divné, že nadaní mají často tolik neznalostí jako hloupí, protože podle výroku Boethia¹⁴⁰ ve spise O kázní žáků „hloupost je zmírňována pečlivostí jakéhokoli úsilí.“ Proto říká i Facetus¹⁴¹:

„I tvrdý kámen vyhlubuje kapka svým padáním.“

Běda, ale jsou mnozí, kteří se vzdali vytrvalosti, poddali se nestálosti a studia jen procházejí. O těchto říká Alanus¹⁴² v Problémech:

„Ne všichni, kteří kdekoli hojně navštěvují školy, se učí,
ale mnozí přicházejí, aby tam byli viděni.“

To však nejsou naši determinanti, ti si naopak udržují vytrvalost a pevně touží dosáhnout vyšší věci. Proto je jim předkládáno: Nepříznivým okolnostem nastavte pevnou hrud'.

Za druhé přemohli tupost pečlivým studiem, proto si po zásluze zasloužili být povýšeni, ne tak, jako někteří, o kterých říká Occultus¹⁴³:

„Říkám, že jsou takoví žáci, kteří se rovnají kočkám,
které chtějí jíst, ale nechtějí chytat ryby.“

¹³⁹ Alanus ab Insulis, Liber parabolarum, cap. 3 (PL 210, c. 586 C); cf. Hus, Probetis pociora (p. 31), Instrue preceptis animum (p. 78).

¹⁴⁰ Pseudo-Boethius, De disciplina scholarium, cap. 1 (PL 64, c. 1225 C).

¹⁴¹ Non inveni

¹⁴² Alanus ab Insulis, op. 1., cap. 4 (PL 210, c. 588 D).

¹⁴³ Non inveni

Ale protože našim determinantům zbývá přejít k obtížnějším překážkám, proto je jim předkládán tento výrok: Nepříznivým okolnostem nastavte pevnou hrud'.

Ale snad by mi někdo mohl vytknout: „Nevěří se ti, co říkáš, neboť jsi tu od toho, abys chválil.“ Tomu, kdo vytýká, bych odpověděl: Nespěchej, postupuj pomalu, abychom probrali jednotlivé věci! Neboť dosud zbývá představit mnohé věci. Pohlédni na ty dva! „Vezmi si Petra! Co si myslíš o Petrovi?, ptáš se, zda je odvážný?“ Odpovídám: Jistě. Říkáš: „Jak?“ Tak jako chudý, který jde mezi loupežníky a vůbec se nebojí, jak říká Pauper Henricus¹⁴⁴:

„Co učiní poutník bez peněz tváří v tvář lupiči?

Veselý a beze strachu pronáší verše ke hvězdám.“

Řekneš: „A je to o Petrovi? Říkám, jak ty chceš. Řekneš: „Dej mi příklad!“ Vyslechni mě! Petr¹⁴⁵ usekl pravé ucho. „Je to tak?“ řekneš ty, „Petr¹⁴⁶ od něj utekl, ba dokonce měl strach z křiku služky.“ Souhlasme, že obojí je pravda. „Ano.“ Řekněme: Jeden Petr usekl ucho, ale druhý, náš Petr, utekl. „Dej mi příklad!“ Jednou, když šel s ostatními k jakémusi domu, kvůli bezvýznamným výrokům jakéhosi laika opustil ostatní a stěží popadaje dech dorazil domů. Hle jak odvážný. Ale řekneš: „Proč jsi tedy nevhodně předložil Henrikův verš?“ Aby ses nerozhněval, milý příteli, zaveršuji takto:

Co udělá vyděšený Petr tváří v tvář vyhrožujícímu Petráčovi?

Smutný a bledý hrůzou se vydá na strmou cestu.

Pozorně poslouchej! „Řekni více o Petrovi! Rád. „Pochopil správně Catona?“ Ano. „Cože?“ Zná verš. „Který?“

„Myslím¹⁴⁷, že nejpřednější ctností je zkrotit jazyk.“

„A udělal to správně?“ Ano. „Dej mi příklad!“ Když se začne hněvat na přítele, nemluví půl roku. „Ó, jak dobře se to naučil!“ Jen kdyby takové věci tolik nedodržel!

¹⁴⁴ Henricus Septimellensis, Elegia de diversitate fortunae III 171 – 172 (PL 204, c. 860 B).

¹⁴⁵ Cf. Luc. 22, 50.

¹⁴⁶ Cf. Luc. 22, 56 – 57.

¹⁴⁷ Catonis Disticha I 3, 1.

„Přeji prosím k Janovi!“ Rád. Ptáš-li se, co je, jaký je člověk, odpovím velmi přímo. „Není moje starost, jaký je člověk, ale jakou má povahu, na to se tě ptám.“
Odpovídám: Je sangvinik, alespoň podle vousu. Verš¹⁴⁸:

„Štědrý, laskavý, veselý, usměvavý a zrzavý.“

Příklad k prvnímu: Slibuje dát víc, než sám může mít.

O druhém mlčím kvůli výroku Catona¹⁴⁹, který říká:

„Za co se stydíš, pamatuj to skrýt i před přáteli!“

Co si myslíš o třetím? Říkám: Je veselý, což se naučil od Ovidia¹⁵⁰, který v díle O umění praví:

„Jestliže máš hlas, zpívej, jestliže pružné ruce, tanči!“

„Tanči¹⁵¹, vyskakuj do výše, netápej jako krtek, odraz se.“

„Udělal to první?“ Ovšem. „Má hlas?“ Nejlepší. „Je tedy hudebník?“ Ba dokonce nejlepší, a o takovém mluví Alanus¹⁵² v díle O nátku přírody: „Tu osel znechutil jemné uši hnusným křikem, když falešně zpíval a páchal barbarismus v hudbě.“ Hle hudebník! „Již souhlasím.“

„Co o čtvrtém?“ Je usměvavý, protože poslechl Filosofova¹⁵³, který v Etikách říká: „Ti, kteří sami neříkají nic směšného, jsou protivní těm, kteří žertují, a zdají se být drsní a přísní, ti však, kteří žertují s mírou, jsou příjemní.“ O čtvrtém, dokonce podobně jako o třetím; jestliže nevěříš, sáhni si a podívej se na něj! Směje se, ba an se šklebí, jako když čert železo našel? „Ještě bych chtěl mnohé věci prozkoumat.“ Tak, dobrý příteli,

už¹⁵⁴ to stačí, přestaň, aby se ti nevysmívala husa¹⁵⁵.

Ale teď se ptej na to, co se týká obou společně! „Dobře, prosím, mluv!“ Rád. Jednou běželi oba společně, rozumí se Petr a Jan, ale jeden žák, ne Jan, ale Petr, rychleji

¹⁴⁸ Claretus, *Complexionarius VIII 2* (ed. Flajšhans I, p. 218).

¹⁴⁹ Catonis *Disticha II 7, 1*; cf. Hus, *Quere quid sit virtus* (p. 74).

¹⁵⁰ Ovidius, *Ars amatoria I 595*.

¹⁵¹ *Non inveni*

¹⁵² *Non inveni*; cf. Hus, *Si vultis nichil timere* (p. 54), *Quodlibet* (ed. Ryba, p. 85).

¹⁵³ Aristoteles *Ethica Nic. IV 14*, p. 1128 a 7.

¹⁵⁴ Cf. Hus, *Fulget virtute* (p. 92).

¹⁵⁵ Zde Hus naráží sám na sebe a vtipně užívá latinského označení *auca*.

běžel napřed a dorazil k místu. Ba více zešíroka: Petr¹⁵⁶ a Jan vystoupili ke čtecímu pultu, aby dokončili determinaci k hodině oběda. Tak je to, ale dosud zbývá překonat obtížnější překážky, proto je řečeno: Nepříznivým okolnostem nastavte pevnou hrud'.

V těchto slovech jsou velmi stručně zahrnuty dva aspekty: za první poradní a prospěšné povzbuzení k mravnému jednání, když se říká nastavte pevnou hrud', za druhé užitečné a účelné schválení k přijetí odměny, když se říká nepříznivým okolnostem.

Řekl jsem zaprvé, že je zmíněno poradní a prospěšné povzbuzení k morálnímu jednání. Opravdu je užitečné vytrvale se snažit, zvláště v mravech a vědách. Neboť bez ctností nejsou udíleny odměny za práci podle pravidla Aristotela¹⁵⁷, když pouze ctnostný žák má být odměněn. A o takové snaze říká Pamfilus¹⁵⁸:

„Bůh a práce nám opatřují a udělují vše.“

A proto je třeba silně se snažit při studiích podle výstrahy Catona¹⁵⁹, který říká:

„Zaměstnávej se studiem, ačkoli jsi získal dovednost.“

Proto k vám promlouvám, pánové: Nepříznivým okolnostem nastavte pevnou hrud'!

Řekl jsem za druhé a poněkud stručně, že v dříve řečených slovech je zmíněno užitečné a účelné prověření k přijetí pocty či odměny, protože odolali nepříznivým okolnostem. A je to správně, když je ctnost prověřována v nepříznivých okolnostech, a proto je asi nejobtížnější¹⁶⁰, a následně je těmto, kteří takto odolali, udělována odměna. Proto autor Nevzdělaných¹⁶¹ říká:

„Nedává se ihned odměna za dobré počátky,
ale správný konec má odměnu.“

¹⁵⁶ Cf. Act. 3, 1.

¹⁵⁷ Aristotelés, Ethica Nic. IV 7, p. 1123 b 35.

¹⁵⁸ Non inveni

¹⁵⁹ Catonis Disticha IV 21, 1.

¹⁶⁰ Aristotelés Ethica Nic. II 5, p. 1106 b 31; cf. Hus, Serm. de sanctis 21, 7 (ed. Flajšhans, p. 74), Super IV Sententiarum II, dist. 30, 4 (ed. Flajšhans, p. 314).

¹⁶¹ Non inveni

A protože zvláště tito se dost dlouho snažili při studiu, proto jim náleží stejná odměna. Proto podle Filosofova¹⁶² v díle O hospodaření „má jim být dána vlastní odměna,“ tj. pocta a sláva. A tolik tedy z mého postavení atd.

¹⁶² Aristotelés, Oecon. I 5, p. 1344 b 3.

Zapud' všechny tyto věci

(Komentář)

Tématem další Husovy řeči, kterou proslovil při misterské incepti asi kolem r. 1400 je vybidnutí „Zapud' všechny tyto věci“, ocenění práce, odměna za horlivost ve studiu, pochvala inceptora a příkladné rady studentům. Odměna za dobrou práci nesmí být opomenuta a upírána tomu, kdo si ji zaslouží, neboť neuznání píle by mohlo vést k ochabnutí studijního zájmu a nadšení v touze po poznání. Doporučení všem a příkladná rada Husova je oprostít se od neřestí a zahnat touhy po rozptýlení, které zavádí k ochabnutí zájmu o rozšíření poznání. Již Seneca říkal svému žákovi Lucilliovi, aby se odpoutal od všeho, co ho rozptyluje. Vzpomíná též Aristotelova slova, z nichž vyplývá, že kdo je ctnostný, ten je horlivý ve studiu. Proto vyzývá následovat Ovidiovy rady – tedy odehnat různé špatnosti, zapudit je v zárodku, nežli později pokřivení mravů napravovat.

Hus též poukazuje na to, že příroda vložila znaky povahy do vzezření člověka. Ze vzhledu přítomného inceptora lze vyčíst skromnost, poněvadž je střední postavy, průměrně široké čelo svědčí o jeho nadání, zářivé oči o dychtivosti po poznání a zaokrouhlená ústa o výřečnosti. Největší důraz klade promotor při vstupu mistra do budoucího povolání na zachování ctnosti a čestnosti, aby jeho jednání bylo uvážlivé, řízené rozumem, a aby vždy odmítal zlo. Svým vlastním životem a jednáním má dávat příklad studentům a tím získat vážnost a úctu. Neboť podle autora Pěti klíčů: „A kdyby snad byl žák naplněn špatnými mravy, na jeho vině se bude po právu podílet učitel.“ Nedostatek žáka je totiž hanbou učitele, ale řádný žák naopak zvyšuje jeho vážnost. Účinné je posilující povzbuzení, vzdělávání žáků ve ctnostech a vědách a u sebe stálé zvětšování okruhu svých vědomostí, protože je směšné učit jiné a neučit sám sebe. Všem pak připomíná vytrvalost na cestě k úspěchu a cíli a trpělivost, neboť jak praví komentátor Metafysiky: „Kdo zběhl před cílem, opustil vše dobré a nic nepochopil.“

V závěru rekomendace vyzdvihl inceptora, který nezběhl, neochabl ve studiu, šel cestou odmítání zla a svodů a je dobrým příkladem všem. Následuje předání misterských odznaků promujícímu mistru – biretum, které potvrzuje spolehlivost mistra, zlatý prsten, který má přitáhnout k následování ctnosti, a otevřená kniha, aby učil ostatní vytrvalosti až do cíle.

(Překlad)

Zbývá pronést chválu na našeho pana inceptoru, poté co se zasloužil o ctnosti, a nakonec mu neupřít náležitou odměnu za ukončení horlivé práce, aby ostatním nebyla poskytnuta příležitost k ochabnutí, pokud by byla odpírána náležitá odměna tomu, který se snaží. Již totiž horlivost ve studiích tak začala páchnout, že studium není vyhledáváno kvůli vědě, ale aby měšec byl dychtivě naplňován. Z tohoto hlediska, jak soudím, se náš přítomný inceptor jeví nevinný, ale jiným se klade za příklad, že zná tolik a domohl se důstojného postavení velmi ctnostně, že kdyby ho někdo v tomto následoval, vystoupil by na vrchol vážnosti a velmi by si zasloužil náležitou odměnu v podobě chvály. Pro chválu tohoto, která je zasloužená, mě tedy napadá výrok ctěného filosofa, velmi mravného Seneky¹⁶³, který píše a takto říká v Dopise Lucilliovi: Odhoď všechny tyto věci, jestliže máš rozum, v jediném buď moudrý a směřuj všemi silami k dobré mysli.

Ctihodní mistři a pánové! Ačkoli Senekův výrok byl pronesen k jeho žáku Lucilliovi, přece může být tento nabádavý výrok naší matky fakulty umění pronesen ke kterémukoli jejímu pečlivému žáku, zvláště pak k našemu přítomnému panu inceptorovi, k němuž já z pravomoci naší fakulty promlouvám jako její posel: Zažeň všechny tyto věci. Které však mají být zahnány, říká Seneka¹⁶⁴ v témže dopise: „Jestliže je něco, čím jsi držen nebo poután, odpoutej se.“ Lidé jsou však často poutáni neřestí či zadržování leností, aby nesměřovali všemi silami k dobré mysli a zvláště aby nebyli vyznamenáni stavem vědomostí. A proto správně Aristotelés¹⁶⁵ říká, že student byl pojmenován podle ctnosti, asi jako by řekl obecně: Kdo je ctnostný, ten je horlivý ve studiu. Hle, odstranění neřesti a vypuzení lenosti, když nemůže být horlivý v učení, jestliže není naplněn horlivostí podle pravidla učitelů. Ale ukazuje se, že náš pan inceptor je horlivý v učení a následně ctnostný, jak prokázaly jeho činy. Ale snad mi hned bude namítnuto: Proč ustanovuji a přikazuji, ať zapudí všechny tyto věci, rozumí se neřest a lenost, když on sám je postrádá? Odpovídám, že to říkám jako úvahu: „Jestliže máš tyto vlastnosti, zapuď je všechny,

¹⁶³ Seneca, Epistulae morales 17, 1.

¹⁶⁴ Ibidem

¹⁶⁵ Aristotelés, Categoriae 8, p. 10 b 7.

jestliže je však nemáš, zapuď je, tj. od sebe, odstraň pokušení, která na tebe dolehla podle výroku Ovidia¹⁶⁶, který ve spisu O léčích říká:

„Zabraň počátkům, pozdě je připravovat lék,
když nemoci zesílily dlouhým odkládáním.“

Správně tedy zahání neřest ten, kdo nesouhlasí s neřestí. Však náš budoucí mistr nesouhlasí s neřestí, jak ukazuje jeho vnější vzezření, které vypovídá o jeho vnitřní podobě, jak říká Aristotelés¹⁶⁷ ve spisu O duši, že ti, kteří jsou měkkého těla, jsou schopné myslí. Sám je pozorován takto stavěný, ba dokonce podle obecného pravidla¹⁶⁸:

„Pokřivenou tvář provází pokřivení mravů.“

Naopak z toho vyplývá, že upravenou tvář¹⁶⁹ provází uspořádání mravů. Proto tělesná úprava je ozdobou myslí, uspořádáním pokory, navozením důstojnosti, vzdálením se povrchnosti, záhubou mnohomluvnosti, ukázkou šlechtnosti a přivábením úspěchu. Nevěříš? Ohlédni se na to, co na něm uvidíš na první pohled. Zdalipak příroda něco zaspala, když ho přivedla na svět? Jistě ne, ale podle náležitých proporcí ho velmi pečlivě stvořila a určila. Neboť je střední postavy, aby ctnostný¹⁷⁰ stanul ve středu, s kulatou¹⁷¹ hlavou, aby byl co nejschopnější pojmout všechny ctnosti, s průměrně širokým čelem, aby příroda dle svědectví Filosofova¹⁷² ukázala, že je nadaný; se zářivými očima, jako by spatřil tajemství, podle onoho obecného verše¹⁷³:

„Jasně oči jsou ty, které se dívají jako hvězdy,“

a o těchto očích se obvykle říká¹⁷⁴: Dáš nebo sám vezmu. Zaokrouhlená, červená ústa ukazují jeho velmi obratnou výřečnost. A co, jestliže budu postupovat přes jednotlivé části jeho těla? O Odysseovi říká Ovidius¹⁷⁵ v knize O lásce:

¹⁶⁶ Ovidius, *Remedia amoris* 91 - 92; cf. Hus, *Si vultis nichil timere* (p. 92), *Collecta* (p. 197).

¹⁶⁷ Aristotelés, *De anima* II 9, p. 421 a 25.

¹⁶⁸ Werner, *Lateinische Spichwörter* d 115; cf. Hus, *Fulget virtute* (p. 52).

¹⁶⁹ Cf. Hus, *Fulget virtute modestus* (p. 52).

¹⁷⁰ Cf. Aristotelés, *Ethica Nicomach.* II 5, p. 1106 b 27; cf. Hus, *Fulget virtute* (p. 53).

¹⁷¹ Cf. *Fulget virtute* (p. 53).

¹⁷² Cf. Claretus, *Astronomiarum* IV, *Glossa ad v. 98* (ed. Flajšhans II, p. 103); cf. Hus, *Fulget virtute* (p. 51).

¹⁷³ *Non inveni*

¹⁷⁴ *Non inveni*

¹⁷⁵ Ovidius, *Ars amatoria* II 123.

„Odysseus nebyl krásný, ale byl výmluvný.“

Ale my jsme toho svědkové, že o něm je možné říci: Tento byl krásný a byl i výmluvný. Ale proč? Z těchto slov se sám nepovzneseš, protože krásný vzhled je úpravou pokory. Tedy podle začátku předloženého tématu Zapuď všechny tyto věci, a následuje: jestliže zmoudříš, zmoudří v jediném, totiž v dobrém záměru, a k dobré mysli směřuj všemi silami a tato slova byla na počátku předložena vašim důstojnostem.

V těchto slovech jsou velmi stručně zahrnuty tři aspekty: 1. uvážlivá rada k odmítnutí zla, když se říká: Zapuď všechny tyto věci; 2. posilující povzbuzení k následování dobra, když se říká: jestliže zmoudříš, zmoudří v jediném; 3. potvrzující nařízení ke konečnému setrvání v dobru, když se říká: a všemi silami směřuj k dobré mysli.

Řekl jsem zaprvé, že ve slovech našeho tématu je zmíněna uvážlivá rada k odmítnutí zla. O zlu však, ba dokonce o nejhorší neřesti pojednává Galfridus¹⁷⁶ a v Poetice říká:

„Zachovávejme čestné činy

a vyhýbejme se špatným, neboť ctnost je nejlepší z vlastností.

Nejhorší vlastnost je neřest; nic není tak zhoubné.“

Vlastní nízkost jednání tíží každého. Proto má být odstraněna špatná vlastnost zvláště od vás, pane inceptore, protože jste již doktorem a učitelem jiných, roste již vaše prestiž. Který učitel je však dobrý? Ten, který žije dobrým životem, jak dokládá <Valerius¹⁷⁷>, když říká: „Nejlepší je učitel života.“ Neboť ten, který touží být učitelem jiných a doktorem, činí se bezúhonným ne učením, ale vlastním životem a postavením, jak dokládá Cato¹⁷⁸:

„Které skutky vyčítáš jako chybu, sám nedělej.

Je potupné pro učence, když ho vina usvědčila.“

¹⁷⁶ Galfridus de Vino Salvo, *Poetria nova* 1129 – 1131 (ed. Faral p. 232).

¹⁷⁷ Valerius Maximus, *Facta et dicta memorabilia* III 4, ext. 1.

¹⁷⁸ *Catonis Disticha* I 30; cf. Hus, *Probetis pociora* (p. 32), *Serm. in Bethl.* 89 (Fl. III 75).

Proto se zbavte neřesti, protože tak dosáhnete velké vážnosti. Podle Persia¹⁷⁹ vaše postava a vnější vzhled ukazuje na učitele:

„Věř, že vousáč je učitel,“

Jestliže se vnitřní podoba nejeví stejná, když mistrovství života se přizpůsobí mistrovství ve vědě, aby byla hodnota mistra v úctě. Neboť podle Autora¹⁸⁰ Pět klíčů:

„Každý, kdo si udrží postavení pána, je po právu mistrem,
a každý, kdo je z tohoto důvodu hoden úcty, bude mistrem.“

Pak dodává¹⁸¹:

„Mistru vždy roste úcta a vznešená sláva,“

rozumí se mistru životem a učeností; a pro pochopení je na začátku našeho tématu zmíněn uvážlivá rada k odmítnutí zla. A tolik bylo řečeno k prvnímu bodu.

Řekl jsem za druhé, že v tématu je zmíněno posilující povzbuzení k následování dobra, protože je řečeno: Jestliže zmoudříš, zmoudří v jediném, totiž v následování dobra. Skutečně pravému mistru dvojnásobně záleží na tom, aby následoval dobro, rozumí se v pečlivém výkladu pro jiné a ve vlastní znamenité pilné práci. Toto je totiž dvojitý úkol učitelství, spolehlivě vzdělávat jiné v ctnostech a vědách a zejména sebe cvičit v dobrých činnostech. Neboť se říká, že nedostatek žáka je hanbou učitele, jak dosvědčuje Autor¹⁸² Pět klíčů, když říká:

„A kdyby snad byl naplněn špatnými mravy,“

rozumí se žák,

„na jeho vině se bude po právu podílet učitel.“

A naopak se říká, že výborný žák je ozdobou učitele, což dosvědčuje tentýž autor, když říká¹⁸³:

¹⁷⁹ Persius, Saturae IV 1.

¹⁸⁰ Quinque claves sapientiae v. 91 (cod. bibl. Univ. Prag. XF 24, fol. 74v).

¹⁸¹ Ibidem v. 225 (fol. 82v).

¹⁸² Ibidem v. 227 – 228 (fol. 82v).

¹⁸³ Ibidem v. 225 – 226 (fol. 82v).

„Vždy roste vážnost a vznešená sláva učitele,
jehož žák je znám jako řádný.“

Hle, jasně je zřejmý první úkol učitele. A o druhém úkolu učitele poučuje Alanus¹⁸⁴ v Problémech, když říká:

„Nejprve ať se sám zcela zbaví vředů,
pak ať se směje mým bradavicím.“

Neboť je směšné učit jiné a neučit sám sebe. O těchto říká Ovidius¹⁸⁵ v knize O umění:

„Jiným zpívat by chtěl, kdo neumí zazpívat sobě.“¹⁸⁶

Vy nyní dosahujete na titul mistra a doktora, proto je zvláště k vám směřováno posilující povzbuzení k následování dobra. Protože však doufám: i dříve jste takto nepřetržitě konali, jak ukázal váš styk s mnohými, když jste si omyli vous mlékem v jakémsi hostinci, napili se piva, když jste ho nabrali rukou ze sklenice, a najedli jste se, když jste nabírali jídlo prsty, tak jako prostá stařenka krmí chlapce. Přece bych věděl něco, co o vás říci, ale mlčím, abych nezničil velmi pevné a dobrotivé přátelství. A tolik bylo řečeno k druhému bodu.

Řekl jsem zatřetí, že v našem tématu se objevuje potvrzující nařízení ke konečnému setrvání v dobru. Neboť konec je dobro každé věci a obecně nejlepší věc v celé přírodě – v 1. knize Metafyziky¹⁸⁷. Proto nepomůže ani odmítnutí špatného jednání ani následování dobrého, jestliže není následována konečná vytrvalost. Proto říká komentátor¹⁸⁸ 2. knihy Metafyziky: „Kdo zběhl před cílem, opustil vše dobré a nic nezískal.“ A protože náš inceptor nezběhl před cílem, kterého chce dosáhnout, opustil špatnost a lenost a dostatečně se věnoval ctnostem a dobru, jak bylo uvedeno v tématu.

Je nutné, aby ctnost nebyla skryta, ale aby byla ukazována ostaním jako příklad a k prospěchu. A proto mu předávám odznaky mistra a prohlašuji ho mistrem v umění:

¹⁸⁴ Alanus ab Insulis, Liber parabolarum, cap. 5 (PL 210, c. 590 C); cf. Hus, Instrue preceptis animum (p. 79)

¹⁸⁵ Ovidius, Ars amatoria I 84; cf. Hus, Instrue preceptis animum (p. 79)

¹⁸⁶ Stein, E.: M. Jan Hus jako universitní rektor a profesor, str. 60.

¹⁸⁷ Aristotelés, Mataphysica I 3, p. 983 a 32

¹⁸⁸ Non inveni

nejprve biretum¹⁸⁹, aby ostatním bylo ukázáno, že je spolehlivý v odmítání všech špatností – to zaprvé; zadruhé zlatý prsten, aby zářil pro ostatní jako příklad věnování se ctí – to zadruhé; zatřetí otevřenou knihu, aby učil ostatní ke konečnému vytrvání kvůli dosažení dobra – to zatřetí. Nyní tedy, důstojný mistře, začněte etc.

¹⁸⁹ pokrývka hlavy, která je odznakem hodnosti mistra - baret

At' přiletí kukačka

(Komentář)

Poslední z vybraných promluv proslovil Jan Hus při determinaci 15. července r. 1400 k oslavě a doporučení determinanta Martina Kunšova z Prahy. Pronesl pochvalnou řeč za znamenitou práci a zásluhy, které projevovat po celou dobu studií, vždy se choval ctnostně a zaslouží si proto odměnu. Tehdy Hus uvádí úvahu na téma, kdo si zaslouží chválu a poctu. Že chvála za vykonanou práci je důležitá dokládá mimo jiné na lidovém přísloví, které praví, že tíží ta práce, za kterou nenásledují žádné odměny. A proto dobré je třeba pochválit a špatné pokárat.

V další části promluvy promotor připodobňuje přítomného determinanta ke kukačce a správnost přirovnání dokládá na Ovidiově¹⁹⁰ příběhu o kukačce. V něm ji jaro chválí, že krásně zpívá, povolává rolníky k práci, zahání lenost a mrazy, přináší zeleň, obveseluje pastýře a přiděluje roky, a přeje si proto, aby přiletěla co nejdříve. Naopak zima, která v básni ztělesňuje klid a lenost, kukačku haní a nechce, aby přiletěla. Vytýká jí, že přináší jen samou práci a vše uvádí ve zmatek. Hus pak vysvětluje, že jaro a kukačka vlastně symbolizují svědomitost ve studiu (a nevyzývají k práci rolníky, ale studenty) a zima nedbalost ve studiu, spor, který spolu vedou o kukačku, pak představuje zkoušku determinanta. Proto i člověk může být kukačkou, jestliže jeho kukání dává dobrý příklad ctnosti, posílí dobro a zažene špatnost. Náš determinant svou prací, poctivostí a také svým příkladem vábí studenty k práci, jako kukačka zahaluje pole zelení, on pokryl své pole dobrými mravy a vědomostmi, je tedy onou kukačkou, která je obsažena v tématu této rekomendace – „At' přiletí kukačka, nejslavnější pták“. Též vnějším vzhledem se tento determinant podobá kukačce, neboť je černý a štíhlý. I tyto vlastnosti se z výkladu ukazují jako dobré, neboť černá značí vytrvalost a štíhlost zase střídmost a dobré uzpůsobení k přijímání vědomostí a ctností. Hus, aby pouze nechválil, uvádí i špatné vlastnosti kukačky – ráda spí a je líná. Podobně i studenta Martina je těžké dostat z postele. Ale dobré vlastnosti převažují a proto jaro, fakulta umění, vybízí determinanta k přijetí pocty.

Hus také připomíná výroky slavných autorit, jimiž by se měli řídit všichni studenti. Výzvu k stálému vzdělávání opírá o slova Catona: „Nepřestávej se učit,

¹⁹⁰ Pseudo-Ovidius, Conflictus Veris et Hiemis

moudrost roste s péčí, vzácná zkušenost je získávána dlouhodobou prací.“¹⁹¹
A důležitost pěstování dobrých mravů na verších Ovidia¹⁹²:

„Ani jmění, ani slavné jméno předků,
ale čest a duševní síla tvoří velké lidi.“

(Překlad)

Zbývá, což je zatřetí, pronést chválu za znamenitou práci našeho determinanta, aby mu nebyly upřeny zásluhy za jeho práci. Neboť jestliže by ten, který se znamenitě po dlouhou dobu cvičil ve ctnostech a studiích, byl připraven o zaslouženou poctu v podobě chvály, kdo, pravím, se bude oddávat ctnostem, protože stále platí lidové přísloví¹⁹³:

„Tíží mě ona práce, za kterou nenásledují žádné odměny,“

jak dosvědčuje i Alanus¹⁹⁴ ve svých Problémech, když říká:

„K čemu je zorat půdu či stříhat révu,
když půda nemá žádný plod a réva žádné víno.“

Právem tedy jsou hodni ocenění nad ostatní pro zásluhy ti, kteří jsou ozdobeni ozdobou ctností a květem studií. Ale poněvadž žádný ctnostný člověk, se nemá zahrnout poctou dříve, dokud není vyzván k vyznamenání poctou, tak ani nikdo nemá ustoupit od vyznamenání, jestliže mu nebylo odepráno – proto jsou ctnostní lidé vyzýváni k poctě, ale nečestní a mravně zkažení jsou odmítáni pro pochybení, protože podle Aristotela¹⁹⁵ v Poetice „chvála patří dobrým, pokárání špatným. Takto praví i Cassiodorus¹⁹⁶ v 5. knize Dopisů, v dopise 2^a: „Dobré provází chvála, špatné stížnost.“ [Takto praví i Cassiodorus v 5. knize Dopisů, v dopise 2^a.] Všichni ctnostní

¹⁹¹ Catonis Disticha IV, 27.

¹⁹² Ovidius, Ex Ponto I 9, 39 – 40.

¹⁹³ Cf. J. Werner, Lateinische Sprichwörter, m. 20, B. Haureau, Notices et extraits des manuscrits XXVIII, 2. patriae, p. 431.

¹⁹⁴ Alanus ab Insulis, Liber parabolarum cap. 5 (PL 210, c. 589 D).

¹⁹⁵ Non inveni

¹⁹⁶ Cassiodorus, Variarum 1. V, 27, 2.

jsou tedy pobízení k odměně. A protože náš přítomný determinant je znamenitý, jak ukazují jeho činy a zásluhy, je tedy pobízen k odměně. Pro jeho chválu a zásluhu mě napadají tato slova: At¹⁹⁷ přiletí kukačka, nejslavnější pták. Tato slova napsal výborný básník Ovidius Naso, ve svém spise, který nazval O kukačce.

Ctihodní mistři a páni! Ačkoli dříve řečená slova, jak tamtéž praví Ovidius, jsou slova samotného Jara ke kukačce, protože se jednoho dne na jaře sešli pastýři ve stínu, mezi nimiž byli dva, Athus a Palemon, kteří chválili kukačku. Konečně přišlo Jaro

„podkasané¹⁹⁸ v květonosném šatu,“

přišla i

„Ježatá¹⁹⁹ zima s trčícími vlasy.

Tyto měly velký spor o kukačku v básni²⁰⁰.“

Jaro kukačku chválilo, ale Zima hanila. Proto Jaro proneslo tři verše²⁰¹:

„Přeji svým lidem, ať přiletí kukačka, nejslavnější pták.

Tento se stává pro všechny nejmilejším hostem

V lesích, když zpívá podle zvyku pěkně písňě zobákem.“

Zima však kukačku hanila a přála si, aby nepřiletěla. Řekla²⁰²:

„Kéž nepřiletí kukačka, protože plodí námahu,

vše uvádí ve zmatek, moře i země se souží,

udržuje boje, odstraňuje přátelský klid.“

Hle, co se týká kukačky, děje se zvláštní věc: Jaro kukačku láká a chválí, Zima ji zahání a haní. Ale co s tím, jestliže to chceme trochu posoudit? Spor je o kukačce, ochránce Palemon odsuzuje důvod Zimy, chválí a schvaluje důvod Jara a říká²⁰³:

¹⁹⁷ Pseudo-Ovidius, Conflictus Veris et Hiemis (PL 121, c. 983)

¹⁹⁸ Ibidem

¹⁹⁹ Ibidem

²⁰⁰ Carmen amoebeum – jedná se o soutěže ve zpěvu, kdy básníci zastávali protichůdná stanoviska.

²⁰¹ Ibidem

²⁰² Ibidem

²⁰³ Ibidem

„Přestaň již mluvit, Zimo.“

Hle, ukládá Zimě mlčení. A přiletí kukačka. Hle, schvaluje myšlenku Jaru, kvůli které Jaro správně lákalo kukačku, když říkalo: Ať přiletí kukačka, nejslavnější pták.

Tato slova mohou posloužit našemu jednání. Co totiž je jaro, jestliže ne svědomitost ve studiu, a co zima, jestliže ne nedbalost ve studiu? Kukačka – náš přítomný determinant, je lákán pečlivostí a haněn nedbalostí, s níž chtěl souhlasit. A když vznikl spor o kukačce, to jest o jeho zkoušce, navrhl Palemon, tj. pečlivá zkouška, myšlenku, aby přilétla kukačka, nejslavnější pták. Ale děje se zvláštní věc: „Člověk je nazýván kukačkou?“, pravíš. Toto je kukačka, neboť jestliže je kukačkou, tedy ptákem, je tedy nerozumný. Na první důvod je možné odpovědět nejprve popřením důvodu, že ne každá kukačka je pták. Neboť vše, co dělá kuku kuku, to je kukačka; náš determinant též velice často řekl kuku kuku; je tedy kukačkou. A tak obrazně a na základě podobnosti jsem přednesl podobenství o kukačce, aby se projevil dobrý příklad ctnosti, aby byl odměněn a aby se ukázala špatnost; aby se dobro posílilo a špatnost byla zlomena. Proto kukačka povolává rolníky k práci, zahání mrazy a lenost, obléká pole, přináší květy, obveseluje pastýře, staví domy, krásně zpívá, přiděluje roky, má černou barvu, střední postavu, miluje křoví, je štíhlá, má dlouhý ocas, zahání tmu a přináší radost slunci. Toto všechno je zřejmé²⁰⁴ z básně O kukačce.

A zdalipak náš přítomný determinant nenapomíná rolníky, tj. studenty, k námaze studia, když říká s Catonem²⁰⁵:

„Nepřestávej se učit, moudrost roste s péčí,
vzácná zkušenost je získávána dlouhodobou prací.“

Zadruhé kukačka odívá pole. Proto Ovidius²⁰⁶ ve spise O kukačce píše:

„Ať plodí potomky a odívá šťastná pole.“

Náš přítomný determinat oblékl své pole ctnostmi, vědomostmi a mravy a obzvláště, ačkoli se jeví skromným, přece obléká své pole mnohými kazajkami s různými rukávy,

²⁰⁴ Ibidem

²⁰⁵ Catonis Disticha IV, 27.

²⁰⁶ Pseudo-Ovidius, ibidem.

nohy různými holínkami a botami, jak je zřejmé mně i mým druhům. Z toho soudím, že buď chce žádat, nebo se zdát učeným. V prvním bodu poslechl kuchaře *Martiala*²⁰⁷, který říká:

„V jemné látce není žádná výřečnost, Pelee,
ale přichází s oděvem opatřeným purpurem.“

Zadruhé poslechl *Faceta*²⁰⁸, který říká:

„Tisíce lidí věří, že dobře oblečený muž je zkušený, podle jeho
oblečení, ačkoli je hlupák.“

Ale on dosti často říkal, že se takto oblékl z jiného důvodu a následuje *Faceta*²⁰⁹, který říká:

„Ať zdobí tělo, aby jím nikdo nepohrdal.
Nezanedbávej přece svou povinnost.“

Zatřetí kukačka přináší květy, jak říká *Ovidius*²¹⁰:

„Kukačka, která přináší květy nebo rozdává med.“

A opravdu tato stará kukačka přináší květy vědomostí a dobrých mravů, o nichž mluví nejuniverzálnější autor²¹¹:

„Jestliže utrhneš tyto květy mravů, pokveteš jako růže,“

a *Gualterus*²¹² v 1. knize *Alexandreidy* takto praví o dobrých květech:

„Ten, koho povznáší ctnost, má to, co je nad zlato.“

Začtvrté kukačka obveseluje pastýře, jak říká *Ovidius*²¹³:

„Tento pták se stává pro všechny nejmilejším hostem.“

²⁰⁷ Godefrid of Winchester, Epigr. 180, 1 – 2 (ed. Wright II, p. 132).

²⁰⁸ Non inveni

²⁰⁹ Non inveni

²¹⁰ Pseudo-Ovidius, ibidem.

²¹¹ Non inveni

²¹² Gualteri de Castellione *Alexandreis* I (PL 209, c. 466 C); cf. Hus, *Quere quid sit virtus* (p. 72), *Quere bonos mores* (p. 63).

²¹³ Pseudo-Ovidius, ibidem.

A proč to? Zdalipak dosti často nepřináší radost učitelům? Ba dokonce před dlouhou dobou jsem si přečetl tento výrok:

„Žáci²¹⁴ tedy ať usilují zachovat učitele veselým,
aby tak získávali správné zásady.“

A sám před mnohými mistry zpíval a tančil, čímž poslechl Ovidia²¹⁵, který píše ve spise O lécích proti lásce²¹⁶:

„Jestliže máš hlas, zpívej, jestliže pružné paže, tanči.“

Hle, kukačka obveseluje!

Zapáté kukačka rozdává léta, neboť podle mínění pastýřů, když kukačka začne kukat, jestliže se někdo kukačky zeptá a řekne: „Kukačko, kolik let života mi chceš dát?“, a kolikrát kukačka odpoví kuku kuku, tolik let života určila tazajícímu se pastýři. Odtud je snad vykládáno, že staří, kteří mají žít málo, zřídka pronáší kuku, avšak mladí, tak jako přirozeně předpovídající, že budou dlouhého života, k sobě navzájem velmi často říkají kuku kuku. Z těchto pochází náš přítomný determinant, který nejen říká kuku kuku, ale velmi často pronášel i mami, pitu pitu, když chtěl pít.

Také zašesté je černý a štíhlý jako kukačka, v čemž je zobrazena jeho vytrvalost a střídmost. Neboť podle Ovidia²¹⁷ v 2. knize Proměn byl havran nejprve bílý, ale pak se změnil na černého. Takto i tento se změnil z nestálosti k vytrvalosti. Bílí jsou totiž nestálí, jak dosvědčuje Vergilius²¹⁸ v Bukolikách, když říká:

„Ó, krásný chlapče, nevěř příliš barvě.
Bílý ptačí zob opadává, černé borůvky se sbírají.“

Hle, bílé opadávají, to je upouští od vytrvalosti, však černé jsou sbírány, tj. shromažďovány do koše naší fakulty umění. Ale řekl bys: „Ty jsi hubený a takoví nejsou dobře stavění.“ Říkám, že tito jsou nejlépe uzpůsobeni předně k dvěma

²¹⁴ Non inveni

²¹⁵ Ovidius, Ars amatoria I 595.

²¹⁶ Hus uvádí, že citace je ze spisu De remedio, ale ve skutečnosti pochází z díla Ars amatoria.

²¹⁷ Ovidius, Metamorphoses II 534.

²¹⁸ Vergilius, Bucolica II 17 – 18.

předpokladům, rozumí se k vědomostem a k ctnostem, a za třetí k snadnému vykonávání všeho. O prvním bodu promlouvá Cato²¹⁹:

„Hubený ti poví básně o síle bylin.“

- hle, učený. O druhém bodu, že je neopatrné být tlustý, ukazuje Horatius²²⁰ v Dopise 7., jak hubená liška vlezla dírou do sýpky, tam se nažrala v kurníku a nemohla vylézt. Proto na tomto místě Horatius říká:

„Marně²²¹ se snažila vylézt ven s plným břichem.“

Ale lasička, její kamarádka, jí dala radu a řekla²²²:

„Jestli chceš odtamtud uniknout, pravím,

vrať se hubená úzkou dírou, kterou jsi tam jako hubená vlezla.“

Hle ukazuje se, že je užitečné být hubeným, jak se jeví náš přítomný determinant. Ale aby se nezdál příliš hubený, obléká přes kazajku na hubenou hrud' ještě vestu; aby mu nespadla holínka, zavazuje řemínek na sedm uzlů; jestliže chybí chodidlo, vyplňuje holínky slámou. Proto, jak jsem řekl dříve, se zajisté podobá kukačce, protože je hubený.

Ale někdo řekne: ‚Ty chválíš kukačku a jmenuješ jen její dobré vlastnosti, ale o jejích špatných vlastnostech, které kukačce připisuje Zima, mlčíš a slova dusíš.‘ Odpovídám, že chci vypovědět špatné vlastnosti kukačky, aby potom byl rozpoznán dobrý charakter Martina, neboť prostřednictvím protikladu je rozpoznáno každé dobro. Však kukačka, jak je zřejmé z knihy O kukačce, zaprvé ráda spí a je líná. Proto se Zima přela s Jarem a řekla²²³:

„Kéž nepřiletí kukačka, ale kéž spí v temných jeskyních.“

Tato kukačka je náš determinant, o němž říká Galfridus²²⁴ ve své Nové poetice:

„Znáš zdržování líného?“,

²¹⁹ Catonis Disticha II praef. v. 2.

²²⁰ Horatius, Epistulae I 7, 29 – 34.

²²¹ Ibidem v. 31.

²²² Ibidem v. 32 – 34.

²²³ Pseudo-Ovidius, ibidem.

²²⁴ Galfridus de Vino Salvo, Poetria nova, v. 1366 – 1380.

rozumí se kukačky Martina.

„Jestliže je ráno volán, neslyší.

Jestliže je stále ještě volán opakovaně znělým hlasem,
bdělý chrápe nosem a konečně přinucen strachem,
přece pomalu hýbe ústy a jazykem a praví
,Co mi chceš?’“

A tomu jsem řekl:

„Vstaň, pojd’.“

Odpověděl:

„Je noc, nech mě spát!“

Je den. Vstávej, [pojd’]!“

Odpověděl:

„Můj bože! Ach jo, vždyť vstávám.

Jdi, půjdu za tebou.’“

Ale nejde za mnou. Takto mě šálí. Řekl jsem:

„A ty nepůjdeš?“

Řekl:

„Už bych byl šel, hledám si šaty,
ale nemůžu je najít.’ To nic. Znáš tě, Bireo.
Honem vstaň. ‚Mistře, jsem hned.’ Přece to tak není.
Vrtí hlavou sem a tam, škrabe si ruce,
údy protahuje. Takto si všude hledá
nějaké chvílky. Vždy přichází ústy,
ne nohou; a když takto přichází, nikdy nepřichází sám;
pouze z přinucení se snad pohybuje a vleče krok jako želva.“

A proto Zima řekla²²⁵:

„Kéž nepřiletí kukačka, ale kéž spí v temných jeskyních.“

²²⁵ Pseudo-Ovidius, ibidem.

Jaro ji však budí a říká²²⁶:

„Přeji si, ať přiletí kukačka s bohatou trávou.“

Ale běda, spíše se bojím, protože ti dva mluví o kukačce, rozumí se Athus a Palemon. Tito dva pastýři zpívali kukačce. Proto Palemon prostřednictvím změny *a v i* bude Pilemon, přidáním *Pil* k Athus nám zazní a vznikne složené slovo *Pilatus*, což je náš determinant, zajisté tak nazván od těchto dvou pastýřů. Rozumí se podle porušeného jména Palemon a celého Atus. Z toho je možné vidět, že nemá být vyzván <k počtě>, ale spíše vzdálen od odměny. Ale podle Aristotelova²²⁷ pravidla má být ze dvou špatností vybrána ta menší a má se volit dobro, tedy po předložení dobrých vlastností a dobrých ctností kukačky, což je náš determinant, je třeba volit spíše z jeho chvályhodných věcí; proto Jaro neboli naše matka fakulta umění v podobě Jara s přáním oslovuje naší kukačku a praví: *Ať přiletí kukačka, nejslavnější pták*, což byla slova jemně předložena vašim ctihodnostem na počátku.

V těchto slovech se velmi stručně projevují dva aspekty: zaprvé vybízející pozvání k stupni akademické hodnosti, když se řekne, *ať přiletí kukačka*: za druhé dokázaný původ stupně hodnosti, protože je *nejslavnější pták*.

Řekl jsem zaprvé, že ve slovech našeho tématu je [nejprve] zmíněno vybízející pozvání k stupni vážnosti, protože je zde: <*ať přiletí*> *kukačka*. Plným právem, když kukačku zdobí mnohé dobré vlastnosti, které byly ukázány dříve, a obzvláště když kukačka přináší pokrm a radost, jak dosvědčuje Ovidius²²⁸, který říká o kukačce:

„A nemohl by ses nikde tolik pást,
kdyby ti kukačka neposkytla potravu, která přichází.“

Hle, Palemon přímo popisuje radost a jídlo od kukačky a říká o době kukačky:

„Dobytek²²⁹ má pastvy a příjemný odpočinek na lukách
a zelené větve poskytují stín pro unavené.“

A proto Palemon dodává:

²²⁶ Ibidem

²²⁷ Aristotelés, Eth. Nic. V 7, p. 1131 b 22 = Beda, Sententiae ex Aristotele excerptae (PL 90, c. 1015 B); cf. Hus, Quodlibet (Ryba p. 55, 56), Serm. in Bethl. 7 (Flajšhans I 47).

²²⁸ Pseudo-Ovidius, ibidem.

²²⁹ Ibidem

„Proto²³⁰, kukačko, nyní ještě rychleji honem přilet’.“

Hle vybízející pozvání k stupni hodnosti. A tolik o prvním.

Řekl jsem zadruhé, že v dříve řečených slovech, se ukazuje i skutečný původ stupně hodnosti, protože je nejslavnější pták. Opravdu sláva je skutečný původ hodnosti a ne tělesná sláva či sláva slavných předků, ale sláva pocházející ze ctnosti a vynikající duševní síly. Uvádějí vážnost podle svědectví Ovidia²³¹ v Listech z Pontu:

„Ani jmění, ani slavné jméno předků,
ale čest a duševní síla tvoří velké lidi.“

A dodává:

„Lidská²³² urozenost je slavný výhonek ctností.“

Proto říká Aristotelés²³³ ve 4. knize Etik: „Podle pravdy má být poctěn pouze dobrý.“ Hle, je předkládána sláva pocházející ze ctnosti kvůli základu dosažení vážnosti.

Však náš nastávající bakalář se za šest let vycvičil cvičením ducha a podpořil to čestností svých dobrých mravů, protože je nejslavnější pták a ne havran, který kráká s línými a říká: „Zítřa, zítřa,“ poníženež se budu snažit, aby ani sup ani líný a tlustý pštros ani rychle létající vlaštovka jednoho²³⁴ roku nevzbudila jaro, ale nejslavnější kukačka, jak ji nazývá Jaro, jako v tématu: Ať přiletí kukačka, nejslavnější pták, a kterou vyzdvihuje Palemon, když říká²³⁵:

„Ty jsi zajisté sladká láska, nejslavnější pták pro všechny.

Všichni na tebe čekají, moře, země i obloha.“

Hodnost se tě tedy dočkala, kukačko, rozumí se Martine.

„Buď zdráva sladká ozdobo, kukačko, buď zdráva navěky!“

Buď zdrav tím, že přijmeš bakalářskou hodnost, kterou ti dávám ze svého postavení atd.

²³⁰ Ibidem

²³¹ Ovidius, Ex Ponto I 9, 39 – 40.

²³² B. Hauréau, Notices et extraits III, p. 305.

²³³ Aristotelés, Eth. Nic. IV 8, p. 1124 a 25.

²³⁴ Aristotelés, Eth. Nic. I 6, p. 1098 a 18; cf. Hus, Fulget virtute modestus (p. 52).

²³⁵ Pseudo-Ovidius, ibidem.

4 Srovnání Husových univerzitních promluv s promluvami jiných autorů

4. 1 Promoční promluvy v době Husově – Jan z Mýta a Mikuláš z Litomyšle

Ve středověku byly promoční promluvy velice častým jevem, neboť byly součástí každé promoce. Pronášel je promotor na závěr promočního aktu, tedy při bakalářských determinacích i při mistrovských inepcích. Poněvadž bylo mnoho autorů a počet pronesených rekomendací musel být obrovský, nebyly všechny uchovávány. Zachovaly se ty, které nějakým způsobem vynikaly a mohly sloužit za vzor pro ostatní, nebo takové, jejímž autorem byla tehdy nějaká uznávaná osobnost. Z českých profesorů pražské univerzity, od nichž máme k dispozici některé promoční promluvy, uvádím Jana z Mýta a Mikuláše z Litomyšle.

Jan z Mýta

Jan z Mýta byl jedním z nejvýznamnějších teologů své doby. Významnými daty jeho univerzitní kariéry byl rok 1385, kdy dosáhl hodnosti bakaláře svobodných umění, rok 1387, kdy se stal mistrem svobodných umění, ale především léta 1394 a 1395, kdy se stal nejprve děkanem artistické fakulty a poté rektorem celé univerzity. Pokračoval dále studiem teologie a dosáhl bakalaureátu.²³⁶ Byl učitelem několika pozdějších významných osobností, mimi jiné i Jana Husa. Zemřel někdy kolem roku 1402.

Zachovaly se od něho především promoční promluvy. Z nich bych jmenovala rekomendaci k determinaci Jana z Litoměřic r. 1393, kterou Jan z Mýta později upravil a znovu přednesl při determinaci Jeronýma Pražského, dále řeč k bakalářské promoci Jakoubka ze Stříbra a níže uvedenou rekomendaci k determinaci Jana Husa. Byl také autorem kázání proneseného při příležitosti korunovace královny Žofie r. 1400, které se však nedochovalo, a kvestie *Utrum dictis sanctorum patrum*.

Promluva při bakalářské determinaci Jana Husa byla vedena jeho univerzitním učitelem Janem z Mýta r. 1393 jiným směrem. Znal dobře Husovu touhu po vědění a hluboké zaujetí studiem během let a jeho duševní vzestup, aniž by též věnoval

²³⁶ Nechutová, J: Latinská literatura českého středověku do roku 1400, str. 223.

pozornost tělesnému rozvoji. To považoval Jan z Mýta jednostranné. Celá jeho promluva se proto opírala o tento nedostatek péče o tělesnou zdatnost a byla vedena pod heslem „Pečovat je třeba o tělo i duši“. Tělesným strádáním a nadměrným zatěžováním se duševní zdraví poškozuje a naopak zahálka a otupělost stravuje tělo a oslabuje duši v boji se špatností.

Ukázal, že Hus ve snaze konat v období studií co nejvíce pro vyzbrojení vědomostmi, zapomněl myslet na tělesné zdraví a to se ukázalo i nyní při zkoušce, neboť byl samým studiem zesláblý. Správná cesta během studia tkví ve vyváženém rozložení sil věnovaných rozvoji těla i duše. Jednostrannost je škodlivá, ale úměrná péče o cvičení a přiměřená práce posiluje tělesný stav. Tak praví v 5. knize Dopisů Seneka²³⁷: „Práce živí šlechetné duše.“ Tím, že byl Jan Hus během studií velmi dychtivý po vědě, v touze po duševním rozvoji zanedbával péči o tělesný rozvoj, stal se ochablým a nemocným. Stálé opotřebování těla neprospívalo ani duševnímu rozvoji. Teprve prostřednictvím studií získal i rozvážnost mysli a toto poznání jej vedlo prostřednictvím přiměřeného cvičení a tělesné práce k ozdravení. Filosofie mu dala poznání, že zdraví mysli se rodí z ustavičné námahy. Zahálka a lenost ničí tělo, netečnost duši.

²³⁷ Seneca, Epistulae 31 (IV 2), 4.

Jan z Mýta – Sanabatur laborans²³⁸

V Důkazech²³⁹ se píše o klamnosti dvojsmyslného výroku. Ctihodní otcové a ctění pánové! Ačkoli užil Aristotelés tato slova jako příklad klamnosti, protože „laborans“ podle uspořádání mění smysl věty, protože označuje přítomný i minulý čas dokonavý i nedokonavý – zde se chápe laborans ve smyslu ‚nemocný‘ – my můžeme použít laborans ne k vytvoření klamnosti, ale k odstranění lenosti ve smyslu ‚konající‘ a říci: Pracující se uzdravil²⁴⁰, obzvláště když náš determinant, jako někteří lidé, byl na počátku choré mysli a prostřednictvím práce přece získal rozvážnost mysli. Jistě o něm můžeme říci, že pracující se uzdravil.

Neboť jako tělo přijímá zdraví a nemoc, tak mysl a duch přijímá zdraví a slabost, úměrně podle definice dobrého zdraví, jak stanovuje Tullius ve své Rétorice²⁴¹: Dobré zdraví je péče o zdraví a jeho úplné zachování. Toto uchování zdraví však je a musí se týkat těla, tak jako ducha. Proto je zdraví zastoupeno v těle i duši. Ale co to je, co říká Tullius, že dobré zdraví je péče a uchování? To, že když dává takovou definici, ukazuje, že z péče a práce se dosahuje zdraví, a v tomto místě a tématu naopak ukazuje, že z ochabnutí a lenosti se rodí nemoc. A tedy ne lenivý, ale pracující se uzdravil.

Z těchto věcí se dozvídám, že prostřednictvím přiměřeného cvičení a práce se získává náležitá uchovávací střídmost těla, prostřednictvím neustálého studia a práce se rodí neobyčejná uzdravující ctnost ducha, ale prostřednictvím ustavičné zahálky a ochabnutí vzniká nakažlivá lenivost ducha a mysli.

Z toho prvního také povstává zdraví a zdatnost těla,

z toho druhého šlechtnost a statečnost ducha, podobně krása,

z toho třetího povrchnost mysli, nemoc a otupělost mysli.

Prostřednictvím prvního práce osvěžuje tělo, aby neochabovalo,

prostřednictvím druhého přetváří mrav, aby se stal dokonalejším,

²³⁸ Citační ponámky převzaty z Ryba, B.: Promoční promluvy mistrů artistické fakulty Mikuláše z Litomyšle a Jana z Mýta na Universitě Karlově z let 1386 a 1393. Praha 1948.

²³⁹ Aristotelés, Elenchorum 4, p. 166a I.

²⁴⁰ Ve smyslu „uzdravil se prací“.

²⁴¹ Cicero, Rhetorica II 56, 169.

prostřednictvím třetího duše ochabuje, protože se odchyluje ze správné cesty.

Tedy ty, který by ses chtěl uzdravit, poslechni, že lék je dobře popsán, že pracující se uzdravil.

Řekl jsem zaprvé, že prostřednictvím přiměřeného cvičení a práce se získává náležitá uchovávací střídmost těla. Vždyť tělo se přílišnou prací opotřebovává a prostřednictvím cvičení a práce se uchovává. Tělo, říkám, se přílišnou prací opotřebovává, neboť i

kapka²⁴² vyhlubuje kámen, opotřebovává se pečetní prsten užíváním,

jak řekl Ovidius tímto prohlášením. I samotné železo se opotřebovává v úplné námaze. Zkrátka tělo se vyhýbá přílišné práci. A odpočinek je třeba střídat s prací. Tak radí i sám Cato²⁴³:

Vkládej občas mezi své starosti radosti atd.

Tělo je poškozováno také nečinností. Neboť i železo, jestliže není zaměstnáváno prací, je ničeno rží. Ty vody, které jsou stojaté a samy páchnou, plodí červy a uvnitř hnijí. Takto i lidské tělo upadá z nečinnosti. A tímto připodobněním uvedl Ovidius²⁴⁴ v 1. knize Listů z Pontu:

Vidíš, jak zahálka kazí líné tělo
a vody, jestliže se nehýbají, se kazí.

Totéž vyhláší shodný názor lékařů, že lidská těla, která jsou v usedlém klidu, přitahují nemoci a strasti. A ani ne pouze lidé, ale i stromy, pokud nejsou pohybovány a otrávány větrem, plodí málo ovoce, jak dosvědčuje salernská škola²⁴⁵. Bude-li tedy někdo chtít mít ovoce a tělesné zdraví, potřebuje cvičit se v námaze, protože to je původce

²⁴² Ovidius, Ex Ponto IV 10, 5.

²⁴³ Disticha Catonis III 6, I; následoval verš ut possis animo quemvis sufferre laborem.

²⁴⁴ Ovidius, Ex Ponto I 5, 5 n. U Ovidia zněl pentamet: ut careant vitio, si moveantur aquae.

²⁴⁵ V Salernu byla slavná lékařská škola.

tělesného zdraví – například chůze po jídle – 2. kniha Pozdějších²⁴⁶ spisů. Tolik tedy o prvním.

Řekl jsem zadruhé, že prostřednictvím ustavičného studia a práce se rodí neobyčejná uzdravující ctnost ducha. Co je totiž zdraví ducha jiného než ušlechtilost? Co je nemoc jiného než neřesti? Jak řekl ctihodný Boethius²⁴⁷ ve 4. knize spisu O útěše filosofie, v próze 6. Proto také zdraví pochází a získává se z filosofie, protože sama filosofie je zajisté lék duše, jak pravil Tullius²⁴⁸ v 3. knize Tuskulských hovorů. Filosofie se však nezískává bez velké námahy a studia. Z toho vyplývá, že zdraví myslí se rodí z ustavičné námahy. A proto se zdraví duše podobá zdraví tělesnému. Tak jako když dobrá kvalita převažuje, nastává zdraví, tak i v duši, když vládne rozum, utváří se zdraví myslí. Neboť i Platón říká, že duše má tři části, první je rozumná, druhá vznětlivá a třetí je charakterizována žádostivostí a touhou. A říká, že tehdy je přítomno zdraví duše, když ji celou řídí rozum a obě nižší části se jí poddávají a navzájem se shodují, vznětlivost a vášně po ničem netouží, nepohne je nic, co rozum řekl, že je neužitečné; nemoc a slabost nastane, když tyto dvě části přemohou onu dominující a vládnoucí rozumovou. Toto říkal Platón, jak píše Apuleius²⁴⁹ ve spise O Sókratově bohu. Vidíme tedy zdraví duše, které je získáváno prostřednictvím práce. A to je to, co pravil Seneca²⁵⁰ v 5. knize Dopisů: Práce živí šlechtné duše. Proto se má s tělem přísněji zacházet, aby špatně neposlouchalo duši, jak praví tentýž²⁵¹ v dopise 7. A takto je zdraví myslí získáváno prostřednictvím práce. A toto jest o druhém hlavním bodu.

Řekl jsem zatřetí, že prostřednictvím ustavičné zahálky a ochabnutí vzniká nakažlivá lenivost ducha a myslí.

Neboť²⁵² dlouhotrvající odpočinek podporuje neřesti;

²⁴⁶ Aristotelés, Anal. poster. II 2, p. 94b 10.

²⁴⁷ Boethius, De consolatione IV, próza 6, ř. 118, ed. Steward-Rand.

²⁴⁸ Cicero, Tusculanae disputationes III 3, 6.

²⁴⁹ Apuleius, De Platone et eius dogmate I 18.

²⁵⁰ Seneca, Epistulae 31 (IV 2), 4.

²⁵¹ Seneca, Epistulae 8, 5.

²⁵² DistichaCatonis I 2, 2.

ba dokonce nejen podporuje, ale nečinné ochabnutí nezbytně propukne ve zločin, jak řekl Quintilianus²⁵³ ve 4. knize, 21. kapitole. Tak jako je totiž lidská duše uzdravována těžkou prací, jak pravila druhá část, tak naopak hloupne prostřednictvím otupující zahálky – a to jsou slova Cassiodorova²⁵⁴ v dopisu 23.

Proto²⁵⁵ se každý vyhni lenosti, která přináší netečnost života.

Neboť když duše zahálí, netečnost ničí tělo.

Tak je tedy zřejmé, že prostřednictvím práce je získávána uchovávací střídmost těla, prostřednictvím neustálé práce se rodí neobyčejná uchovávací ctnost ducha, prostřednictvím ustavičného ochabnutí vzniká nakažlivá lenivost ducha a myslí. Proto se náš determinant vyhýbal zahálce a prostřednictvím cvičení a práce dosáhl zdraví a pracující se uzdravil.

Ale ačkoli zdraví je dvojí, tělesné a duševní, jak bylo zřejmé ze zmíněných věcí, a ačkoli první je potěšující, protože být²⁵⁶ zdravý je velmi žádoucí – v 1. knize Etik a v 2. knize Rétorik²⁵⁷, a toto zdraví je ctnost těla – tamtéž v 1. knize Rétorik²⁵⁸, v 2. kapitole -, nicméně ho nedbal kvůli tomu druhému, pracoval pečlivě, co bylo třeba, a proto pracující se uzdravil.

Protože podle komentátora²⁵⁹ Fyzik, říká Eustratius²⁶⁰, že je dvojí život, činný a rozjímavý, který nazývá očišťujícím, a očišťující se člověk se nestará o tělesné zdraví. Proto pronáší tato slova. Očišťující se a rozjímavý člověk odmítá zcela ty věci světa, které se týkají cvičení, a vybírá si ten život, který je nad ním a podle svého výběru je oddělen od těla, rozum opatřil křídly a zcela bádá ve výšinách, aby se vzdálil všeho, co existuje v čase a pohybu, aby byl odveden k Bohu a jemu představen. Má však tělesné pouto, které ho odvrací od studia a brání pozvednutí jeho intelektu výše; tu je rozložen do nepřátelského těla, tu podstupuje proti němu boj, hledá veškerá trápení, aby tělo upadalo a bezmocně přetrvávalo a neodvážilo se postavit proti rozumu.

²⁵³ Pseudo Quintilianus, *Declamationes* IV 17 (p. 84, 3 ed Lehnert): in facinus necesse est otiosus ardor erumpat.

²⁵⁴ Cassiodorus, *Var. V* 28: otio torpescere non sinantur.

²⁵⁵ *Disticha Catonis* III 5.

²⁵⁶ Aristotelés, *Eth. Nik.* I 9, p. 1099a 27.

²⁵⁷ Aristotelés, *Rhet.* II 21, p. 1394b 13.

²⁵⁸ Aristotelés, *Rhet.* I 5, p. 1361b 3.

²⁵⁹ Averroes – přesná citace nezjištěna.

²⁶⁰ Níkájský metropolita (2. polovině 11. stol. – počátek 12. stol.) – vytvořil komentář k Aristotelovu spisu *Ethika Nikomachova* a *Analytika*.

A protože intelekt je osvobozen od rušení tělesného typu, spojuje se s nejdůležitější krásou, rychle získává nejvyšší dobro a nic nedělá pro zmučené tělo, nejvíce je potěšen trápeními, jako příčinami, které ho podle jeho volby osvobozují od smrtelného těla, od dělání posměšků a hrubosti. Když rozjímavému člověku tedy jde o takové štěstí, jak by se staral o zdraví těla, když se stará o dílo zaslíbení? Asi by řekl: Nijak.

Takto náš determinant neměl péči o tělo kvůli zdraví mysli, ale kvůli oslabení těla, které snesl, takže při zkoušce bylo zřejmé, že kvůli studiu byl nemocný. Ale Komentátor poslouží našemu determinantovi a říká jednu významnou radu, že rozjímavý člověk dává křídla svému intelektu. Jako tento náš determinant, protože má křídla, je nazván jménem ptáka – Hus(a). Tak prostřednictvím křídel se pomocí rozjímání pozdvihne do výšin.

Husa jako domácí užitkový pták dává tlustší pera pro spisovatele, měkčí pro lůžka, maso pro žaludek, trus pro pole, stráž pro celý dům, protože žádné ze zvířat tak necítí pach a příchod člověka jako husa. Neboť i historické letopisy o dějinách Římanů vyprávějí, jako Valerius a ostatní, že seinští Gallové, Sirénové a Burgucionii se zmocnili Říma kromě Kapitolia a příchod Gallů na Kapitol byl odhalen křikem hus. Kvůli tomu se vysmívají Římanům; proto se říká: Právem²⁶¹ jsi zavázán husám, Říme, že vládneš, tvoji bohové spali a husy bděly; máš obětovat spíše jim než Jovovi. Vaši bohové ať se podřídí husám, když vědí, že jimi byli zachráněni, aby i oni nebyli zajati nepřáteli. Hle v jaké vážnosti by měli být husy a houseři v Římské říši!

Zkrátka Husy lidem přináší radost při jejich hodování. Dokud jsou totiž mladé, zvou nás k pití – husa a housata, když se pasou, štěbetají pi pi – to jest pij -, ve stáří nás zvou k hodování, jako nyní a při svátku sv. Martina.

Právem je náš determinant přirovnáván k tomuto ptáku, když je nazýván Hus(a), protože dbá na to, aby vystrojil večerní hostinu²⁶².

Pouze z prvního, jestliže mluví pravdu, je zřejmé, že on jako pracující se uzdravil, což byla ona slova atd.²⁶³

²⁶¹ Ambrosius, Exameron V, 13, 44.

²⁶² Každý student po úspěšné promoci měl uspořádat hostinu.

²⁶³ Zkratka etc. v latinském textu nahrazuje slova: vestris reverenciis in principio proposita.

V těchto slovech je zaprvé zásluha, že se uzdravil, zadruhé odměna, že je pracující. Odměna spočívá v hledání veškeré práce, zásluha v dosažení síly zdraví. Takto je třeba, aby byla udělena milá odměna za práci, protože je spravedlivé, že každému jeho práce přináší prospěch, že jejím uskutečněním poznal jak nepříjemné věci, tak přírůstky odměn, jak pravil Cassiodorus²⁶⁴. A protože náš determinant pracoval, odevzdávám mu na znamení odměny za vykonanou práci gradus. atd.

²⁶⁴ Cassiodorus, Var. II 33, 2: Aequum est enim, ut unicuique proficiat labor suus, ut sicut expendendo cognoscit incommoda, ita rebus perfectis consequatur augmenta.

Mikuláš z Litomyšle

Mikuláš z Litomyšle, mistr svobodných umění na Karlově univerzitě a později i doktor teologie, byl významnou osobností univerzity, která na počátku jeho učitelské dráhy fungovala teprve tři desetiletí. Roku 1375 zde dosáhl hodnosti bakaláře svobodných umění, o tři roky později gradu mistra svobodných umění. Roku 1384 se stal děkanem artistické fakulty a r. 1386 dokonce zastával významný úřad rektora univerzity. Během své učitelské kariéry dál studoval, neboť toužil dosáhnout nejvyššího vzdělání – doktorátu teologie. Toho skutečně dosáhl a doktorem teologie se stal r. 1402. Krátce nato zemřel – r. 1403.²⁶⁵

Byl také stoupencem viklefismu a jako jeden z učitelů mladého Husa, měl na něj vliv, který se promítl i v pozdějších Husových myšlenkách. Sám byl také literárně činný, ale z jeho literárního a vědeckého díla se nám dochovalo jen několik kvestií a dvě promluvy k příležitosti bakalářských determinací.

O účelnosti chvály hovoří v promluvě *Speciali laude refulgent*²⁶⁶ (Skvějí se zvláštní chválou) promotor Mikuláš z Litomyšle dne 16. ledna 1383 ke dvěma determinantům – Václavu z Roudnice a Mikuláši z Budějovic. Uvádí příklady, kdy chvála podněcuje aktivitu a naopak nadměrná chvála vede k přecenění práce a samolibosti.

Již filosof Seneka²⁶⁷ v dopise 41 píše: „Na člověku má být chváleno to, co je jeho zásluha.“ Má tedy být chváleno jen to, co svou prací dokázal, co dobrého prokázal v životě jiným a čím byl ostatním prospěšný. Ve stejném dopise pak pokračuje²⁶⁸ slovy: „Chval střídmě, kárej ještě střídměji, přílišná chvála a neúměrné vytýkání je hodné pokárání.“ Pravdou je, že člověk, který je neustále kárán, zůstává bez zájmu o práci, upadá do netečnosti a pasivity. Každé povzbuzení a ocenění chválou naopak podněcuje ke skvělým činům. Nikdy se však nemá důvěřovat nadměrné chvále a lichocením nečestných lidí, stejně i chvále za nečestné věci a podléhat svodům.

Promotor dále uvádí, že pro povzbuzení k práci nejlépe působí veřejné ocenění, které pobízí ke kladení vyšších cílů. Stejně tak jako křik a potlesk povzbuzuje koně

²⁶⁵ Nechutová, J.: Latinská literatura českého středověku do roku 1400, str. 224.

²⁶⁶ Ryba, B.: Promoční promluvy mistrů artistické fakulty Mikuláše z Litomyšle a Jana z Mýta na universitě Karlově z let 1386 a 1393, str. 9 – 14.

²⁶⁷ Seneca, *Epistulae* 41, 7.

²⁶⁸ Ve skutečnosti: Mart. Dumiensis, *Formula honestae vitae* 2, 8 (p. 470 Haase).

k běhu na dostizích, vyburcuje chvála člověka k vyššímu vypětí a touze dojít k úspěchu své práce. Není však vhodné o svých činech mnoho mluvit, neboť přísloví praví: „Sebechvála zapáchá.“, ale naopak nechat ocenění a pochvalu na druhých.

Na závěr rozebírá jména obou determinantů a předkládá jejich výklad. Podle jeho úsudku je třeba v tento slavnostní den po zásluze pochválit oba v jejich snaze a touze po vědění. První determinant, Václav z Roudnice, má chválu obsaženu již ve svém jméně, neboť Venceslaus (Václav) v překladu znamená „ten, který má být vždy chválen.“ Druhý determinant, Mikuláš (Nikolaus) z Budějovic, rovněž, protože interpretace jeho jména je „vítězný ve chvále“.

4. 2 Promoční promluvy v současnosti – Dominik Pecka, Lubomír

MIČOCH

Promoční promluvy se pronáší i v současné době, ovšem v poněkud změněné podobě. Rekomendace Mistra Jana Husa a tehdejších univerzitních mistrů byly adresovány konkrétnímu studentu či dvěma studentům, ale byly přednášeny veřejně před shromážděním studentů a mistrů univerzity a výzvy v nich obsažené byly směřovány ke všem přítomným. Oproti tomu dnešní promoční promluvy už nemají povahu rekomendace. Není už zde nutný onen rituál představení a doporučení studenta přítomné komisi. Současné univerzitní promluvy tedy směřují ke všem studentům, ale zůstal zde zachován etický princip těchto řečí.

Velmi na mne zapůsobila promoční řeč, kterou 10. června 1969 v Olomouci ThDr. h. c. Dominik Pecka, když byl Cyrilometodějskou bohosloveckou fakultou prohlášen čestným doktorem teologie.

Dominik Pecka

Tato osobnost 20. století, známá především svojí literární činností, spojila svůj život s dráhou kněžskou a učitelskou. Dominik Pecka se narodil 4. 8. 1895 v Čejkovicích, vystudoval klasické gymnázium, poté kněžský seminář a již r. 1918 byl vysvěcen na kněze. Nejprve působil v duchovní správě, ale pak se rozhodl pro kariéru učitele. Na gymnáziích²⁶⁹ učil náboženství, filozofii, němčinu a francouzštinu. Současně také redigoval studentský katolický měsíčník Jitro (1932 – 1942) a Úsvit (1946 – 1949), podílel se též na vydávání měsíčníku Akord a řídil knižnici Duchovní orientace v edici Akord a edici Orientace. Pro své názory a katolickou činnost byl za tehdejšího komunistického režimu dvakrát vězněn²⁷⁰. Roku 1969 mu teologická fakulta v Olomouci udělila čestný doktorát teologie. Zemřel r. 1981.

Dominik Pecka ve svém díle vždy propojoval stránku literární, pedagogickou i pastorační. Hned v úvodu svého projevu uvádí velmi důležitou myšlenku, která je zároveň radou pro budoucího učitele: „Máme-li vychovávat člověka, musíme nejprve

²⁶⁹ V Jihlavě a v Brně.

²⁷⁰ 1954 – 1955 a 1959 – 1960; o svém pobytu ve vězení píše v jedné ze svých pozdějších knih, Z deníku marnosti (1993).

vědět, co člověk je.“²⁷¹ Sám autor totiž působil jako profesor náboženství na gymnáziu a podle jeho slov i on se od svých žáků učil prostřednictvím jejich otázek a pochybností, které ho nutily obírat se výsledky moderních věd a hledat odpovědi. Získával tak další cenné zkušenosti a poznatky a mnoho se toho naučil, jak sám praví: „Multa didici alios docendo.“²⁷²

Upozorňuje na to, že mnozí lidé si stěžují, že „dnešní“ mládež je zkažená, ale Pecka vidí problém hlavně v prostředí, které působí na její vývoj. Konstatuje, že ani škola, literatura, film, divadlo a televize nejsou ideální. Mládež potřebuje učitele, který bude disponovat reálnou autoritou, tedy svojí osobní, přirozenou autoritou, která je založena především na hodnotách, jako je vážnost a úcta, a ne na úředním postavení učitele. „Je pravda, že mládež se vzpírá autoritě prvního typu (tj. založené na úředním postavení) – ale také je pravda, že horoucně touží po někom moudrém, uceleném a zralém, k němuž by se mohla přimknout celou svou životní vírou a od něhož by se mohla naučit žít dobře, krásně a šťastně.“²⁷³ Učitel tedy, aby mohl úspěšně vychovávat, musí neustále pracovat na své sebevýchově. Zde se opírá o další latinský výrok: „Esse, non videri.“²⁷⁴

Uvádí také chybu, ke které často dochází v mravní výchově. Rodiče či učitelé dětem často říkají především, co nemají dělat, ale spíše by měli své výzvy formulovat pozitivně. Tedy ne „Varuj se zlého!“, ale spíše „Čiň dobré!“ „V mravní výchově má první místo mít výklad o dobru a ctnosti a teprve druhé místo výklad o hříchu a neřesti. Nesmí se zapomínat, že mravní zlo je jen nedostatek povinného dobra, tedy jakési nejsoucno, nehodnota a vakuum. Mluví-li se stále jen o hříších, má to za následek, že mysl posluchače je zaměřena jen do toho prázdna a mnoho tím nezískává pro svůj duchovní a mravní růst. A naopak je jisté, že pro duši, která je zaujata krásou ctnosti, ztrácí mravní zlo svou přitažlivost.“²⁷⁵

Nakonec shrnuje, co je úkolem pedagoga: získat mladé lidi pro mravní řád, vypěstovat v nich smysl pro pravdu, právo spravedlnost a touhu poctivě pracovat pro dobro společnosti a vést je k samostatnosti, neboť: „Vychován je ten, kdo již nemusí být pozorován, kontrolován a známkován, poněvadž se již dovede správně rozhodovat

²⁷¹ Pecka, D.: Promoční řeč, str. 1.

²⁷² Pecka, D.: Promoční řeč, str. 2.

²⁷³ Pecka, D.: Promoční řeč, str. 3.

²⁷⁴ Pecka, D.: Promoční řeč, str. 3.

²⁷⁵ Pecka, D.: Promoční řeč, str. 4 – 5.

sám.²⁷⁶ V závěru své promluvy děkuje za udělenou poctu a v duchu své víry i za to, že mu byla dána možnost vykonat na zemi něco dobrého, což vidí jako úkol každého člověka, služebníka Božího.

Lubomír Mlčoch

Jako dalšího zástupce moderních univerzitních promluv jsem zvolila prof. Ing. Lubomíra Mlčocha, Csc., děkana Fakulty sociálních věd v období let 1997 – 2002 a jeho a jeho řeči, které pronesl za svého působení na univerzitě Karlově. Lubomír Mlčoch se narodil r. 1944 v Troubkách nad Bečvou, vystudoval gymnázium v Přerově a Vysokou školu ekonomickou v Praze, kde poté působil jako asistent. Dále pracoval jako analytik operačního výzkumu, podnikový ekonom a krátce také jako ekonom katolického charitativního podniku Concordia. Od pádu režimu se opět zaměřil spíše na intelektuální činnost a r. 1992 vstoupil na Fakultu sociálních věd, jejímž děkanem byl v letech 1992 – 1997. Kromě univerzitní činnosti se také jako ředitel sekce České křesťanské akademie podílel na vzniku dokumentu Pokoj a dobro (2000) a je také viceprezidentem Mezinárodní asociace pro křesťanské sociální učení.

Ve svých promluvách upozorňuje na problémy, s nimiž se absolventi mohou setkat na své budoucí profesionální dráze, usiluje též o nějaké mravní ponaučení, které si mají studenti odnést do praktického života. Do svých řečí zařazuje také zamyšlení a kritiku na současné či nedávné události. Vyjadřuje se především k ekonomickým problémům, nečasto i k otázkám etiky. Zdůrazňuje, že bez morálních zásad nebude prospívat ani hospodářství, ani polický systém, ani ty nejelementárnější vztahy mezi lidmi. V moderních dějinách došlo ve vývoji západní civilizace k velkému rozvoji racionality, ale mravní stránka ztrácela na významu. Nyní se ukazuje, že je třeba začít usilovat o rovnováhu mezi rozumovou a mravní stránkou člověka. Jako výstrahu uvádí myšlenku, že „čím je člověk, který se dal na životní cestu proti právním a mravním normám, inteligentnější, vynalézavější a zručnější, tím společensky nebezpečnější je jeho chování, a to ať už jde o byznys, politiku či žurnalistiku.“²⁷⁷

Zamýšlí se též nad rolí dnešní univerzity – má zachovávat objektivitu, racionalitu a pravdivost. Obává se vyprázdňování a zplanění starobylých univerzitních

²⁷⁶ Pecka, D.: Promoční řeč, str. 5.

²⁷⁷ Mlčoch, L.: Moc slova, str. 74.

ceremonií a rituálů. Uvádí, že smysl insignií či sponze se účastníkům promočních aktů stále více vzdaluje a málokterý ze studentů zná univerzitní hymnu *Gaudeamus igitur*. Odkazuje na to, že od středověku byly univerzity spjaty s církví, z čehož ale dnes už prakticky nic nezůstalo. Jako katolík usiluje, aby se univerzita více zaměřila na duchovní stránku. Vidí ohrožení kulturní, mravní i ekologická, krizi pravdy a poznání. Jednu z příčin nachází v odklonu od víry v Boha a s ní spojenou „odpovědností před Bohem“: „ Hodnoty lidské důstojnosti, svobody, solidarity a rovnosti již postrádají transcendentní základ a schází zde dostatečný ohled na mravní závazky, povinnosti a odpovědnosti vůči příštím generacím i vůči přírodě.“²⁷⁸

Připomíná, že v minulosti byla čestnost samozřejmostí, kdežto dnes hodnoty morálky a cti upadají. Nabádá proto absolventy k pěstování dobrých vlastností, chce se však vyhnout planému mravokárcovství. Upozorňuje na to, že „skutečně důležité věci se rodí dlouho a je třeba překonávat tisíce překážek. K tomu je třeba trpělivosti, které se někdy říká svatá.“²⁷⁹ Vyzývá studenty k pokoře, vědomí vlastní nedostatečnosti a přijímání všech – i protivníků – s čistým a otevřeným srdcem, dále aby svou kariéru budovali na slušnosti, dobré reputaci, čestnosti a neúplatnosti, i když to bude cesta náročná, pracná a trnitá. Je třeba otočit se zády k sobectví a pohodlnosti.

Každý dokážeme rozlišovat, co je z morálního hlediska správné a co špatné. Pokud se rozhodneme pro tu správnou cestu, budeme muset mít dostatečně pevnou vůli a vytrvalost – cesta k sebezdokonalení je náročná, musíme na ni vynakládat velkou práci a úsilí. Naopak ke špatné cestě sklouzneme velice snadno. Mnoho špatných příkladů můžeme vidět i v politice či bulvárním tisku. Jakoby se řídili Vespasiánovým výrokiem „*Pecunia non olet*.“ Žijeme v konzumní společnosti a naučili jsme se chtít stále víc. Mlčoch však přesvědčuje studenty, aby se nenechali zlákat vidinou snadného zisku a snažili se něco vykonat pro úspěšný vývoj společnosti.

Upozorňuje i na úskalí studia – je třeba si uvědomit, na jakých základech chceme stavět své studium, jakým sítím budeme třídit informace, oddělovat zrna od plev, aby nám množství informací i naše studium nepřerostlo přes hlavu, což by mohlo vést k bujnému veselí, před čímž varoval i Mistr Jan Hus. Vyzdvihuje možnosti studia v současnosti – pestrost předmětů, studium více oborů, ale současně varuje před

²⁷⁸ Mlčoch, L.: *Moc slova*, str. 198 – 199.

²⁷⁹ Mlčoch, L.: *Moc slova*, str. 33.

povrchností studia: „i zde platí, že méně někdy znamená více a že suma povrchních informací ještě z člověka nedělá vzdělance.“²⁸⁰ Žijeme ve spěchu a stresu a uchvátaná práce nemá velké hodnoty. Tato doba nepřeje moudrosti a hloubce bádání. Ale pokud se k talentu připojí horlivé nasazení, mohou se studenti prosadit i na slavných univerzitách v USA i jinde.

Podobně jako se středověcí autoři rekomendací opírali o významné autority antické či středověké společnosti, tak i Lubomír Mlčoch užívá citátů významných osobností moderních dějin. Připomíná výrok Otokara Březiny: Národ bez vyšší duchovní pravdy zahyne, i kdyby ho chránila armáda, policie, zákony a vojenské paktů.²⁸¹ Jinde zase Goethův: „Člověk nepozná nic, co nemiluje, a čím hlubší a úplnější má být poznání, tím pevnější, silnější a živější musí být láska, ano vášeň.“²⁸² Tím poukazuje na důležitost lásky a dochází k jedné velké pravdě: nejlepší je spojení lásky s moudrostí a odpovědností. Upozorňuje na to, že vždy je třeba „začít od hledání vlastního podílu na vzniku krizových společenských projevů.“²⁸³

Kromě výroků známých osobností předkládá studentům i životní snahy některých více či méně známých osob jako vzor pro jejich budoucí život. Například absolventům mediálních studií předkládá jako vzor žurnalistu Alfréda Fuchse, který zemřel r. 1941 v koncentračním táboře. Nabádá je, aby se ve svém životě nenechali zlákat penězi a mocí, ale zachovali si vnitřní poctivost a sloužili pravdě. Sice to není cesta k velkým výdělkům, ale k čistému svědomí a pocitu hlubokého smyslu vlastní práce. Snaží se studenty vést k altruismu a posilování morálky. Je totiž jako katolík smutný z vývoje morálního řádu. V dobách Mojžíše stačilo Desatero Božích přikázání a krátký seznam postihů za jejich porušení a lidé se je snažili dodržovat. Dnešní zákonodárství však obsahuje tisíce zákonů, které jsou nepřehledné. Nezáleží tedy na počtu zákonů, ale na jejich dodržování. Proto je třeba posilovat morálku.

Při svých promluvách často vychází z promočního slibu, že se studenti budou o humanitní studia vytrvale starat, budou je zušlechťovat a povznášet, nikoli však pro nečistou touhu se obohatit. Varuje též před povrchní, prázdnou snahou o pomíjející slávu a vyzívá k rozmnožování a šíření pravdy. Takto například promlouval

²⁸⁰ Mlčoch, L.: Moc slova, str. 35.

²⁸¹ Mlčoch, L.: Moc slova, str. 168.

²⁸² Mlčoch, L.: Moc slova, str. 176.

²⁸³ Mlčoch, L.: Moc slova, str. 167.

k absolventům studia politologie, mezinárodních vztahů a mezinárodních teritoriálních studií 26. března 2002: „Milí studenti, zakrátko složíte promoční slib, který vás zavazuje, abyste po celý svůj profesionální život usilovali o sociální spravedlnost a abyste pracovali pro řád a abyste přitom nedbali na odvěká pokušení nečisté touhy po bohatství a marné snahy o prázdnou slávu. Přeji vám trpělivost a odvahu a mnoho úspěchů a štěstí v osobním životě.“²⁸⁴

²⁸⁴ Mlčoch, L.: Moc slova, str. 188.

Závěr

Ve své práci jsem přeložila některé Husovy univerzitní promluvy a rozebrala je po stránce obsahové. Husovy rekomendace jsou psány latinou, která odpovídá úzu tehdejší doby. Při překladu jsem se tedy nemusela potýkat s nesrozumitelnou latinou, ale spíše s určitými citáty či narážkami na ně. Středověcí studenti se na univerzitě zabývali především studiem a interpretací textů vybraných autorů. Právě na tyto autority Hus a jeho současníci ve svých rekomendacích odkazují. Studentům stačila jen narážka a vybavili si konkrétní pasáž ze zmíněného autora, proto pro ně nebyl problém všemu porozumět. Dnešní studenti vysokých škol jsou jinak zaměřeni, středověké autority jsou pro ně ve většině neznámé jako osobnosti a především jako autoři zmíněných děl. Když jsem začínala překládat vybrané promluvy, usilovala jsem o co nejvěrnější překlad. Postupně jsem však svůj záměr musela přizpůsobit, poněvadž Husovy rekomendace pak zněly poněkud nesrozumitelně. Na některých místech jsem tedy překládala trochu volněji, ale ne tolik, abych se příliš odchýlila od textu.

Při zamyšlení nad všemi uvedenými překlady promluv lze pochopit jednoznačně cíl všech promotorů, kteří vždy směřovali k záměru vést studenty k pochopení významu vzdělávání a vštípení mravních zásad, s nimiž vkročí do života a hlavně před své budoucí žáky, neboť bakaláři i mistři svobodných umění většinou zůstávali na univerzitě a připravovali ke zkouškám další žáky. V každé Husově rekomendaci jsem hledala, čím by asi dnes, po šesti stech letech, oslovil mne, a v jeho promluvách jsem vždy našla slova napomenutí i pro sebe. Především v předcházejících letech mi chyběl zájem o četbu a nové poznání, což se projevilo na počátku studia slabší slovní zásobou a tím i špatnou obratností ve vyjadřování. Studium literatury ve zvolených oborech přineslo výsledky nejen v poznacích, ale hlavně v rozvoji myšlení a zájmu o prohloubení znalostí.

Zatímco Husem zmiňované zlé a nepřístojné zábavy a společnost odvádějící studenty od práce k radovánkám jsem nikdy nevyhledávala, nabádající Husova slova o odpovědnosti, vytrvalosti a trpělivosti se mne dotýkala. Ráda jsem hledala únik od práce, chyběla mně často trpělivost a vytrvalost, odkládala jsem práci a nedbala důsledně svých povinností. Toto vše se postupně měnilo se zájmem o četbu, vzděláním, vypěstováním pracovních návyků a svých vzorů. Sám Hus během studia hledal svou cestu a zkušenosti předával při promluvách studentům. Slova jeho hodnocení pramenila

z dlouhodobého poznání a pozorování studentů a nabídnuté zkušenosti vybízely k zamyšlení.

Stejně jako on nasměrovali své rekomendace i ostatní promotoři a jejich slova a rady si měli studenti v budoucnu promítnout do praxe. Jan z Mýta i Mikuláš z Litomyšle kladli důraz na mravní zásady, čestnost, pracovitost, skromnost a hlavně trvalý růst sebevzdělání.

Ze současných promotorů velmi přesně nabídl zásady pro úspěšnou cestu životem Lubomír Mlčoch. Své promluvy vydal v knize *Moc slova*, kde studentům ekonomie zdůrazňoval čestnost, poctivost a neúplatnost a těm, kteří budou sloužit veřejnosti (v politice, tisku, rozhlasu, televizi) připomínal, aby měli vždy na zřeteli pravdivost, spravedlnost, otevřenost a povinnost vážit slovo a obsah.

Trochu jiným směrem se ubírala řeč katolického kněze Dominika Pecky. Uvědomuje si, že na morálku studentů může nejlépe zapůsobit přirozená autorita morálně silné a moudré osobnosti jejich učitele. Jeho rady tak směřují spíše k budoucímu pedagogovi, než k studentovi. Učiteli pak doporučuje stálou sebevýchovu, aby vnímal podněty ze svého okolí a učil se z nich. Není příznivcem výchovy prostřednictvím zákazů, ale naopak nabádá k směřování mládeže na cestu ctností a dobra výkladem o těchto vlastnostech. Jako ostatní autoři promočních promluv však vyzdvihuje stejné hodnoty: vést studenty k pravdě, spravedlnosti a poctivé práci.

Z těchto závěrů vyplývá stejný cíl a snaha všech promotorů dát v tento slavnostní okamžik poslední připomínky studentům, aby měli vždy na paměti dobré jméno univerzity, která je připravila do života, aby svým vzděláním byli přínosem, byli prospěšní společnosti i jednotlivcům a ochotni vždy bojovat proti křivdě a nespravedlnosti.

Dále jsem ve své práci uváděla několik dalších autorů, od nichž se nám také dochovaly univerzitní promluvy. Ve srovnání s těmito autory Husovy rekomendace nijak nevynikají, jsou přibližně na stejné úrovni. Souvisí to s tím, že doporučení studenta bylo vždy součástí slavnosti a promující mistr je pronášel na závěr promočního aktu – byl to tedy formální akt a jednotlivé promluvy vznikaly podle určité struktury. Hus hodně čerpá z Bible a antických autorů, uvádí především mravoučné citáty. Napomíná studenty, aby se drželi ctností a pilně studovali.

Seznam použité literatury:

- Bartoš, F. M.: Co víme o Husovi nového. Praha, Pokrok, 1946.
- Bartoš, F. M.: M. J. Hus jako rektor Karlovy university. Praha, Společnost Husova Muzea, 1936.
- Bartoš, F. M.: Mistr Jan Hus. Listy a projevy. Životopis od Jiříka Heremity. Praha, Ministerstvo informací, 1947.
- Beran, J.: Z dějin vědeckého bádání o M. Janu Husovi v letech 1890 – 1918. Praha, ČSAV, 1965.
- Borecký, B., Dostálová, R. a kol.: Slovník řeckých spisovatelů. Praha, LEDA, 2006.
- Flajšhans, V.: Hus. Jeho život a dílo. Praha, Dr. František Bačkovský, 1905.
- Kolektiv autorů: Dějiny univerzity Karlovy 1347/ 1348 – 1622 I. Praha, Karolinum, 1995.
- Kolektiv autorů: Hus stále živý. Praha, Ústřední církevní nakladatelství, 1965.
- Kuťáková, E., Vidmanová, A. a kol.: Slovník latinských spisovatelů. Praha, Leda, 2004.
- Macek, J.: Jan Hus. Praha, Svobodné slovo, 1961.
- Mlčoch, L.: Moc slova. Praha, Nakladatelství Karolinum, 2002.
- Nechutová, J.: Latinská literatura českého středověku do roku 1400. Praha, Vyšehrad, 2000.
- Nechutová, J.: Středověká latina. Praha, KLP, 2002.
- Nechutová, J., Hejnic, J.: Úvod do studia středověké latiny. Praha, SPN, 1974.
- Palacký, F.: Dějiny národu českého III. Praha, L. Mazáč, 1939.
- Pecka, D.: Promoční řeč. Brno, Logos, 1969.
- Ransdorf, M.: Mistr Jan Hus. Praha, Universe, 1993.

Ryba, B.: Promoční promluvy mistrů artistické fakulty Mikuláše z Litomyšle a Jana z Mýta na Universitě Karlově z let 1386 a 1393. Praha, Česká akademie věd a umění, 1948.

Schmidtová, A: M. Jan Hus. Positiones, recommendationes, sermones. Praha, SPN, 1958.

Stein, E.: M. Jan Hus jako universitní rektor a profesor. Výbor z jeho projevů. Praha, Jan Laichter. 1948.

Tříška, J.: Pražská rétorika. Praha, Univerzita Karlova, 1987.

Vidmanová, A.: Laborintus. Praha, KLP, 1994.

Přílohy

Studuit agere²⁸⁵

Studuit agere, quod iustum est. Quod tertium, restat nostrum determinantem breviter commendare. Pro cuius recommendacione brevissima sumo verba nostri Kathonis sic dicentis: „Illud stude agere, quod iustum est.“

[Reverendi magistri et domini!] Quamvis verba predicta ad quemlibet hortative, cosultive et preceptive diligantur, tamen nostro determinanti competencius eadem cum verbo preteriti temporis possum licite adaptare sic dicendo: Studit agere, quod iustum est.

Reverendi magistri et domini! Cum nemo laude dignus censaetur nisi bonis moribus, studiis et virtutibus adornatus, eo quod secundum Aristotelem 2° Rethorice sue „laus est sermo elucidans magnitudinem virtutis,“ quare is, qui laudari desiderat, predictis tribus, scilicet studio, moribus bonis et virtutibus firmiter coretur.

Studio enim debe insistere triplici de causa: 1°, ut animum perficiat et ignooranciam expellat, 2°, ut virtutem acquirat, 3°, ut felix efficiatur.

De primo dicit Aristoteles 4° Thopicorum: „Studere debemus, ut ingeniosi efficiamur,“ et Seneca Epistola 1^a „Certis ingeniis denutriri oportet, si vis aliquid trahere quod in animo fideliter sedeat. Nusquam est, qui ubique est. Nam in peregrinacione agentibus hoc evenit, ut multa hospicia habeant, nullas amicitias.“ Idem alibi: „Necesse est, ut hiis accidat, qui nullius ingenio se familiariter applicant, sed omnia cursim et properanter transmittunt, non quod prodesse cibis nec corpori accedat, qui statim sumptus emittitur. Nichil eque sanitatem impedit quam remediorum crebra transmutacio. Non convalescit planta, que sepe transfertur. Nichil est tam utile, quod in transitu <prosit>. Distringit librorum mutlitudo. Fastidientis est stomachi multa degustare; que ubi varia sunt et diversa, inquinant, non alunt. Tu multa percurrens unum accipe, quod illa decoquas mente.“ Idem epistola 33^a: „Sicut omnibus annis studere honestum est, ita non omnibus instrui ridiculosa res est.“ Idem Epistola 75^a dicit sic: „Et quid stulcius quam, <quia> diu non didiceris, nolle discere! Quamdiu vivis, tamdiu

²⁸⁵ Latinské texty Husových rekomendací převzaty beze změn z: Schmidtová, A: M. Jan Hus. Positiones, recommendationes, sermones. Praha, SPN, 1958.

discendum est, quemadmodum vivas. Et Plato ait: „Litteras aspicienti animo tamquam baculum infirmo corpori repertas esse.“ Quod etiam advertens Oracius in Epistola 3^a sic inquit:

„Hoc opus, hoc studium parvi properemus et ampli,
si patrie volumus, si nobis vivere cari.“

Et Ovidius De Ponto sic ait:

„Sic perit ingenium, studii si dempseris usum.“
„Scilicet est cupidus studiorum quilibet suorum,
tempora et assueta ponere in arte iuvat.“

Quod advertens Catho sic cosulit:

„Instrue preceptis animum, ne discere cesses.
Nam sine doctrina vita est quasi mortis ymago.“

Quare, qui laudari cupit, studiis debet insistere, ut ignoranciam expellat.

Secundo debet studiis insistere, ut virtutem acquirat. „Virtutem enim habens studiosus est,“ ut ait Philosophus in Predicamentis, capitulo De qualitate, et Commentator 1° Phisicorum: „Philosophus sive sapiens naturaliter est virtuosus secundum omnes virtutes, que sunt: iusticia, castitas, liberalitas etc.“ Et quia non potest philosophus esse aut sapiens, nisi studiosus, ut est preallegatum – Aristoteles 4° Topicorum: „Studere debemus, ut ingeniosi efficiamur.“

Quare qui virtuosus cupit, studiis debet insistere, ut felix efficiatur. Unde Aristoteles 3° Ethicorum sic inquit: „Studiosus enim omnia recte iudicat et in singulis ei verum apparet. Est enim quasi regula et mensura operabilium,“ quia vivit secundum rationem; ratio autem est regula omnium humanorum, quare studium tamquam regula <ad> attingendum felicitatem per Philosophum ostenditur. Et hinc est, quod 9° Ethicorum feliciter ponit consistere in contemplatione et ultimo Politicorum ait: „Felicitas et finis quem non cum tristitia, sed cum delectatione,“ scilicet studii, „putant omnes esse.“ Et cum felicitatem necessario virtus precedat et virtutem studium, igitur non nisi studiosus et virtuosus felicitatem assequitur, ut scribit Prosper in libro Epigramatum:

„Qui se peccatis gaudet feliciter uti
infelix nimis est prosperitate sua.“

Unde communiter tres infelices ponimus, de quibus ait Moralis.

„Tres infelices in mundo dicimus esse:
infelix, qui pauca sapit spernitque doceri“ – ecce primus;
„infelix, qui recta docet, operatur iniqua“ – ecce secundus;
„infelix, cui nulla sapiencia prodest“ – ecce tercius.

Quare ab opposito tres felices in mundo dicimus:

Felix, qui multa sapit cupitque doceri – ecce primus;
Felix, qui iusta docens iustis se occupat ille – ecce secundus;
Felix, cui sapiencia prodest – ecce tercius.

Quare quilibet studiis debet insistere, ut felix efficiatur, que fuerunt verba vestris
reverenciis in principio proposita [etc.]

In quibus quidem verbis sic principaliter introductis tria brevissime innuuntur:

Primo nostri determinantis frequens animi et vehemens ad scienciam applicacio,
cum dicitur studuit. Nam secundum Tulum 1° Rethorice studium est assidua animi et
vehemens ad aliquam rem cum voluntate applicacio.

Secundo tangitur nostri determinantis virtutis adeptio, <cum dicitur> agere.
Virtus enim secundum Aristotelem 3° Ethicorum consistit in operatione.

Tercio tangitur felicitatis assecucio, cum dicitur agere, quod iustum est, id est
facere iusticiam. Iusticiam enim facientes amor Dei consequitur, ut ait Seneca De copia
verborum: „Iusticia non nostra constitucio est, sed lex divina et vinculum societatis
humane. Iusticiam ergo qui sectari desiderat, timebit Deum prius et amabit, ut ametur a
Deo. Sed hoc ipsum imatabitur, ut velit omnibus prodesse et nulli obesse,“ testimonium
non amicicie, sed veritati reddere. Qui autem sic facit, amatur a Deo et per consequens
ille felix est. Felicem enim esse est a Deo amari.

Dixi primo, quod in verbis thematis tangitur nostri determinantis frequens animi
et vehemens ad scienciam applicacio, cum dicitur studuit. Re vera studuit, nam vultus
eius id ipsum ostendit. Studiosus enim in vultu cognoscitur, ut ait Allexander:

„O quam difficile est studium non prodere vultu!

Livida nocturnam sapiebant ora lucernam
seque maritabat tenui discrimine pellis
ossibus in vultu partesque effusa per omnes
articulos manuum macies ieiuna premebat,
nulla repellebat a pelle par<e>ntensis ossa.
Nam vehemens studii macie labor atterit artus
et mollem carnis et que manus educat extra,
interior sibi sumit homo fomenta laboris.“

Cui alludit Pauper Henricus sic inquiens:

„Nam facies habitu<m> mentis studiumque fatetur
mensque, quod intus agit, nunciat illa foris.“

Et subdit:

„Internique status liber est et pagina vultus.“

Ex signis ergo vultus nostri determinantis cognoscimus, quia studuit. Non enim fecit, sicut multi faciunt, <qui> non cognoscentes se esse discipulos, volunt se ostendere magistros. Qui se ossimilatur rane, que se optimum medicum <asserebat>, de qua scribit Avianus etc., ut supra eciam recitatum est in illa reconmendacione „Discens factus est sciens.“ Hii eciam similes sunt tes[ti]tudine, de qua dicit Avianus, ut eciam patet in loco allegato etc. Ecce tes[ti]tudo, non habens pennas, conchis voluit volare! Sic multi non habentes ciencias se volunt exaltare. Quos deridet Gamfredus in Nova poetria sic dicens:

„Moveat dominacio risum:

Nam sedet egregie donatus honore magistri,
abtus adhuc ferule. Laicis autenticat illum
pilleus in capite, species in vestibus, aurum
in digitis, sedes in summo, plebs numerosa
in studio. Ridere potes de ridiculoso.

Quoddam ridiculum est: Tam se quam iudice vulgo
 doctus homo! Sed idem sentis, quod sencio: quedam
 symea doctorum est. Clam dixi, nequis aperte
 audiat. Ipse tamen se iactitat osque resolvens
 mira quidem spondet. Omnes accurrite: iam mons
 parturiet, sed erit tandem mus filius eius.
 Preveniens illum salvere iubeto magistrum.
 Nec minus in tergum transverso lumine ride;
 vel quodam rostro manum tuam pinge; vel oris
 rictum distorque; vel nares contrahe: tales
 ad formas non ore decet, sed naribus <uti>.
 Sic igitur vultum variat vel more magistri
 corripit errorem, pravum“ etc.

Hec ille. Non sic autem noster determinans, sed primum studuit, quam alios docere
 voluit. Et licet satis senex sit, tamen non studere erubuit. Fecit enim sicut Tullius, qui de
 se solus ait: „Ego litteras Greca senex didici.“ Quid enim iocundius senectute stipata
 studiis iuventutis? Noster autem determinans perpendens fructuositatem studii studuit.

Unde et nominis sui inetrpretacio profitetur. Vocatur enim Rzyeczycz Iohannes
 Niger. Unde rzyeczycz per syncopam in Boemico est cribrum in Latino. Et sic dicitur
 Rzyeczycz, id est de cribro. Et iuste: cribrum enim est instrumentum, quo malum semen
 emittitur, ut lolium, et bonum reservatur, ut triticum. Ipse igitur est de cribro, id est de
 examine, cribrancium, id est examinancium magistrorum subtilium, preservatus, ut
 triticum, quos alma nostra facultas arcium cribrare decrevit. Sic igitur dicitur
 Rzyeczycz, id est de subtili examine.

Sed quomodo plus ipsum ex nomine suo commendem, timeo, cum vocetur
 Iohannes Niger. Que quasi opposita sunt: Iohannes enim interpretatur „in quo gracia“,
 niger autem vel nigreto ut frequenter malum significat. Unde Ovidius sine tytulo sic ait
 de nigro:

„Qui non defendit alios culpave solutos,

qui captat risus hominum famamque dicacis,
fingere qui non visa potest, comissa tacere
qui nequid, hic niger est, hunc tu, Romane, caveto.“

Respondeo, quod duplex est nigredo, scilicet propria et similitudinaria. Propria est accidens reale, et talis inheret nostro determinanti; alia similitudinaria, que potius debet appellari morum obscuritas sive tenebre, et talis non est nostro determinanti. Quare illa duo, Iohannes, Niger, sibi non repugnant. Si quis autem [autem] proterve instet, sic hoc illi respondebo dicens: „Opposita iuxta se posita magis elucescunt.“

Ex eius ergo nominis interpretatione theme concluditur. Quia de Rzeczyzycz, studuit, et quia Iohannes, agere quod iustum est, noster igitur determinans studiut agere, quod iustum est.

Ne ergo labor suus diligens frustretur, ego auctoritate facultatis nostre arcium confero sibi gradum baccalarii in artibus, ut possit legere et disputare et alios actus ad hunc gradum pertinentes exercere hic et ubique locorum, et hoc in nomine etc.

Filius esto bonus

Quia campis messe maturata uberantibus messorum licet pro fructu laboris aliquid decerpere, cum fructus finis laboris prenoscatur, et de via peregrinanti magnam per distanciam consolatio expectatur; ymo longa mercandi ausencia terrigenas adveniente mercatore prestolatur; ymo puerorum mens adhuc parvula, matre de foro ventura, quamvis ignara de empto, spe tamen firmior de suo puerili donario: sed quia nunc messis non maturata albescit, sed yemps coma irsuta nivis stillicidio pluvieque tempore turbulenta perdurans nobis se tamquam iracunda ostentat, idcirco fructus messis forsitan retardatur.

Et cum noster presens determinans per multorum annorum spacium messor existeret, quamvis non calamorum in terra crescencium, sed calamorum in campo universitatis nostre de pectore facultatis arcium emanantium <messorum> se esse firmiter probaret, tamen posset de nivis cadentis assiduitate perturbari, ne ipsius mercedem et meritum coram multis ydoneis obumbraret. Sed quid, dilecte domine Martine, si yemps irsuta messem estatis destruit, numquid et messem tuam valet de campo cortis tui educere, quam per multa tempora excoluisti scienciarum semina inserendo? Absit. Nam ver propinquat teste Ovidio libello De kukulo dicente:

„Ver <quo> que florifero succinctus scemate venite.“

Ecce ver venit florens succincto, qui yemis frigora et ista nymbose tempora acurtabit. Et si veris non gliscis favorem, tunc matris expecta amorem, quia filius est ipsa emit et venit grata dabitque optata, iussis si obtemperes, que suis dilectis filiis precio diutino comparavit. Nam genitrix munera prestat monens prius, ut filius mala devitans in bonis quiescat. Mater ergo vestra facultas arcium, ex cuius uberibus lac scienciarum habunde succistis, tamquam fidelis mater suo filio ymo quasi denovo genito cupiens confere donarium, vocem suam dirigit sic inquiens: Filius esto bonus!

Reverendi patres, magistri dominique venerandi! Verba predicta scribit Marcialis cocus, ille consulltor optimus quilibet parentes habenti dicens: Filius esto bonus. Nam [si parens malus est, tu filius esto bonus] si parens bonus est, tu filius esto bonus et dilige, quia bonus est; et si parens malus est vel mala est, tu filius esto bonus, quia dicit idem Marcialis:

„Dilige, si bonus est, iusta pietate parentem.

Si malus est tolleres, filius esto bonus.“

Ergo filius esto bonus, quia Katho iubet dicens: „Bonus esto.“ Nam rationem subdit Catho dicens:

„Sic bonus esto bonis, ne te mala dampna sequantur.“

Tu ergo, Martine, filius esto bonus, quia iubet Catho:

„Fer matris imperium, cum verbis exit in iram.“

Filius ergo esto bonus si mater tua facultas arcium exit verbis examinatorum vel arguentium quasi in iram, in moribus et obediencia te probando, volens, ut esses filius bonus.

Ut sis bonus, iubet Catho dicens: „Cum bonis ambula.“ Ut sis molior, suadet Aristoteles 9° Ethicorum dicens: „In omnibus imitare meliores.“ Ut sis optimus, audi Philosophum 5° Ethicorum: „Optimus est ille, qui non solum utitur bonitate ad se, sed etiam ad alios,“ et talis dicitur „iustus legalis.“

Fac ergo primum, quia dicitur tibi: Filius esto bonus. Fac secundum, ut sis melior, quia dicit Allexander:

„Res bona, res melior.“

Fac tertium, quia dicitur per eundem:

„Res bona, res melior, <res> optima rerum.“

Ergo filius esto bonus, non malus, quia adhuc non incitaris, ne malorum secte comiscearis, sicut faciunt, prohdolor, multi, qui relictis sociis virtutum sociis nequiciarum coniunguntur. Quos retrahit Katho dicens: „Cum bonis ambula,“ et auctor Astrolabi dicens:

„Infames fugiat tua conversacio semper

et socio gaude te meliore frui,“

quia „malus efficitur, qui sociatur malo,“ ut dicit auctor Rudimentorum. Tu ergo filius esto bonus. Si prius, ut spero, fuisti bonus, adhuc filius esto bonus, etsi, quod absit, unquam fuisti malus, iam filius esto bonus. Esto ergo bonus, ut donarium matris tue

benignissime consequaris, que tibi mercedis et premii infallibile medium per me proposuit, dicens, in themate: Filius esto bonus.

In quibus verbis tria brevissime innuuntur: 1° facultatis benignitas allectiva, cum dicitur filius, 2° stabilitatis hortatio imperativa, cum dicitur esto, 3° utriusque bonitas perfectiva, cum dicitur bonus.

Filius ergo esto bonus, quia mater facultas arcium benigne te in gremium suum allicit, quia filios suos de omnibus mundi partibus in unum colligit dicens: „Ad me convenite, scolares caste vite,“ inquit, „sciencia vos inebriabo, lac potum potum vobis dabo, cum affluentia,“ et collectos in mundum dispergit ad prolificandum partibus ceteris filios destinando. Unde et te, domine Martine, de partibus vocavit remotis, quia de Dalmacia, que Turcis immediate quasi est coniuncta. Ne tamen operibus eorum communices, dixit ad te: Filius esto bonus, matri tue fideliter adherendo et adversariis fortiter resistendo. Nam et nomen tuum profitetur, cum Martinus voceris. Martinus enim dicitur quasi Martem tenens, qui Mars est deus belli, eo quod bellis adversus vicia debes inyare, quia tibi icitur pungna propria, ut sic matris gremio uniaris, quia nisi constans fueris, premium non consequeris. Et ideo dicitur imperative esto. Et hoc iubet Catho moralissimus dicens: „Constans esto.“ Et quia neque filias eleccio neque stabilitatis perfeccio ad vitam proficit, cum potest esse filius et stabilis, sed in malo, ideo additur utriusque vera bonitas perfectiva, cum finaliter adiungitur bonus.

Filius esto bonus, et cum fueris filius bonus, meritum nostra facultas donarium non negabit, ymo dicet tibi: „Accipe gratis.“ Ut ergo iuxta consilium facultatis filius esto bonus et iuxta consilium Computi

„Filius esto Dei,“

quia subditur:

celum bonus accipe gratis.“

Et quia spero, quod fuisti et eris filius bonus, ideo accipe gradum baccalarii, ut possis etc.

Forcia adversis opponite pectora rebus

Iam, quod tertium restaret nostros presentes determinantes laudum preconiiis extollere, quibus auditis ceteri fervencius studio forsitan insisterent, quo mediante ad honorem similem valerent facilius pervenire. Sed quia ex ipsorum detrminacione succincta michi via laudandi precluditur, cum non sciam certitudinaliter, an sint iusti, ideo non assertive ipsorum laudi cupio incumbere iuxta dictum Oracii in epistola:

„Quales commendas, aspice, ne mox
incuciant aliena tibi peccata pudorem.“

Similiter iuxta dictum Senece De moribus: „Neminem cito laudaveris, neminem cito vituperaveris.“ Que verba <caucionem> ori meo inponunt, ne accelerem laudes presencium baccaliorum propallare. Ne tamen omnino sic incogniti discederent et forsitan laude privati, quam querebant, a septis studiorum laboribus resilirent, compellor aliqua in medium proponere, ut virtus non lateat, sed ceteris prodeat in exemplum, ut ipsi ac singuli spem tamquam anchoram teneant laboribus insistendo. Nam iuxta dictum Senece „spes premii solacium prestat laboris.“ Ad ipsorum igitur hortacionem parvulam verba michi brevia occurrerunt: Forcia adversis opponite pectora rebus. Hec verba scribit Oracius poeta eximius, que ad nostros baccalios specialiter possunt converti quibus auditis tenderent illicitis contraire. Quare ego tamquam minimus nuncius alme nostre facultatis ac allumpnus preceptum implere cupiens ad vos hortacionem defero dicens: Forcia adversis opponite pectora rebus.

Venerabiles patres, magistri ac domini! Vestra nilit venerabilitas mirari, quod ipsos verbo consultivo sive imperativo moneo, tamquam non fortiter se malis opposuissent, sed ut non retro gradientes tamquam cancer grandiora accederent vicia propellentes. Nam, heu, quam plurimi propter exercitacionem gravem virtutes deserunt, ignorantes, quod virtus est circa difficilima. Propter quod ad ipsos dicitur: Forcia adversis opponite pectora rebus, quasi diceretur: Vicistis gravia, sed restant graviora; idcirco forcia adversis opponite pectora rebus.

Sed dicet aliquis: ‚Quid vicerunt?‘ Pro ipsis respondeo dicens: Vicerunt inconstanciam, diu in universitatis nostre studio permanentes. Nam acto annis continuis diligenter didicerunt, non sicut filius inconstancie, qui non valen illico omnem scienciam capere postea humanam naturam voluit exuere et asiniam induere, ignorans,

quod paulatim sciencia cumulatur, ut Alanus peritissimus in suis Probleumatibus profitetur dicens:

„Non opus est sompno Sirenes ingredienti
nec sibi, qui studio falsa cavere velit.
Saepe stilum vertit, qui versum fingere debet.“

Unde non mirum, quod ingeniosi sepius obtusos inscienciis non excedunt, quia iuxta dictum Boecii De disciplina scholarum „diligencia cuiuslibet operis obtusitas permollitur.“ Unde et Facetus dicit:

„Et durum lapidem gutta cadendo cavat.“

Heu, sed multi sunt, qui constancia relinquentes inconstancie subditi studia percurrerunt. De quibus dicit Alanus in Probleumatibus:

„Non discunt, quicumque scholas ubicumque frequentant,
sed veniunt plures, ut videantur ibi.“

Non sic autem nostri determinantes, sed constanciam tenentes cupiunt alciora fortiter amplexari. Propter quod ipsis proponitur: Forcia adversis opponite pectora rebus.

Secundo vicerunt torporem labore diligenti; ideo promoveri licite meruerunt, non sicut quidam, de quibus dicit Occultus:

„Cattis esse pares tales dico esse scholares,
qui prandere volunt, sed pisces capere nolunt.“

Sed quia nostris restat currere ad graviora, ideo ipsis verbum proponitur: Forcia adversis opponote pectora rebus.

Sed forsitan aliquis michi obiceret: „Non tibi creditur, quod dicis nam recepisti, ut laudares.“ Obicienti dicerem: Non festina, ascende paulatim, ut per singula discurramus! Nam, adhuc multa in ipsorum actibus restant declaranda. Respice duos! „Accipe Petrum! Quid sentis de Petro?“ queris, „estne audax?“ Respondeo: Maxime. Dicis: „Qualiter?“ Sicut pauper, qui vadens inter latrones nichil pavet, ut dicit pauper Henricus:

„Quid faciet vacuus coram latrone viator?“

Letus et intrepidus fundet in astra melos.“

Dicit: ‚Estne sic de Petro?‘ Dico: Ut tu vis. Dicit: ‚Da exemplum!‘ Audi me! Petrus amputavit auriculam dextram. ‚Estne sic?‘, Dicit tu, ‚Petrus fugit ab eo, quin etiam vocem ancille expavit.‘ Concordemus, ut utrumque sit verum. ‚Sit ita.‘ Dicam: Petrus unus amputavit, sed noster Petrus secundus evasit. ‚Da exemplum!‘ Quando semel, cum in multitudine transiret ad domum quendam propter levia verba cuiusdam layci ceteros relinquens vix spiritum anhelans domum pervenit. Ecce, quam audax! Sed dicit: ‚Quare ergo versus Henrici male [male] allegasti?‘ Dilecte socie, ne irascaris, versificabo sic:

Quid faciet tremulus coram minante Petraczco?

Tristis ac pallidus dabit in ardua gressus.

Sta contentus! ‚Dic plus de Petro!‘ Libenter. ‚Audivitne Kathonem recte?‘ Sic. ‚Quid?‘ Didicit versum. ‚Quem?‘

‚Virtutem primam puto compescere ligwam.‘

‚Fecitne recte?‘ Sic. ‚Da exemplum.‘ Cum incipit irasci socio, non loquitur ad medium annum. ‚O quam bene didicit!‘ Si tamen talia per amplius non servabit!

‚Descende, rogo, ad Iohannem!‘ Libenter. Si queris, quid sit, quantum homo, rectissime respondebo. ‚Non michi cura, quantum homo, sed qualis sit, a te requiro.‘ Respondeo: Sanguineus est, saltem secundum barbam. Versus:

‚Largus, amans, hilaris, ridens, rubeique coloris.‘

Exemplum primi: plus promittit dare quam potest salus habere.

De secundo taceo propter dictum Kathonis dicentis:

‚Quod pudeat, socios libens celare memento!‘

‚De tercio quid sentis?‘ Dico: Est hylaris, a quo didicit ab Ovidio De arte dicente:

‚Si vox est, canta, si brachia mollia, salta!‘

‚Salta, exulta, ut talpa non palpa, resulta.‘

‚Fecitne primum?‘ Omnino. ‚Estne vox sibi?‘ Optima. ‚Ergo musicus?‘ Ymo peroptimus, de quo dicit Alanus De planctu nature: ‚Illic asinus, clamoribus ociosis

aures fastidiens delicatas quasi per antifrasm organisans barbarismum faciebat in musica.“ Ecce musicus! ,Iam consencio.’

„Quid de quatro?’ Ridens est, quia audivit Philosophum 4° Ethicorum dicentem: „Qui neque ipsi dicunt aliquid ridiculum et dicentibus molesti sunt, agrestes et duri videntur esse, moderate autem ludentes eutrapelli sunt.“ De quatro ymmo de tercio similiter; si non credis, palpa, respice ipsum! Ridetne, an sye sklyebii yako czrt zelezko nalez? ,Adhuc vellem plura scrutari.’ Ya, bone socie,

dum satis est, cessa, ne te derideat auca.

Sed iam collectim, quid ambobus competit, require! ,Bene rogo, dic!’ Libenter. Currebant duo semel simul scilicet Petrus et Iohannes, et alius discipulus non Iohannes, sed Petrus, precurrit cicius et venit ad locum. Sed amplius: Petrus et Iohannes ascenderunt in lectorium, ut determinarent ad horam comestionis. Ia, sed adhuc restat graviora transcendere, ideo dicitur: Forcia adversis opponite pectora rebus.

In quibus verbis duo brevissime innuuntur: primo consultiva et utilis hortacio ad moraliter agendum, cum dicitur forcia opponite pectora, secundo fructuosa et finalis probacio ad meritum sumendum, cum dicitur adversis rebus.

Dixi primo, quod tangitur cosultiva et utilis hortacio ad moraliter agendum. Re vera utile est rortiter laborare, specialiter in moribus et scienciis. Nam sine virtutum operibus premia non donantur iuxta regulam Aristotelis, cum solum virtuosus est premiandu. Et de tali labore dicit Pamphilus:

„Providet et tribuit Deus et labor omnia nobis.“

Et ideo laborandum est fortiter in studiis iuxta documentum Kathonis dicentis:

„Exerce studium, quamvis perceperis artem.“

Ergo ad vos dico, domini: Forcia adversis opponite pectora rebus!

Dixi secundo et brevius, quod in verbs predictis tangitur fructuosa et finalis probacio ad premium seu meritum assumendum, quia resistere adversis rebus. Et recte, cum virtus in adversis probatur, eo quod est circa difficillima, et per consequens sic resistentibus merces condonatur. Unde autor Rudium dicit:

„Non datur ex tunc bona post primordia merces
congrua, sed rectus premia finis habet.“

Et quia ipsi specialiter in studio diucius laborarunt, ideo merces congrua ipsis debetur.
Ergo secundum Philosophum in *Yconomica* „sua merces est danda“, hoc <est> autem
honor et gloria. Ego igitur auctoritate michi etc.

Proice omnia ista

Restat nostrum dominum inceptorem meritis virtutum exigentibus laudem preconiiis extollere postremoque finem inponendo labori strenuo condignum premium non negare, ne ceteris ad torporem prestetur occasio, si laboranti merces congrua denegetur. Iam enim ad tantum diligencia studiorum inolevit, quod non propter scire sciencia queratur, sed ut cupidius marsupium impleatur. Cuius facti noster presens inceptor, ut puto, immunis extitit, sed aliis se ponens in exemplum scire tantum et statum dignitatis virtuosissime affectavit, ut si quisquam sequeretur ipsum in talibus dignitatis culmina conscenderet et mercedem laudis condignam sumopere mereretur. Pro ipsius igitur laude promerita occurrerunt michi verba venerabilis philosophi moralissimi Senece, qui scribit in Epistola ad Lucillum sic inquit: Proice omnia ista, si sapis, in uno sapias et ad bonam mentem totis viribus tende.

Reverendi magistri et domini! Quamvis prefata verba sint Senece ad Lucillum eius discipulum, possunt tamen esse verba consultoria nostre alme facultatis arcium ad quemlibet eius diligentem alumpnum, specialiter tamen ad nostrum dominum presentem inceptorem, ad quem ego auctoritate facultatis nostre tamquam eius nuncius dico: Proice omnia ista. Que autem sunt proicienda dicit in eadem epistola Seneca: „Si quid est, quo teneris aut impeditis, incide.“ Frequenter autem homines vicio impediuntur et torpore detinentur, ne ad bonam mentem totis viribus tendant, et specialiter ne scienciarum habitus decorentur. Unde et regulariter Aristoteles dicit studiosum esse denominatum a virtute, quasi diceret et modum comunem: Qui est virtuosus, est studiosus. Ecce vicii remocio et torporis expulsio, cum non possit esse studiosus, nisi sit studio plenus secundum regulam gramaticorum . Noster autem dominus inceptor studiosus et per consequens virtuosus esse dinoscitur, actus ipsius ut probarunt. Sed forte michi protinus in faciem opponitur: Cur facio aut iubeo, quod proiciat omnia ista, scilicet viciu et torporem, cum illis ipse careat? Respondeo, quod sub condicione dubitando dico, scilicet: Si habes, proice omnia ista, aut si non habes, proice id est est a te, incumbere volencia remove iuxta dictum Ovidii De remediis dicentis:

„Principis obsta, sero medicina paratur,
cum mala per longas invaluere moras.“

Recte ergo viciu abicit, qui vicio non consentit. Noster autem mox magister non consensit vicio, ut probat eius dispositio extrinseca, que forme intrinsece est indicativa,

ut dicit Aristoteles 1° De anima molles carne bene aptos mente esse. Ipse autem sic dispositus cernitur, ymo cum secundum comunem regulam

„Distortum vultum sequitur distorcio morum.“

A contrario sequitur, quod dispositum vultum sequitur dispositio morum. Unde dispositio corporis ornativa est mentis, conpositiva humilitatis, inductiva honestatis, abductiva vanitatis, destructiva loquacitatis, bonitatis positiva et felicitatis attractiva. Non credis? Respice hunc, quem primo cernis. Numquid natura dormivit, dum ipsum in esse produxit? Certe non sed secundum debitam proporcionem vigilantissime eum produxit et disposuit. Nam stature medius, ut in medio virtuosus consisteret; capite rotundus, quo capacissimus omnium virtutum existeret; fronte mediocriter lata, ut eum natura ingeniosum teste Philosopho ostenderet; oculi clari, ut archana conspiceret, iuxta illud commune metrum:

„Sunt oculi clari, qui cernunt sydera tamqam,“

de quibus oculis dicunt vulgariter: Dayss nebot' sam wezmu. Os rotundum, rubicundum, facundiam ipsius eloquentissimam demonstrat. Et quid, si descendam per singula eius membra? De Ulixes dicit Ovidius De amore:

„Non formosus erat, sed erat facundus Ulixes.“

Sed de ipso nobis testantibus licite posse dicit: Formosus erat et facundus erat hic ipse. Sed quid? Ex hiis, domine inceptor, non te extollas, quia pulchra dispositio est humilitatis conpositiva. Igitur secundum inicium thematis propositi Proice omnia ista, et sequitur: Si sapis, in uno sapias, scilicet proposito bono, et ad bonam mentem totis viribus tende, que fuerunt verba vestris reverenciis pueriliter proposita.

In quibus verbis tria brevissime innuuntur: 1° ratio consultiva ad malum repellendum, cum dicitur: Proice omnia ista; 2° hortacio fortificativa ad bonum prosequendum, cum dicitur: si sapis, in uno sapias; 3° direcctio ratificativa ad finaliter in bono persistendum, cum dicitur: et ad bonam mentem totis viribus tende.

Dixi primo, quod in verbis nostri thematis tangitur ratio cosultiva ad malum repellendum. Malum autem, ymo pessimum vicium teste Ganfredo in Poetria dicente:

„Servemus honesta et mala vitemus, quia virtus optima rerum.“

Pessima res vicium; nichil est tam perniciosum.“

Propria quemque gravat sordes. Propter quod removendum est vicium specialiter autem a vobis, domine inceptor, cum iam aliorum gliscitis esse doctor et magister. Magister autem quis bonus? Qui vita bonus teste <Valerio> dicente: „Magister vite optimus.“ Nam qui aliorum magister et doctor esse desiderat se non docendo, vitam propriam et statum inculpat teste Kathone dicente:

„Que culpare soles, ea tu ne feceris ipse;

Turpe est doctori cum culpa redarguit ipsum.“

Idcirco vicium rescindite, quia dignitatem magnam satagitis conscendere. Staturam namque magistralem vestra exterior forma ostendit teste Persio:

„Barbatum crede magistrum,“

nisi forma interior similem se ostendat, ut magisterim vite magisterio sciencie se conformet, ut status magisterii honoretur. Nam secundum Auctorem Quinque clavium:

Quisque vicem domini retinet de iure magister,

Dignus honoris ob hoc quisque magister erit.“

Unde subdit:

„Semper crescit honor et gloria celsa magistro,“

scilicet magistro vita et sciencia, propter que assequenda in nostri thematis principio tangitur ratio consultiva ad malum repellendum. Et tantum de primo.

Dixi secundo, quod in themate tangitur hortacio fortificativa ad bonum prosequendum, quia dicitur: si sapis, in uno sapias, videlicet bonum prosequendo. Re vera magistri veri interest bonum prosequi dupliciter videlicet in aliorum informacione diligenti et in propria operatione virtuosa frequenti. Hoc enim est duplex magisterii officium, alios in virtutibus et scienciis fideliter informare et se principaliter in bonis operibus exercere. Nam vicium discipuli pudor dicitur esse magistri, sicut testatur Auctor Quinque clavium dicens:

„Moribus et pravis fuerit si forte repletus,“

scilicet discipulus,

„ipsius in culpa [de] iure magister erit.“

Et ab opposito virtus discipuli honor dicitur esse magistri teste eodem auctore dicente:

„Semper crescit honor et gloria celsa magistro,
cuius discipulus noscitur esse probus.“

Ecce, plane patet officium primum magistri. Et secundum officium magistri docet Alanus in Problematibus dicens:

„Ulceribus plenum primo se liberet ipsum,
postea verucas rideat ipse meas.“

Nam ridiculum est alios docere, se ipsum non docere. De quibus dicit Ovidius De arte:

„Quisque aliis canit, non canit ille sibi.“

Magistri ergo et doctoris vos nunc attingetis gradum, propter quod ad vos specialiter diligitur hortatio fortificativa ad bonum prosequendum. Quod tamen, spero, per ante continue egistis, conversatio vestra pluribus ut probavit, cum in quodam hospicio lacte barbam lavistis, manu de vitro cervisiam hauriendo bibistis et pulmento super digitis recepto vos tamquam sordida vetula puerum nutritivistis. Scirem tamen aliquid de vobis dicere, sed taceo, ne amicitiam firmissimam dissolverem et benignam. Et tantum de secundo.

Dixi tercio, quod in verbis nostri thematis ostenditur directio ratificativa ad finaliter in bono persistendum. Nam finis est bonum uniuscuiusque rei et universaliter optimum in omni natura - 1° Metaphisice. Propter quod nec reiectio vicii nec prosecutio boni profuerit, si finalis persistencia non sequatur. Propter quod dicit Commentator 2° Metaphisice: „Qui deseruit finem, deseruit omne bonum et nichil percipit.“ Et quia noster inceptor finem non deseruit, quem cupit attingere, viciam et torporem deseruit virtutisque bonum est secutus sufficienter, in themate ut deducebatur.

Necessarium est, ut virtus non lateat, sed singulis prodeat in exemplum et profectum. Quapropter trado sibi insignia magistralia, ipsum pronuncians magistrum in artibus: primo biretum, ut aliis ostendatur autenticus vicia omnia proiciendo – quoad

primum; secundo anulum aureum, ut fulgeat aliis in exemplum virtutem sequendo – quoad secundum; tercio librum apertum ut alios doceat in hoc finaliter persistendo propter bonum attingendum – quoad tercium. Nunc igitur, Magister reverende, incipiatis etc.

Veniat cuculus

Restat, quoad tertium, nostri determinantis gracia virtuose operacionis laudem attolere, laboris eius merita non negando. Nam si is, qui virtuose longis temporibus se virtutibus et studiis exercuit, merito si laudis privetur titulo, quis, inquam, virtutibus inherebit, cum vulgare clamat continue proverbium:

„Me gravat ille labor, quem premia nulla secuntur,“

sicut et Alanus in suis Problematibus testatur dicens:

„Quid prodest arare solum vel scindere vitem,
cum nichil <hoc> frugis, nil habet illa meri.“

Merito ergo virtutum decore et studiorum flore insigniti pre ceteris digna laude sunt pro meritis premiandi. Sed quia nullus virtuosus honori se prius debet ingerere, nisi prius <ad> excellenciam honoris invitetur, sicut nec quisquam ab excellencia debet discedere, nisi repulsam paciatur – propter quod virtuosus invitatur ad honorem, turpes vero et viciosi repelluntur ob errorem, eo quod secundum Aristotelem in Poetria „laus bonis, vituperium malis coequatur.“ Sicut et Cassiodorus libro 5° Epistolarum, epistola 2^a ait: „Bonos laus, malos querela comitatur. [Sicut et Cassiodorus libro 5° Epistolarum, epistola 2^a ait.] Omnes igitur virtuosus invitatur ad premium. Sed quia noster presens determinans virtuosus est, acta ut probant et merita, igitur ad premium invitatur. Pro ipsius igitur laude et merito michi verba presencia occurrerunt: Veniat cuculus, clarissimus ales. Que verba scribit poeta eximius Naso Ovidius in libello suo, quem De kukulo appellavit.

Reverendi magistri et domini! Quamvis predicta, ut ibidem tradit Ovidius, sint ipsius Veris ad cuculum, eo quod in vere convenerant pastores una die sub umbram, de quorum numero erant duo, scilicet Athus et Palemon, qui laudabant cuculum. Tandem venit Ver

„florigero succinctus scemate,“

venit et

„Yemps rigidis irsuta capillis,

Hiis certamen erat cuculi de carmine grande.“

Nam Ver laudavit cuculum sed Yemps vituperavit. Unde Ver tres protulit versus dicens:

„Opto meis, veniat kukulus, clarissimus ales.
Omnibus iste solet fieri gratissimus hospes
in silvis modulans ritu bona carmina rostro.“

Yemps vero vituperavit kukulum optans, ne veniret. Dixit:

„Non veniat kukulus, generat quia forte labores,
omnia disturbat: pelagi, terreque laborant,
prelia continuat, requiem diffundit amicam.“

Ecce, res mira agitur de kukulo: invitat et laudat Ver kukulum, repudiat et vituperat Yemps. Sed quid, si volumus parumper perpendere? Lis fit de kukulo, Palemon preses Yemis causam dampnat, Veris laudat et approbat dicens:

„Desine plura modo, Yemps.“

Ecce inponit silencium Yemi. Eciam veniet kukulus. Ecce sententiam prebet Veri, propter quod bene invitabat Ver kukulum dicens: Veniat cuculus, clarissimus ales.

Que verba nostro actui possunt deservire. Quid enim ver [quid enim ver] nisi studii diligencia, et quid yemps, nisi studii negligencia? Kukulus – noster presens determinans – a diligencia vocatur, a negligencia vituperatur, cui voluit consentire, et lite facta de kukulo, id est examine de ipso, fert Palemon, id est diligens examen sententiam, ut veniat kukulus, clarissimus ales. Sed mira res agitur: „Homo kukulus appellatur?“, inquis. Hic est kukulus, nam si kukulus, igitur avis, igitur irrationalis. Ad primam consequenciam potest dici primo negando consequenciam, cum non omnis kukulus sit avis. Nam quidquid dicit kuku kuku, hoc est kukulus; noster autem determinans protulit sepissime kuku kuku; igitur est kukulus. Attamen figurative et ex similitudine ipsum kukulo proposui simile, ut exemplum bonum appareat virtutis et premietur, malum elucescat; ut bonitas confortetur et vicium prescindatur. Unde kukulus agricolas vocat ad laborem, frigora repellit et torporem, agros vestit, fert flores, pastores letificat, domos edificat, canit pulchre, annos distribuit, niger est colore, mediocris stature, rubum diligit, macer in corpore, longus in cauda, fugit umbram, Phebum letificat. Hec omnia patent in libello De kukulo.

Noster autem presens determinans nonne monet agricolas, id est studentes, ad laborem studii, dicens cum Cathone:

„Discere ne cesses: cura sapiencia crescit,
rara datur longo prudentia temporis usu.“

Secundo kukulus vestit agros. Unde Ovidius De kukulo:

„Et generet soboles, letos et vestiat agros.“

Noster determinans vestivit agrum suum virtutibus, scienciis et moribus et specialiter, quamvis apparet humilis, tamen vestit agrum suum multiplicibus iopulis cum diversis manicis, pedes diversis calligis et sotularibus, sicut patet michi et suis sociis. Ex quo iudico, quod vel cupit procarum vel sciens apparere. In primo audivit Marcialem cocum dicentem:

„In tenui panno nulla est facundia, Peleu,
sed cum purpurea veste parata venit.“

Pro secundo audivit Facetum dicentem:

„Vir pulchre vestitus pro vestibus esse peritus
creditur a mille quamvis ydiota sit ille.“

Sed ipse sepius dixit, quod propter aliam causam se sic vestit allegans Facetum dicentem:

„Exornet corpus, ne contempnatur ab ullo.
Non tamen officium deserat ipse suum.“

Tercio kukulus fert flores dicente Ovidio:

„Quique ferat flores kukulus vel mella ministrat.“

Hic vero vetus kukulus flores ferens scienciarum et virtutum, de quibus dicit auctor generalissimus:

„Hos morum flores si carpseris, ut rosa flores,“

et Galtherus in Allexandreidos libro 1° de floribus bonis sic inquit:

„Quem virtus extollit, habet quod preferat auro.“

Quarto kukulus pastores letificat dicente Ovidio:

„Omnibus iste solet fieri gratissimus hospes.“

Et quid hic? Nonne letificat sepius magistros? Ymo ante longa tempora legissem sibi illud dictum:

„Ergo discipuli letum servare magistrum
perstudiant, ut sic grata dogmata sumant.“

Et ipse coram multis magistris cantavit et agilisavit audiens Ovidium De remedio dicentem:

„Si vox est, canta, si brachia mollia, salta.“

Ecce kukulus letificans!

Quinto kukulus annos distribuit, nam secundum opinionem pastorum, dum kukulus incipit kukulare, si quis quesierit a kukulo dicens: ‚Kukule, quod annos ad vivendum vis michi dare?‘, et quotiens kukulus responderit kuku kuku, tot et annos vivendi pastor querens deputavit. Exinde forte trahitur, quod senes, qui parum debent vivere, raro preferunt kuku, iuvenes vero tamquam naturaliter prescii longe vite dicunt ad se mutuo sepissime kuku kuku. De quibus est noster presens determinans, qui non tantum kuku kuku, sed frequentissime desiderans bibere protulit mama, pitu pitu.

Item sexto hic etiam niger et macer modo kukuli, in quo eius constancia et temperancia designatur. Nam secundum Ovidium libro 2° Metham. corvus prius erat albus, sed mutatus est in nigrum. Sic hic de inconstancia ad constanciam. Albi enim inconstantes sunt teste Vergilio in Buccolicis dicente:

„O formose puer, nimium ne crede colori.

Alba ligustra cadunt, vaccinia nigra leguntur.“

Ecce, alba cadunt, id est deficiunt a constancia, nigra vero leguntur, id est colliguntur, id est constantes in sportam facultatis nostre arcium. Sed diceret: ‚Tu es macer, et tales non sunt bene dispositi.‘ Dico, quod illi sunt optime dispositi principaliter a<d> duo,

scilicet ad scienciam et virtutes et tercio ad faciliter omnia operandum. De primo dicit Catho:

„Herbarum vires Macer tibi carmina dicet“

- ecce, sciens. De secundo, quod incautum est esse pigwem, ostendit Oracius Epistola 7^a ponens, quomodo vulpecula macra intraverat horreum per foramen et ibi depasta in pulli non poterat exire. Ideo dicit ibi:

„Ire foras pleno tendepat corpore frustra.“

Sed mustela, amica eius dedit ei consilium dicens:

„Si vis, ait, effugere instinc,

macra cawum repetas artum, quem macra subisti.“

Ecce, proficuum esse macrum ostenditur, sicut noster presens determinans cernitur. Vero, ne nimis macer appareat ioppam stuppna in pectora duplat; ne caliga decidat septem ligis caudulam ligat; plantula si deficit, straminibus ocreas implet. Propter quod kukulo, ut predixi, eo quod macer, verissime similatur.

Sed dicit aliquis: ‚Tu laudas kukulum et solum virtutes eius enumeras, de viciis autem, que Yemps ascribit kukulo verba suffocas et taces.‘ Respondeo, quod cupio edisserere vicia kukuli, ut exinde cognoscatur virtus Martini, namque per oppositum cognoscitur omne bonum. Kukulus autem, ut patet in libro De kukulo, primo libenter dormit et est piger. Unde Yemps contendens cum Vere dixit:

„Non veniat kukulus, sed nigris dormiat antris.“

Hic kukulus est noster determinans, de quo dicit Gamfredus in sua Poetria:

„Scisne moram pigri?“,

Scilicet kukuli Martini.

„Si mane citetur, obaudit.

Si citetur aduc iterata voce sonora,

nare vigil stertit tandemque timore coactus,

ore tamen lento lingwam movet et ‚Michi quid vis?‘,

inquit.“

Ad quem dixi:

„Surge, veni.“

Respondit:

„Nox est, permittite quiescam!’

Ymo dies est. Surge, [veni]!“

Respondit:

„Deus meus! En, ego surgo.

Vade, sequar.’“

Nec me sequitur. Sic me decipit. Dixi:

„Et tu

non venies?“

Ait:

„Dudum venissem, sed michi vestat
quero, sed non invenio.’ Nichil est. <Te>, Birea, novi.
Surge cito. ‚Magister, sum presto.’ Nec [hoc] est tamen. Ymo
vel caput huc illus vertit, vel brachia scalpit,
membra vel in longum distendit. Sic sibi quasdam
undelibet morulas querit. Semper venit ore,
non pede; sic veniens nunquam venit ipse; coactus
forte movens gressu<m> trahit a testudine morum.“

Et proper hoc Yemps dixit:

„Non veniat kukuls, sed nigris dormiat antris.“

Quem tamen Ver excitat dicens:

„Opto meus veniat kukulus cum gramine leto.“

Sed, heu, magis paveo, quod duo locuntur de kukulo, scilicet Athus et Palemon. Hii duo pastores cantabant kukulo. Unde Palemon per conmutacionem a in i erit Pilemon, reponendo Pil ad Athus sonabit nobit et causabitur dicio Pilatus conposita, qui est

noster determinans, ab hiis duobus pastoribus, scilicet Palemon corrupto et Athus integro verissime nuncupatus. Ex quo videtur, quod non <ad honorem> vocandus, sed magis a premio removendus. Sed quia secundum regulam Aristotelis e duobus malis minus malum est eligendum et bonum ex se est eligibile, ergo positis virtutibus et bonis condicionibus kukuli, qui est determinans, laudibus eius magis est inherendum et eligendum; propter quod Ver vel alma nostra facultas arcium sub forma veris optative alloquitur nostrum kukulum inquiring: Veniat kukulus, clarissimus ales, que fuerunt verba vestris reverenciis pueriliter in principio praesumpta.

In quibus verbis duo brevissime ostenduntur: primo ad gradum dignitatis invitacio optativa, cum dicitur veniat kukulus: secundo gradus ad dignitatis radicacio effectiva, quia clarissimus ales.

Dixi primo, quod in verbis thematis tangitur [primo]. Ad gradum dignitatis invitacio optativa, quia <veniat> kukulus. Non inmerito, cum secundum prius declarata kukulum multa bona insignia decorent, at presertim cum kukulus cibum et leticiam afferat, ut testatur Ovidius de kukulo dicens:

„Nec te iam poteris ulla parte pascere tantu<m>,
ni kukulus tibi que veniunt alimenta ministret.“

Ecce plane leticiam et alimenta kukuli notificat, ymo <de> tempore kukuli ait palemon:

„Pascua sunt pecori, requies et dulcit in arvis,
et virides rami prestant umbracula fessis.“

Quapropter subdit Palemon:

„Quapropter, kukule, cicius nunc cito venito.“

Ecce, ad gradum dignitatis invitacio optativa. Et tantum de primo.

Dixi secundo, quod in verbis predictis ostenditur gradus et dignitatis radicacio effectiva, quia clarissimus ales. Re vera claritas est radix effectiva dignitatis et non claritas corporis vel non progenitorum cla<ro>rum, sed claritas virtutis et ingenii excellentis. Inducunt dignitatem teste Ovidio De Ponto:

„Non census nec clarum nomen avorum,

sed probitas magnos ingeniumque facit.“

Et subdit:

„Nobilitas hominis virtutum clara propago.“

Propter quod dicit Aristoteles 4° Ethicorum: „Secundum veritatem solus bonus honorandus est.“ Ecce, ponitur claritas virtutis pro fundamento adipiscende dignitatis.

Noster autem mox baccalarius se ingenii exercicio per sex annos execut, virtutum et morum honestate fulcivit, quia clarissimus ales et non ales corvus, quicum pigris crocicans dicit: „Cras, cras.“ Suple studebo, nec vultur aut strucio piger et pilis nec irundo subito volans, una estate non facies ver, sed kukulus clarissimus, quem vocat Ver, ut in themate: Veniat cuculus clarissimus ales, et quem extollit Palemon dicens:

„Tu iam dulcis amor, cunctis clarissimus ales.

Omnia <te> expectant, pelagus tellusque polusque.“

Te ergo expectavit dignitas, kukule, scilicet Martine.

„Dulce decus, kukule, salve, per secula salve!“

Salve ergo accipiendo gradus baccalarii, quos ego tibi confero auctoritate etc.

Jan z Mýta – Sanabatur laborans²⁸⁶

Scribitur 1° Elencorum de falacia equivocationis. R<everendi> patres et domini honorabiles! Quamvis Aristoteles posuit hec verba pro exemplo falacie, eo quod laborans iuxta compositionem variat sensum propositionis, quia presens preteritumque imperfectum tempus designat – sumitur quoque illic laborans pro ‚egrotante’ -, nos tamen non ad falaciam astruendam, sed ad desidiam decere: Sanabatur laborans, precipue cum noster determinans, velud quilibet homines, in principio infirme mentis fuerit et valide per labores tamen sanitatem mentis receperit. Possumus utique de eo dicere, quia sanabatur laborans.

Nam sicut corpus sanitatem egritudinemque suscipit, sic et ipsa mens et animus salutis infirmitatisque susceptiva proporcionatur iuxta diffinitionem incolomitis, quam dat Tullius 2° Rethorice sue dicens: Incolomitas est salutis cura atque integra conservacio. Hec autem conservacio tam circa corpus quam circa animam est et esse debet. Quare sanitas corpori[s] et anime inexistis. Sed quid est, quod dicit Tullius, quod incolomita<s> est cura <atque> tuta conservacio? Nisi quod dans diffinitionem talem ostendit, quod ex cura et labore sanitas causatur per locumque tropicum ab oppositis ex torpore et ignawia infirmitas generatur. Et ergo non torpens sed laborans sanabatur.

Ex quibus elicio, quod per exercicium et laborem medium aquiritur debita temperancia corporis conservativa per studium et laborem assiduum innascitur virtus eximia animi sanativa, per ocium vero et torporem continuum exoritur anima ignavia mentis infectiva.

Ex primo itaque consurgit corporis sanitas et valitudo,
ex secundo animi bonitas et fortitudo, similiter pulcritudo,
ex tercio mentis vanitas et egritudo et ebetudo.
Per primum labor corpus reficit, ne deficiat,
per secundum morem perficit, ut perfeccior fiat,
per tercium animus deficit, quia deviat.

²⁸⁶ Text převzat beze změn z: Ryba, B.: Promoční promluvy mistrů artistické fakulty Mikuláše z Litomyšle a Jana z Mýta na Universitě Karlově z let 1386 a 1393. Praha, Česká akademie věd a umění, 1948.

Quis igitur sanari volueris, audi, quia bene scribitur remedium, quia sanabatur laborans.

Dixi primo, quod per exercitium et laborem medium aquiritur debita temperancia corporis servativa. Corpus etenim nimio labore consumitur et per exercitium ac laborem conservatur. Corpus, dico, nimio labore consumitur, nam et

gutta <cavat> lapidem, consumitur anulus usu.

Ut ait Ovidius sic fatendo. Ferrum quoque ipsum in toto labore defuit. Nimum igitur laborem fugit corpus. Requies igitur miscenda et labori. Sic swadet et ipse Katho:

Interpone tuis interdum gaudia curis etc.

Ocio eciam corpus corroditur. Nam et ferrum, si labore non exercetur, rubigine consumitur. Ipse aque quiescentes fetent et vermes generantes in se tabescunt. Sic et corpus humanum ex torpore deficit. Et hac similitudine posuit Ovidius De Ponto libro 1° dicens

Cernis, ut [qualiter] ignavum co<r>rumpant ocia corpus

Et capiunt vicium, ni moveantur, aque.

Hoc quoque concors medicorum clamat sententia, quod corpora humana, que in quiete sunt sedula, morbos contrahunt et labores. Ym<m>o nec tantum hominem, sed et ipse arbores, nisi mote et quassate fuerint ventis, paucum fructum gignunt testante Salernia. Si igitur fructum habere quis voluerit et sanitatem corporalem, indiget laboris exercicio, quia causa est sanitatis corporali – qualis est ambulacio post cenam - 2° Posteriorum. Et hoc de primo.

Dixi secundo quod per studium et laborem assiduum innascitur virtus eximia mentis sanativa. Quid enim est aliud salus animarum quam probitas? quid egritudo quam vicia? ut ait venerabilis Boecius libro 4, prosa 6 De consolacione philosophie. Hinc quoque sanitas ex philosophia habetur et aquiritur, quia philosophia ipsa profecto est animi medicina, ut inquit Tullius libro III° De questionibus Tusculanis. Philosophia autem non sine magno labore et studio aquiritur. Quare relinquatur, quod sanitas mentis ex labore assiduo innascitur. Hec itaque sanitas anime corporali similatur. Sicut enim ibi dum qualitas bona predominatur, fit sanitas, sit et in anima, dum ratio regnat, salus mentis efficitur. Plato namque tripartitam dicit animam, primam rationa<bi>lem, secundam excandescencia<m>, terciam appetitum vel cupiditatem. Et tunc anime

sanitatem dicit adesse, cum ratio totam regit parentque ei inferiores due partes concordantque inter se, iracundia et voluptas nichil appetunt, nichil ea commovent quod inutile ratio esse dixerit, egritudinem vero et invalenciam esse, cum dominam illam et reginam [vicerint] rationem vicerint. Hec aiebat Plato, ut scribit Apuleyus De deo Socratis. Videmus igitur sanitatem anime, que per laborem aquiritur. Et hoc est, quod ait Seneca libro V^o epistola 2^a: Generosos animos labor nutrit. Ideo durius tractandum est corpus, ne male paret, ut dicit idem epistola VII^a. Et sic sanitas mentis per laborem aquiritur. Et hoc de secundo principali.

Dixi tercio, quod per ocium et torporem continuum oritur animi ignavia mentis infectiva.

Nam diuturna quies viciis alimenta ministrat;

Ymmo non solum ministrat, sed necesse est ut in facinus ociosum torpor erumpat, ut ait Quintilianus libro 4 cap. 21. Sicut enim anima humana duris laboribus sanatur, ut dixit secundum membrum, sic ab opposito per ocia torpencia infatuatur – et sunt verba Cassiodori epistula 23.

Segniciem igitur fugito quivis, que vite ignavia fertur.

Nam cum animus languet, consumit inhercia corpus.

Et hoc de tercio principali.

Sic igitur patet, quod per laborem aquiritur temperancia corporis servativa, per laborem assiduum nascitur bonitas eximia animi servativa, per torporem continuum exoritur animi ignavia mentis infectiva. Quare noster determinans ocium fugiens per laboris exercicium sanitatem est adeptus et ergo sanabatur laborans.

Sed quamvis sanitas est duplex corporalis et intellectualis, ut ex memoratis patuit, et quamvis prima sit delectabilis, eo quod desiderabilissimum est sanum esse - 1° Ethicorum et 2° Rethoricorum, hec autem sanitas et virtus corporis – ibidem 1° Rethoricorum, capitulo II° -, nichilominus illam propter secundam spernens [secundam], laborans diligenter, que sunt, et ideo sanabatur laborans.

Quia secundum Commentatorem super 1° Phisicorum, ut dicit Eustratius, ponit duplicem vita, politicam et contemplativam, quam vocat purgativam, homo purgativus non curat sanitatem corporalem. Unde loquitur id hec verba: Purgativus autem homo et

contemplativus quia omnino eas, que in mundo sunt exercitaciones, abnegat et eam, que est super, eligit vitam et secundum electionem separatus est a corpore, <et> intellectum pennis aptavit et in superioribus omnino speculatur, ut omnia dimittat, que tantum sub tempore et motu sunt, et ad Deum deducatur et reveletur. Habet aut corporis vinculum, studium prohibens et sursum elevacionem intellectus impediens; nunc ad inimicam carnem disponitur et nunc adversum illam bellum suscipit, omnimodam tribulacionem adinveniens, ut utique caro decidens inpotenter hereat nec audeat adversum intellectum se erigere. Qui[a] aut ab ipsius perturbacione liberatus intellectus ad primam pulcritudinem copulatur et prima bonitate potiri festinat de tribulato corpore non faciens, maxime autem tristibus delectatus velud causis, ipsum secundum electionem solventibus a mortali corpore et a derisu<u>m fac<c>ione et gossicie. Istam igitur felicitatem habere contemplativus considerens qualiter habebit curam de sanitate corporis, habens curam operacionis et repromissionis? Quasi diceret: Nullo modo.

Sic noster determinans non habuit curam corporis propter sanitatem mentis, sed propter ipsam infirmitatem corporis, quam passus <est>, ut in examine patuit, quia propter studium infirmus fuit. Sed dicit unum notabile nostro deserviens Commentator, quod homo contemplativus adaptat alas suo intellectui. Utique noster est hic determinans alas habens, nam avis nomen, quia Auca nuncupatur. Per alas sic se in superiora erigit per contemplacionem.

Auca autem avis domestica fructifera, dans pennas grossiores scriptoribus, meliores lectis, carnes stomacho, fimus arvis; custodia toti domui, quia nullum animalium ita senti odorem hominis et adventum sicut auca. Tradunt namque annales historie de gestis Romanorum, ut Valerius et ceteri, quod Senones Galli, qui et Sireni et Burguciones, Romam excepto Capitolio invaserunt, Gallicus accessus in Capitolium anseris clamore deprehensus est. Ex quo deridentur Romani; unde dicitur: Merito debes anseribus, Roma, quod regnas; dii tui dormiebant et anseres vigilabant; illis potius debes sacrificare quam Iovi. Cedant dii vestri anseribus, a quibus se sentiunt esse defensos, ne et ipsi ab hostibus caperentur. Ecce qualite dignitatis deberent esse auce et anseres in Romano imperio!

Auce denique hominibus leticiam inducunt suis esculentis. Dum enim sunt iuvenes, tunc invitant nos ad potandum – anser et anseruli dicunt per pascua pi pi, id est bibe -, in senectute ad vescendum, ut nunc et circa festum sancti Martini.

Huic avi merito noster determinans comparatur, dum Auca nuncupatur, que adaptare serotina respicit convivia.

Solum de principali, si vera loquitur, patet, quod ipse sanabatur laborans, que fuerunt verba etc.

In quibus primo meritum, quia sanabatur, secundo premium, quia laborans. Premium in inquirendo omni labore, meritum in assequendo traditur [in] sanitatis vigore.

Sic enim debet, et grata labori merces detur, quia equum est, ut unicuique proficiat labor suus, ut sicut expediendo connovit incomoda, ita premiorum augmenta, ut inquit Cassiodorus. Et quia noster determinans laboravit, insignum premii pro labore exhibito confero sibi gradum etc.